

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
İŞLETME BİLİM DALI

İSLAMİ FİNANSIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNE ETKİLERİ:
BİLİMETRİK BİR ANALİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYAH HAMED MOHAMED OBADI

TEZ DANIŞMANI:
DOÇ. DR. SUNA AKTEN ÇÜRÜK

KONYA 2025

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	AYAH HAMED MOHAMED OBADI		
	Numarası	21811101010		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ /İŞLETME		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Suna AKTEN ÇÜRÜK		
Tezin Adı	İSLAMİ FİNANSIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNE ETKİLERİ: BİLİMETRİK BİR ANALİZ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

AYAH HAMED MOHAMED OBADI

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	AYAH HAMED MOHAMED OBADI		
	Numarası	21811101010		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ /İŞLETME		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Suna AKTEN ÇÜRÜK			
Tezin Adı	İSLAMİ FİNANSIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNE ETKİLERİ: BİLİMETRİK BİR ANALİZ			

Bu çalışmanın amacı, İslami finansın sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı potansiyelini ortaya koymak ve literatürde bu iki alan arasındaki ilişkinin nasıl ele alındığını bilimetric analiz yöntemi ile incelemektir. Çalışmada nicel bir araştırma yaklaşımı benimsenmiş olup, bilimetric (scientometric) Analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada veriler Web of Science veri tabanından elde edilmiştir ve 2008–2025 yıllarını kapsamaktadır. Bulgular, alanın çok disiplinli bir yapı sergilediğini, İslami finansın küresel sürdürülebilirlik hedefleriyle uyumlu ve hızla gelişen bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Literatürde konuyu mercek altına alan - Malezya, Endonezya ve S.Arabistan vd. ülkeler; International Islamic University of Malaysia, İslamic Azad University and University of Utara Malaysia vd. kurumlar; -M.K. Hassan, Sokmana, R. ve Hassan R. vd. yazarlar ve International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management, Sustainability and Journal of Islamic Accounting and Business Reseach vd. dergiler öne çıkarken; İslami sosyal finans, yeşil finans ve etik yatırımlar dikkat çeken temalar arasında yer almaktadır. Tematik analizler, geleneksel konuların yanı sıra yenilikçi yaklaşımların da literatürde giderek daha fazla yer bulduğunu ortaya koymaktadır. Bölgesel eşitsizlikler ise daha kapsayıcı ve iş birlikçi araştırma stratejilerine olan ihtiyacı vurgulamaktadır. Bu çalışma, İslami finansın sürdürülebilir kalkınmadaki rolünü anlamaya yönelik veri temelli bir dayanak oluşturmaya imkan sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: İslami finans, Sürdürülebilir kalkınma, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler), Bilimetric Analiz, Scientometric Analiz.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	AYAH HAMED MOHAMED OBADI		
	Student Number	21811101010		
	Department	Business Administration		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
Supervisor	Doç. Dr. Suna AKTEN ÇÜRÜK			
Title of the Thesis/Dissertation	THE EFFECTS OF ISLAMIC FINANCE ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS: SCIENTOMETRIC ANALYSIS			

The aim of this study is to reveal the potential contribution of Islamic finance to sustainable development goals and to examine how the relationship between these two fields is addressed in the literature using the Scientometric analysis method. In the study, a quantitative research approach has been adopted, and the Scientometric analysis method has been used. In this study, the data for the research was obtained from the Web of Science database and covers the years 2008–2025. The findings indicate that the field exhibits a multidisciplinary structure and that Islamic finance has a rapidly developing framework that aligns with global sustainability goals. In the literature, countries such as Malaysia, Indonesia, and Saudi Arabia; institutions like the International Islamic University of Malaysia, Islamic Azad University, and University of Utara Malaysia; authors such as M.K. Hassan, Sokmana, R., and Hassan R.; and journals like the International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management, Sustainability, and Journal of Islamic Accounting and Business Research stand out. Notable themes include Islamic social finance, green finance, and ethical investments. Thematic analyses reveal that, in addition to traditional topics, innovative approaches are increasingly finding their place in the literature. Regional inequalities, on the other hand, highlight the need for more inclusive and collaborative research strategies. This study provides a data-driven foundation to understand the role of Islamic finance in sustainable development.

Key words: Islamic finance, Sustainable development, Sustainable Development Goals (SDG's), Scientometric Analysis.

İÇİNDİKLER

İÇİNDİKLER	1
ŞEKİLLER LİSTESİ	4
TABLolar LİSTESİ	5
KISALTMALAR LİSTESİ	6
ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	8
BİRİNCİ BÖLÜM	9
İSLAMİ FINANS SİSTEMİNE GENEL BAKIŞ	9
1.1 İslami Finansın Temelleri	9
1.2 İslami Finansın Tarihsel Gelişimi	11
1.3 İslami Finansın Tanımı ve Özellikleri	14
1.3.1 Riba'nın (Faizin) Yasaklanması	17
1.3.2 Spekülasyon ve Aşırı Risk Yasağı	17
1.3.3 Varlık Temelli Finansman	18
1.3.4 Garar yasağı (Belirsizlik)	18
1.3.5 Etik Yatırımlar	19
1.3.6 Sosyal Adalet.....	19
1.3.7 Haram Faaliyetlere Yatırım Yapmanın Yasaklanması.....	20
1.4 İslami Finans ve Ekonomik Büyüme.....	20
1.5 İslami Finansman Yöntemleri.....	21
1.5.1 Mudaraba (Kar Paylaşımı)	22
1.5.2 Muşaraka	23
1.5.3 Murabaha	24
1.5.4 İcara	24
1.5.5 İslami Tahviller.....	25
1.5.6 Tekafül.....	27
1.5.7 Mikrofinans	29
1.6 İslami Sermaye Piyasaları	29
1.7 Rakamlarla İslami Finans	30
İKİNCİ BÖLÜM	37
SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNE GENEL BAKIŞ	37
2.1 Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı	37
2.2 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri.....	38

2.3 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin (SKH) Tarihçesi.....	40
2.4 Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH'ler)	43
2.5 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi.....	44
2.6 Rio+20 Konferansı ve Yeni Bir Gündem Çağrısı	45
2.7 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin Küresel Taahhüdü ve Benimsenmesi.....	46
2.8 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Ulaşmada Küresel İşbirliğinin Rolü	48
2.9 Birleşmiş Milletler'in 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefinin Açıklaması.....	50
2.9.1 SKH 1: Yoksulluğa Son.....	50
2.9.2 SKH 2: Sıfır Açlık	51
2.9.3 SKH 3: İyi Sağlık ve Refah.....	51
2.9.4 SKH 4: Kaliteli Eğitim.....	53
2.9.5 SKH 5: Cinsiyet Eşitliği.....	53
2.9.6 SKH 6: Temiz Su ve Sanitasyon.....	54
2.9.7 SKH 7: Uygun Fiyatlı ve Temiz Enerji.....	55
2.9.8 SKH 8: İyi İş ve Ekonomik Büyüme	55
2.9.9 SKH 9: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı.....	56
2.9.10 SKH 10: Eşitsizliklerin Azaltılması	56
2.9.11 SKH 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar	57
2.9.12 SKH 12: Sorumlu Tüketim ve Üretim.....	58
2.9.13 SKH 13: İklim Eylemi.....	58
2.9.14 SKH 14: Su Altındaki Hayat.....	59
2.9.15 SKH 15: Karasal Hayat.....	60
2.9.16 SKH 16: Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	61
2.9.17 SKH 17: Hedefler İçin Ortaklıklar.....	61
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	63
İSLAMİ FİNANS VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNE ETKİSİNİ	
İNCELEYEN ULUSLARARASI LİTERATÜRÜN BİLİMETRİK ANALİZİ.....	63
3.1 Literatür Özeti.....	63
3.2 Problemin Tanımı.....	68
3.3 Araştırma Soruları.....	69
3.4 Araştırmanın Amacı ve Önemi	69
3.5 Araştırma Yöntemi.....	70
3.6 Araştırma Aşamaları	71
3.7 Araştırmanın Sınırlılıkları	72
3.8 Araştırma Bulguları.....	73
3.8.1 Temel Göstergeler	73
3.8.2 Üç Alanlı Grafik Analizi	80

3.8.3 Kavramsal Yapı Haritası	82
3.8.4 Yayınların Coğrafi Dağılımı	84
3.8.5 Yazar İşbirliği Ağı.....	85
3.8.6 Yazar Ortaklık Yoğunluğu Görselleştirmesi (Isı Haritası)	86
3.8.7 Sorumlu Yazarların Ükelere Göre Dağılımı	87
3.8.8 Kaynakların Zaman İçindeki Yayın Üretimi.....	88
3.8.9 En Fazla Küresel Atıf Alan Belgeler	89
3.8.10 Tematik Harita Analizi	90
3.8.11 Anahtar Kelimeler ile ilgili bulgular.....	93
3.8.12 Hiyerarşik Kümeleme Dendrogram Analizi	96
3.8.13 Yazarların Zaman İçindeki Üretimi	98
3.8.14 En İlgili Kaynaklar	99
3.8.15 Uluslararası İşbirliği Ağı ve Kaynak Analizi.....	99
3.8.15 Ülke Ortak Yazarlık Yoğunluğu Görselleştirmesi (VOSviewer Analizi)	104
3.8.16 Anahtar Kelime Eş-ortaya Çıkma Yoğunluk Görselleştirmesi	105
3.8.17 Öne Çıkan Yazarlar ve Kurumlar	107
3.8.18 Kurumsal İş Birliği Ağı.....	108
3.8.19 Etki Sahibi Yazarların Yoğunluk Görselleştirmesi	109
3.9 Tartışma	110
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	113
KAYNAKLAR.....	117

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 İslami Finans Sisteminin Temel Prensipleri ve Yönergeleri.....	17
Şekil 2 İslami Finansman Yöntemlerinin Gösterimi.....	22
Şekil 3 İslam Sermaye Piyasalarının Faaliyet Gösterdiği Çerçeve Unsurları.....	30
Şekil 4 İslami Sigorta Sektörüne İlişkin Verilerin Kaynakları ve Dayanakları	31
Şekil 5 İslami Sigorta Sektörüne İlişkin Verilere Dayanan Çalışmalar	32
Şekil 6 İslami Finans Sektörünün Küresel Genel Görünümü.....	34
Şekil 7 Birleşmiş Milletler Tarafından Belirlenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefinin (SKH) Ulaşılması Gerekliliği	40
Şekil 8 Veri Özeti	73
Şekil 9 Yıllık Bilimsel Üretim (2008–2024).....	75
Şekil 10 Yıllara Göre Ortalama Atıf Sayısı (2008–2025).....	76
Şekil 11 Yıllara Göre Yayın ve Atıf Eğilimleri (2008–2025)	76
Şekil 12 Konu Kategorilerine Göre Yayınların Treemap Görselleştirmesi (2008–2025).....	78
Şekil 13 Yayın Sayısına Göre En Önde Gelen Araştırma Alanları	79
Şekil 14 Atıf Alınan Kaynaklar, Yazarlar ve Anahtar Kelimeler, Üç Alanlı Grafik.....	80
Şekil 15 Kavramsal Yapı Haritası (MCA Yöntemi).....	82
Şekil 16 Yayınların Coğrafi Dağılımı	84
Şekil 17 Yazar İş Birliği Ağı	85
Şekil 18 Yazar Yoğunluğu ve Etki Haritası.....	86
Şekil 19 Sorumlu Yazarların Ülkeye Göre Dağılımı	87
Şekil 20 Kaynakların Zaman İçindeki Yayın Üretimi.....	88
Şekil 21 En Fazla Küresel Atıf Alan Belgeler	89
Şekil 22 Anahtar Kelimelerin Merkezilik ve Yoğunluğa Göre Tematik Haritası	91
Şekil 23 İslami Finans ve Sürdürülebilir Kalkınma Literatüründe En Sık Kullanılan Kelimeler ..	93
Şekil 24 Anahtar Terimlerin Kelime Bulutu	94
Şekil 25 En Sık Kullanılan 10 Anahtar Kelime	95
Şekil 26 Anahtar Kelimelerin Birlikte Görünüm Ağı	96
Şekil 27 Bibliyografik Eşleşmeye Dayalı Kümeleme Analizi Dendrogramı.....	97
Şekil 28 Yazarların Zaman İçindeki Araştırma Üretimi Şekil 29 Kurumların Zaman İçindeki Araştırma Üretimi	98
Şekil 30 En İlgili Akademik Dergiler	99
Şekil 31 Ülke İşbirliği Ağı	100
Şekil 32 Anahtar Kelime Birlikte Görünme Ağı Şekil 33 Anahtar Kelime Frekansının Yoğunluk Görselleştirmesi	102
Şekil 34 Ülke Düzeyinde Ortak Yazarlık Yoğunluğu Şekil 35 Uluslararası Ortak Yazarlık Ağı	104
Şekil 36 Anahtar Kelime Eş-ortaya Çıkma Ağı Şekil 37 Yazar Anahtar Kelimelerinin Yoğunluk Görselleştirmesi.....	106
Şekil 38 İslami Finans ve Sürdürülebilir Kalkınma Alanındaki En Etkili Kurumsal Yayıncılar..	108
Şekil 39 Kurumsal İş Birliği Ağı	109
Şekil 40 Yazar Ortak Atıf Ağı Görselleştirmesi	110
Şekil 41 İslami Finans ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (2008–2025) Üzerine Yapılan Bilimetric Analizin PRISMA Tarzı Akış Şeması.....	111

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 İslami Finans Alanında Faaliyet Gösteren Uluslararası Kuruluşlar ve Coğrafi Dağılımları	32
Tablo 2 2024 Yılı Küresel İslami Finans Sektörüne İlişkin Büyüme ve Piyasa Projeksiyonları....	35
Tablo 3 Küresel İslami Finans Sektörüne İlişkin Temel Göstergeler ve Pazar Verileri.....	36
Tablo 4 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler) Tarihindeki Önemli Kilometre Taşları	42
Tablo 5 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Küresel Bağlılık ve Kabul: Temel Göstergeler	47

KISALTMALAR LİSTESİ

CG	:Kurumsal Yönetişim
COVID-19	:2019 Koronavirüs Hastalığı
DBA	:Betimleyici Bibliyometrik Analiz
ESG	:Çevresel, Sosyal ve Yönetişim
GDP	:Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IB	:İslami Bankacılık
I	:İslami Finans
IJES	:International Journal of Ethics and Systems (Etik ve Sistemler Uluslararası Dergisi)
IJFSD	:International Journal of Islamic Finance and Sustainable Development (İslami Finans ve Sürdürülebilir Kalkınma Uluslararası Dergisi)
IJIMEFM	:International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management (İslam ve Orta Doğu Finans ve Yönetimi Uluslararası Dergisi)
JIABR	:Journal of Islamic Accounting and Business Research (İslami Muhasebe ve İşletme Araştırmaları Dergisi)
JIFBR	:Journal of Islamic Finance and Business Research (İslami Finans ve İşletme Araştırmaları Dergisi)
MCA	:Çoklu Uyum Analizi
MCP	:Çok Ülkeli Yayınlar
MF	:Mikrofinans
RStudio	:R Programlama Entegre Geliştirme Ortamı
SCP	:Tek Ülkeli Yayınlar
SK	:Sürdürülebilir Kalkınma
SKHs	:Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
Takaful	:İslami Sigorta
TC	:Toplam Atıf Sayısı
TRE	:Tematik Alaka ve Katılım (tematik haritalarda)
UK	:Birleşik Krallık
USA	:Amerika Birleşik Devletleri
VOS	:Benzerliklerin Görselleştirilmesi
VOSviewer	:Benzerliklerin Görselleştirilmesi Görüntüleyicisi (bibliyometrik haritalama yazılımı)
Waqf	:İslami Vakıf Fonu
WoS	:Web of Science (Bilimsel Yayınlar Veritabanı)

ÖNSÖZ

Her şeyden önce, bana bu yolu nasip eden, sabır ve güç veren Yüce ALLAH'a sonsuz şükürler olsun. Yüksek lisans eğitimim süresince bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren, desteğini her zaman hissettiren değerli danışmanım Doç. Dr. Suna Akten Çürük'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte bana her daim güç veren, maddi ve manevi destekleriyle yanımda olan sevgili ailemin desteği olmasaydı bunu başaramazdım. Başta, bana inanan ve her zaman yanımda olan kıymetli babam Hamed ile değerli annem Amani'ye özellikle teşekkür ederim. Dualarıyla ve varlıklarıyla beni her zaman ayakta tutan aileme "iyi ki varsınız"

Ayrıca bu yolculukta yanımda olan, desteğiyle moral veren tüm dostlarıma ve sevdiklerime de teşekkür ederim.

AYAH HAMED MOHAMED OBADI

GİRİŞ

Küresel ekonomik sistemin karşılaştığı krizler, gelir adaletsizlikleri, çevresel tehditler ve toplumsal eşitsizlikler, sürdürülebilir kalkınma kavramının hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için hayati bir öneme sahip olmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkı sağlayabilecek alternatif finansal sistem ssfinans sistemi, etik ve islam hukuku prensiplerine dayalı yapısıyla yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği de desteklemeyi amaçlamaktadır.

İslami finans sistemi, faiz (riba) yasağı, risk paylaşımı, spekülasyon ve belirsizlikten kaçınma gibi ilkeleriyle geleneksel finansal sistemlerden farklılaşmaktadır. Sistem, toplumsal refahın artırılmasına yönelik bir ekonomik anlayış sunarken, aynı zamanda sorumlu yatırım, sosyal adalet, gelir dağılımında denge ve haram faaliyetlerin dışlanması gibi ilkelerle sürdürülebilir kalkınmanın temel yapı taşlarına da katkı sağlamaktadır. Bu yönleriyle İslami finans, Birleşmiş Milletler'in 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nde yer alan 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi ile büyük ölçüde örtüşmektedir.

Bu çalışmanın amacı, İslami finansın sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı potansiyelini ortaya koymak ve literatürde bu iki alan arasındaki ilişkinin nasıl ele alındığını bilimetrik analiz yöntemi ile incelemektir. Bu doğrultuda, tez üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde İslami finans sistemine genel bir bakış sunulmakta, ikinci bölümde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin teorik ve tarihsel temelleri açıklanmakta, üçüncü bölümde ise bilimetrik analiz yöntemi kullanılarak ilgili literatür değerlendirilmektedir. Bu analiz, hem akademik alanda mevcut bilgi birikimini ortaya koymakta hem de gelecekteki araştırmalara ışık tutacak stratejik yönlendirmeler sunmaktadır.

Bu tez çalışması, İslami finansın sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinde nasıl bir araç olarak kullanılabileceğini anlamaya yönelik önemli katkılar sağlamayı hedeflemektedir. Aynı zamanda karar alıcılar, politika yapıcılar ve akademisyenler için yol gösterici nitelikte bulgular sunmayı amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ FINANS SISTEMINE GENEL BAKIŞ

İslami finans sistemi, faizsiz ve etik temelli yaklaşımlarıyla geleneksel finans sistemlerine alternatif olarak gelişen ve İslam hukuku ilkelerine dayanan bir mali yapıdır. Bu sistem; risk paylaşımını esas alması, spekülasyona ve faizli işlemlere izin vermemesi yönüyle farklılık göstermekte ve özellikle finansal kriz dönemlerinde sürdürülebilirliği ve dayanıklılığı ile dikkat çekmektedir. İslami finans, yalnızca ekonomik değil aynı zamanda sosyal boyutlarıyla da değerlendirilen bir sistemdir. Bireysel kazançtan ziyade toplumun refahını önceleyen bu yaklaşım, finansal işlemlerin ahlaki boyutunu dikkate alarak adil bir ekonomik düzenin inşasına katkı sağlamayı hedefler. Özellikle krizlerin temelinde yatan spekülatif ve riskli işlemlerin sınırlandırılması, İslami finansın sağlam ve dengeli bir finansal yapı oluşturma potansiyelini güçlendirmektedir. (Bocutoğlu, 2015, 3)

1.1 İslami Finansın Temelleri

2007 yılında ABD emlak piyasası çöküşü tarafından tetiklenen ve Avrupa'ya yayılan küresel finansal kriz, önceki krizlerde görülen ancak daha ciddi ekonomik etkileri olan bir paterni yansıtmaktadır. Kapitalizm, 200 yıldır Bretton Woods Anlaşması kapsamında kısa bir süre dışında sık sık krizler yaşadı. Birçok akademisyen, volatilité ve krizlerin kapitalist sistemin doğasında olduğunu ve yeni finansal çerçevelere duyulan ihtiyacı vurgulayarak potansiyel bir alternatif olarak İslami finansın ortaya çıkmasına yol açtığını savunuyor. Kriz, geleneksel ekonomik modellerin ve riskli finansal uygulamaları teşvik eden düzenleyici ortamların kusurlarını gözler önüne sermiştir. Buna karşılık, paydaşlar, krizin nedenlerini incelemeye ve çözümler aramaya başlamış ve bu durum, İslami finansın, İslam hukuku ilkelerine dayanan ve bireysel kâr maksimizasyonu yerine toplumsal adaleti teşvik eden bir yaklaşım olarak artan ilgisini doğurmuştur. (Şen vd., 2009, 9–11)

İslami finans, yalnızca Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerde değil, daha küçük Müslüman nüfusa sahip bölgelerde de küresel ölçekte yayılmaya başlamıştır. 2017 yılı itibarıyla İslami finans sektörü yaklaşık 2.293 trilyon dolar değerindeydi ve %10 oranında bir büyüme göstermiştir. Başarısının anahtarı, faiz (riba) yasağına bağlı kalması ve etik finansal uygulamalara odaklanmasıdır. Finansal kurumları İslam hukukuna uygun hale getirmek, özellikle faize dayalı bir sistemde büyük bir zorluk olmuştur. Birçok kişi, faizin kaldırılmasının bu kurumları ticari değil, hayır kurumları haline getireceğini düşünmektedir; ancak bu bir yanılgıdır. İslam hukuku, faizsiz kredilere yalnızca kooperatif ve hayır amaçlı kullanımlar için izin verirken, ticari işlemler farklı bir şekilde yapılandırılmaktadır. (Öztürk, 2020, 13)

İslam hukukuna göre borç verme durumunda, kredi veren, ek bir kazanç beklemeden borçluya yardım etmeyi seçebileceği gibi, kâr paylaşımı yoluyla da işlem yapabilir. İlk durumda, kredi veren yalnızca anapara ile yetinirken, ikinci durumda, karşılıklı olarak belirlenen bir oranda kâr ve zarara ortak olabilir. Böylece, faizli işlemlerden kaçınılması, kâr üretmenin önüne geçmez. Ticari finansman, İslam hukukunda yer alan muşaraka ve mudaraba gibi kâr ve zarar paylaşımı ilkelerine dayalı olabilir. Bu modellerin uygulanmadığı sektörlerde ise çağdaş akademisyenler, murabaha, icara, selemm veya istisna gibi alternatif finansman yöntemlerini önermektedir. Bu alternatifler, son yirmi yılda İslami bankacılıkta kendine bir yer edinmiştir. İslami finansman yöntemlerinin geleneksel faiz tabanlı sistemlerle aynı şekilde kullanılmayacağını anlamak önemlidir. Bunlar, İslam hukuku tarafından belirlenen kendi ilkeleri, felsefeleri ve koşulları altında işler ve bunları yanlış anlamak iki sistem arasında karışıklığa yol açabilir. (Omar Farooq, 2006, 34)

İki tür riba vardır; kredi ve fazlalık ribası. “Kredi ribası, borcun satılan mal veya kredi olmasına bakılmaksızın, vadesi gelen bir borcun ödenmesindeki gecikme karşılığında alınır.” “Fazlalık ribası ise mübadele edilen iki maldan birinde herhangi bir karşı değer olmaksızın bir artışın yer alması nedeniyle ortaya çıkar. Eşit miktarların değiştirilmesinin caiz olmaması, ortaya çıkan değer artışından kaynaklanmaktadır. Kredi faizi, bir işlemin karşı değerlerinden birinin veya her ikisinin (aynı cins mallara ilişkin) gelecek bir tarihe ertelenmesi durumunda 'elden ele' kuralının ihlalini temsil eder.

İslami finansta önemli yasaklardan bir diğeri olan garar (belirsizlik) ise dört koşulu yerine getirmelidir. Garar büyük olmalıdır, çünkü küçük miktarlar bir sözleşmeyi geçersiz kılmaz; garar, mübadele (değişim) sözleşmelerinde olmalıdır; garar, sözleşmenin ana nesnesinde olmalı ve ona bağlı bir şey olmamalıdır; ve garara kamusal ihtiyaç veya zorunluluk durumlarında izin verilir. Örneğin, bir sözleşmede güçlü, orta veya zayıf garar (belirsizlik) olabilir ve çeşitli âlimlere ve okullara göre, her bir garar (belirsizlik) biçimi izin verilebilir veya izin verilemez olabilir. Mawil Izzi Dien, "Bu yasak (garar üzerindeki), ölçülemeyen bir şeyin ölçülebilir bir şeyle değiştirilmesinin yasaklanması, makil ve kuru hurmaların taze hurmalarla değiştirilmesinin yasaklanması gibi, içsel garar nedeniyle yasaklanmış çeşitli sözleşmelerin incelenmesiyle çıkarılmıştır" şeklinde açıklamaktadır.(Paldi, 2014, 3–7)

İslami finans savunucuları, spekülasyondan kaçınmanın küresel mali kriz sırasındaki dayanıklılığa katkıda bulunduğunu ve geleneksel finans kurumlarını etkileyen bazı tetikleyicilerden kaçmalarına olanak sağladığını ileri sürmektedir. Geleneksel bankalardan farklı olarak İslami

bankalar, riskli finansal türevler veya toksik varlıklar yerine somut ürün ve hizmetlere odaklanarak varlığa dayalı yatırımlar yoluyla proje başarısını vurgulamaktadır. (Bekkin, 2007)

Ayrıca İslami finans, finansal krize büyük katkı sağlayan aşırı borç ve kaldıraçla ilişkili riskleri de azaltmaktadır. Borç finansmanından farklı olarak İslami bankalar muşaraka ve murabaha gibi varlığa dayalı finansman yöntemlerini kullanmaktadır. İslami ilkelerin uygulanması, bankaları yüksek faizli ipotek sektörü gibi istikrarsız kredi piyasalarına aşırı bağımlılıktan korumaktadır. (M. K. Hassan ve Kayed, 2009a, 9)

Finansal kriz sırasında ve sonrasında İslami ve konvansiyonel bankalar arasındaki performans karşılaştırması, İslami bankaların likidite, sermaye yeterliliği ve aktif kalitesi açısından genel olarak daha iyi durumda olduğunu ortaya koymaktadır. Daha düşük verimlilik ve karlılık sergilemelerine rağmen, İslami bankalar daha fazla istikrarı korumuştur ve yüksek riskli finansal uygulamalara daha az maruz kalmıştır. İslami finans sistemini daha da güçlendirmek için likidite artırıcı araçların geliştirilmesi, varlık yönetimi uygulamalarının iyileştirilmesi ve İslami ilkelerle uyumlu etik yatırımlara odaklanma konusunda yenilik yapılması çağrısı yapılmaktadır. Bu, gelecekteki krizlerin önlenmesine ve İslami finans sektörünün genel bütünlüğünün geliştirilmesine yardımcı olabilir. (Baber, 2018, 3–7)

1.2 İslami Finansin Tarihsel Gelişimi

İslami finansın ve İslami Finans Kurumlarının (IFI'ler) tarihi, Asya, Avrupa ve Afrika'da Müslümanların yönettiği bölgelerin genel olarak finansal istikrar yaşadığı bin yılı aşkın bir geçmişe uzanıyor. Ancak İslami bankacılığın manzarası, İspanyol Müslüman topraklarının yeniden fethedilmesi, Hindistan'daki Babür İmparatorluğu'nun çöküşü ve Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması da dahil olmak üzere önemli tarihi olaylar nedeniyle büyük ölçüde değişmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok Müslüman ülkenin bağımsızlığını kazanmasıyla modern İslami bankacılık şekillenmeye başlamıştır. İslami finansın ilk temelleri Hz. Muhammed zamanında atılmış ve Emevi ve Abbasi Halifelikleri boyunca devam etmiştir; ancak çağdaş İslami finans gerçek anlamda 19. yüzyılda 1940'larda Hindistan ve Pakistan'da faizsiz finans kurumlarının kurulmasıyla ortaya çıkmıştır (Al Rahahleh vd., 2019a, 7)

İslami finans tarihi, İslam'ın ortaya çıkmasına dayanmaktadır. Finans ile ilgili İslami ilkeler, ticaret ve işlemler hakkında yönergeler sunan Kur'an ve sünnette bulunmaktadır. İslam genişledikçe ve 10. yüzyılda Akdeniz etrafında geliştikçe, Müslüman tüccarlar bankacılık operasyonlarının gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmuş ve ortaçağ İtalya'daki bankacılığın evrimini etkilemiştir. Asur

İmparatorluğu ve Mısır'dakiler gibi İslam öncesi finansal sistemler olsa da, İslami finans ayırt edici ilkelerini, özellikle de tefeciliğin yasaklanmasını geliştirmiştir. (Ezzahra, 2021, 6)

İslami finans, Orta Çağ'dan sonra Batı kapitalist finansının gelişiminin büyük ölçüde gerisinde kaldı. Bununla birlikte, son otuz yılda, geleneksel bankacılık sistemlerine bir alternatif sunan bir diriliş yaşamıştır. 1975 yılında kurulan Dubai İslam Bankası gibi İslami bankalar zamanla sayı olarak arttı ve bugün birçok ülkenin hem İslami hem de geleneksel bankalarla çift bankacılık sistemleri bulunmaktadır. Bu büyüme, 1970'lerde petrodollarların geri dönüşü ve bölgedeki Pan-Arabizm ve Vahabizm'in yükselişi ile bağlantılıdır. Pakistan ve İran gibi ülkeler, İslam hukukuna dayalı finansal sistemler uygulamaya çalışmıştır, ancak bu girişimler sayısız zorluklarla karşı karşıyadır. Son 30 yılda İslami bankaların sayısı özellikle Mağrip ve Basra Körfezi bölgelerinde önemli ölçüde artmıştır. (Al Rahahleh vd., 2019b, 9–10)

Küresel İslami Finans Raporu'na (2010) göre 50'ye yakın ülkede faaliyet gösteren 600'ün üzerinde İslami banka bulunmaktadır. Bir zamanlar Müslümanlar için niş bir pazar olarak görülen İslami finans, küresel finans ortamının önemli bir parçası haline gelmiştir. Batılı ülkelerde bu daha çok Müslüman tasarruflarını ve Körfez petrol fonlarını çekmeyi amaçlayan geleneksel bankacılığa bir tepki olarak görülmektedir. İngiltere, özellikle de Londra, Avrupa'da İslami finansın önemli bir merkezi haline gelmiştir; Fransa gibi diğer ülkeler de, daha zor da olsa, aynı yolu izlemeye çalışmaktadır. (Saad vd., 2017)

İslami finans, özellikle dini ilkeleriyle uyumlu finansal sistemler arayan Müslümanlara, etik finansal uygulamaları tercih edenlere ve gelişmekte olan ülkelerde geleneksel finansman seçeneklerine erişimde zorluk yaşayan girişimcilere cazip gelmektedir. Geçtiğimiz birkaç on yılda İslami finans hızlı bir büyüme yaşayarak 2 trilyon dolarlık bir sektöre dönüştü. Ribanın (faizin) yasaklanmasının yanı sıra kumar, alkol ve domuz eti tüketimi gibi haram sayılan faaliyetlerden kaçınılmasını da içeren İslami ilkelere dayanmaktadır. Üstelik İslami finans tarihi, Yahudilikte tefeciliğin yasaklanmasından İslam'daki ilk gelişimine kadar köklerinin tarihsel bir incelemesiyle başlamış ve ardından 1960'lardan başlayarak modern çağda ortaya çıkışının izini sürmüştür. (Özcan, 2021, 9)

Önceki kriz sırasında, İslami bankalar, ipotek teminatlı menkul kıymetler ve türev ürünlere yatırım yapmayı yasaklayan İslami prensiplere bağlılıkları sayesinde, geleneksel bankalara kıyasla daha az zarar görmüştür. Bu prensipler, temkinli ve ölçülü bir yatırım anlayışını teşvik etmektedir. Sonuç olarak, İslami bankalar daha düşük riskli faaliyetlerde bulundular ve bu sayede krizin ilk aşamasını daha az kayıpla atlatabildiler. Ancak, özellikle büyük bankalar, büyük bölgesel gayrimenkul

yatırımlarının dramatik şekilde değer kaybetmesi nedeniyle zorluklar yaşamış ve bu durum kredi etkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Tüm bankalar likidite krizi sırasında zorluklar yaşamıştır, ancak bu dönem, İslami bankalar için yeni fırsatlar sunmuştur. Geleneksel bankalar büyük ölçekli projelere finansman sağlamakta tereddüt ederken, İslami bankalar, İslami kurallara uygun proje finansmanının karmaşıklıklarını karşılayacak şekilde uyum sağlamıştır. Bu durum, yerel ve bölgesel İslami bankaların gayrimenkulden uzaklaşarak çeşitlenmelerine olanak tanımış, marjlarını artırmalarına ve yerel müşterilere finansman seçenekleri sunmalarına yardımcı olmuştur. (Pervez, 1990, 3–4)

Mali konulara ait İslami etik, kutsal metinlerden ve onların yorumlarından kaynaklanır. Ayrıca İslami finans, Kur'an'dan (kutsal kitap), Sünnet'ten (Peygamber'in hayatı ve sözlerinin yorumlanması) ve Fıkıh'tan (İslam hukuku) elde edilen ilkelere dayanmaktadır. İslami finans sektörü, son yıllarda yıllık ortalama %15'lik bir büyüme ile önemli bir gelişim göstermektedir. Bu genişleme, Orta Doğu finansörleri ve küresel yatırımcılardan gelen İslam hukuku uyumlu ürünlere olan artan talep tarafından desteklenmektedir, bu da İslami finansı küresel bir trend haline getirmektedir. Şu anda, İslami bankalar, yatırım fonları, takafül (İslami sigorta) ve geleneksel bankaların İslami şubelerinde 800 milyar dolardan fazla varlık bulunmaktadır. (Karahana ve Ersoy, 2016, 94–96)

Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) ülkeleri genellikle dini nedenlerle geleneksel fonlar yerine İslam hukukuna uyumlu fonları tercih etmektedir. Sukuktaki (İslami tahviller) düşüş ve azalan finansman seçenekleri göz önüne alındığında, gayrimenkul ve özel sermaye yatırım fırsatları öncelikle İslam hukukuna uyumlu fonlar aracılığıyla yürütülmektedir.

Geleneksel fonlara benzemelerine rağmen, İslam hukuna uyumlu fonlar:

1. Uygunsuz görülen alanlara yatırım yapmalarına izin verilmez..
2. Tüm yatırımcılara eşit davranmaları gerekir.
3. Geleneksel fonlama kullanamazlar veya büyük ölçüde geleneksel borçlanma yapan şirketlere yatırım yapamazlar.
4. Bir denetim kurulunun fon faaliyetlerini ve yatırımlarını izleme ve düzenleme yetkisi vardır. (Özcan, 2021, 2–4)

Geçtiğimiz on yılda İslami finans, İslami bankacılık, sukuk, İslami yatırım fonları ve hisse senedi endeksleri dahil olmak üzere çeşitli alanlarda önemli bir büyüme yaşadı (Nasr vd., 2016; Raza ve

Ashraf, 2019). 2017 sonu itibarıyla İslami finans sektörünün toplam varlıkları %8,3 oranında büyüyerek 2,5 trilyon dolara ulaşmıştır. Tek başına İslami bankalar bunun 1.557 trilyon dolarını oluşturmaktadır; Avrupa ve Kuzey Amerika gibi bölgeler de dahil olmak üzere hem Müslüman çoğunluklu hem de gayrimüslim ülkelerde kayda değer bir genişleme yaşanmıştır. Bu büyümenin büyük bir kısmı, hem İslami hem de İslami olmayan yatırım portföylerine dahil edilen İslam hukukuna uyumlu hisse senetleri ve sukuk ihraçlarından kaynaklanmıştır. (Pollard ve Samers, 2007)

1.3 İslami Finansın Tanımı ve Özellikleri

İslam, Yahudilik ve Hıristiyanlık ile ortak kökleri paylaşan tek tanrılı İbrahimi bir dindir. Müslümanlık inancı, Tevrat ve İncil gibi daha önceki orjinal kutsal yazıların kabulünü içerir. (Moisseron et al., 2015, 6–7) Hz. Muhammed'in dönemi sırasında ticaret ana ekonomik faaliyetti. İslam öncesi finansman büyük ölçüde faiz temelli krediye dayanıyordu. Riba tabanlı işlemler bölgede baskın finansman biçimiydi, ancak özellikle mudaraba (kar paylaşımı), Hz. Peygamber'in, eşi Hatice ile iş ilişkilerinde önemli bir rol oynamıştır. Medine'deki diğer finansman uygulamaları arasında, doğrudan ödeme yapmadan tarımsal varlıkları yönetmek için kullanılan müzaraa (mahsul paylaşımı) ve müsakat (toprak ve ağaç ortaklığı) vardı. Ayrıca, hem tüketimi hem de üretimi finanse etmek için kredili satışları ve selemi (ileri satışlar) uygulanmıştır. Hz. Peygamber borç işlemleri yapmış, hatta şahsi mallarını teminat olarak göstermiştir. Selem ise üreticilere fon sağlayarak işletme sermayesinin akışını sağlamıştır. Faize dayalı borç verme (riba) yasaktır; ancak mudaraba, vadeli satış ve selem gibi alternatifler finansman yöntemleri ticari hayata hakim olmuştur ve ekonomik işlemlerde eşitliği ve adaleti teşvik etmiştir. (Kahf vd., 1992, 8–10)

Finansal işlemlerde riba, garar ve şans oyunlarının yasaklanması İslami finansı konvansiyonel finanstan ayıran temel özelliktir. İslami finansın bu benzersiz özellikleri, Kur'an ve sünnet perspektifinden alınmıştır. (Uddin, 2014, 3) Bununla birlikte son kırk yılda, İslam hukukunun dayattığı teorik ilkeler ile gerçek bankacılık uygulamaları arasında bir boşluk ortaya çıkmıştır. Kutsal metinlerin farklı yorumlanmasıyla faiz, tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir. (Shanmugam, 2009, 4–6)

İslami finans, üç temel ilkeye dayanarak faaliyet gösterir. İlk olarak, faiz (riba) yasaktır, yani İslami bankalar mevduatlarda sabit faiz oranları sunamaz ya da kredilerden faiz almaz. Bunun yerine kar/zarar, fon alan ve veren arasında paylaşılır, böylece her iki taraf da işlemdeki riskleri ve kazançları paylaşır. Bu ilke, İslam hukukunda, Kuran, sünnet, icma ve kıyas gibi kaynaklara dayanmaktadır ve spekülasyon finansal kazançlar yerine üretken girişimcilik çabalarından elde edilen kârı teşvik eder. İkinci olarak, İslami finans belirsizlik (gharar) ve spekülasyonu yasaklar.

Hesaplanmış yatırım risklerine izin verilse de, işlemler somut varlıklara bağlı olmalıdır. Ayrıca spekülasyon uygulamaları, örneğin menkul kıymetleştirme, yasaktır. Amaç, aşırı risk ve istismarı önlemek için yatırımların gerçek, üretken varlıklarla desteklenmesini sağlamaktır. Bu, ayrıca, İslam hukuku (haram) kapsamında yasa dışı veya etik olmayan faaliyetlerin, örneğin kumar, alkol veya silah üretimi, finans edilmemesini yasaklamayı da içerir. Yatırımcılar, fonlarının etik ve yasal yollarla kullanıldığından emin olmaktan sorumludur. Son olarak, İslami finans, tüm işlemlerde dürüstlük, şeffaflık ve adaleti vurgular. Yanıltılmak veya malların kusurlarını gizlemek yasaktır; işlemler her iki tarafın da faydasına olmalı ve hiçbir birey, özellikle kadınlar ve yetimler gibi savunmasız gruplar, sömürülmemelidir. (Soage, 2020, 68–70)

Arapça, Maysir kelimesi ise kumar oynama anlamına gelen Yasira kelimesinden gelmektedir, yani şanslı bir şans veya kazanmadan değerli bir şey elde etmek için kolay başarı anlamına gelmektedir (Kamali, 1999, 151)

İslami finans prensipleri, borçlu ve alacaklı arasında akdi kesinlik ve dengeli bir ilişkiyi teşvik eder. İşlemler, varlık performansına doğrudan katılımı içermeli ve finansörlerin açıkça tanımlanmış hak ve yükümlülükleri olmalıdır. Kar elde etme ve varlık kullanım ücretlerine izin verilse de, her iki taraf yatırım risklerini paylaşmalıdır. Gelir ancak yatırım gelir sağlarsa elde edilebilir, önceden bir garanti verilmemelidir.

İslami finansın hızlı büyümesi, önemli bir kar potansiyeli olduğunu göstermektedir ve bu da birçok yargı alanının kendilerini önde gelen İslami finans merkezleri olarak konumlandırmaya yönlendirmiştir. Londra, küresel finansal rolde İslami finansı da kapsayacak şekilde önemli ölçüde genişlemişken, Hong Kong, New York ve Singapur da bu alanda ilerleyerek, Bahreyn, Dubai, Kuala Lumpur ve Lübnan gibi köklü merkezlerle rekabet etmeye çalışmaktadır. (Özpolat ve Taşar, 2024, 3–5)

İslami bankalar geleneksel finansal sistemler içinde büyüdükçe, bunların geleneksel bankalarla karşılaştırılabilir olarak değerlendirilmeleri önemlidir. Bazı uzmanlar, İslami bankaların, benzersiz sözleşme özellikleri ve faaliyet gösterdikleri hukuki ve yönetim çerçevelerinden dolayı farklı riskler getirdiğini savunmaktadır. Örneğin, kar-zarar paylaşımı (PLS) finansmanı, kredi riskini bankalardan yatırım mevduat sahiplerine transfer eder, bu da bankaların varlık tarafındaki genel riskini artırır ve onları öz sermaye benzeri risklere maruz bırakır. Ayrıca, etkili bir İslami para piyasasının olmaması likidite risklerini artırabilir ve geleneksel türevlere ilişkin sınırlamalar, belirli risklere karşı korunmalarını zorlaştırabilir. Birçok İslami banka, bankalar arası piyasalara ve merkez bankası likidite desteğine sınırlı erişim ile daha az gelişmiş finansal ortamlarda faaliyet

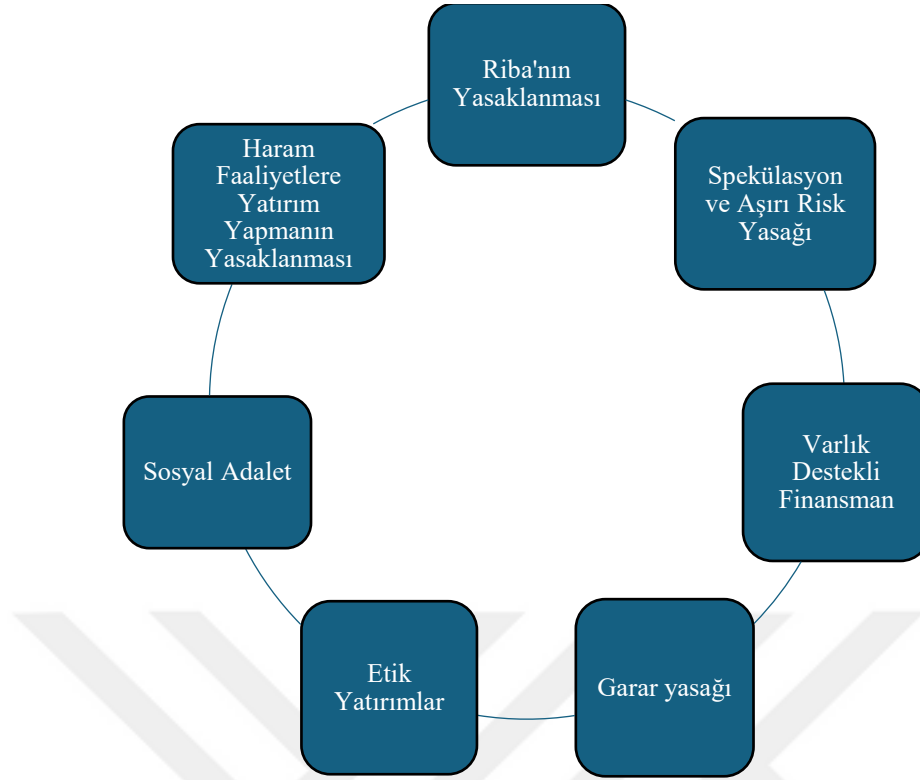
göstermektedir. Ancak, İslami para piyasası araçlarındaki son gelişmeler ve krizler sırasında likidite desteği sağlamak için yetkililerin gösterdiği taahhütler, bu zorlukları bir ölçüde hafifletmiştir. (Rokan, 2023)

İslami kurumların geleneksel bankalarla aynı düzeyde denetime ihtiyaç duyup duymadığı bir baSKH konudur. Birçok ülkede mevcut kanunlar, İslami finansla ilgili tüm İslami hususları neredeyse hiç kapsamasa da, birçok hukuk sistemi, sözleşme taraflarının özellikle bu ilkeleri getiren ve yargı mercileri aracılığıyla uyumu sağlayan sözleşmeler hazırlamasına izin verecek kadar esneklerdir. Ne yazık ki bu, İslami bankaların kar-zarar paylaşımı anlaşmalarına bağlı olmaları nedeniyle konvansiyonel bankalara göre daha az denetime ihtiyaç duydukları yönündeki yanlış anlaşılardan kaynaklanmaktadır. Akademisyenler, ahlaki tehlike, mevduat sahiplerinin çıkarlarını koruma ve sistemik riskler gibi İslami bankaların tüm özelliklerinin, geleneksel bankalarla aynı düzeyde bir denetim gerektirdiğini ileri sürmektedir. (Kazak, 2023, 6)

Alternatif yatırımlara olan talebin artmasıyla birlikte, dünya çapında şirketler ve kamu kuruluşları tarafından İslami sermaye piyasası menkul kıymetlerinin ihracında kayda değer bir artış yaşanmıştır. Menkul kıymetleştirme önemli bir rol oynamaktadır, ancak az sayıdaki yapılandırılmış kredi işlemi İslami prensiplere uygunluk göstermektedir. İslam hukukuna uyumlu menkul kıymetleştirme, İslami finansın temel ilkeleriyle uyumludur, bunlar arasında varlık teminatı ve risk paylaşımı yer almaktadır. (Fabozzi ve Kothari, 2007, 65)

İslami finans, çeşitli bölgelerde, bankalarda ve ürünlerde büyümesini etkileyebilecek çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. Sukuk yapılarıyla ilgili son düzenleyici değişiklikler dikkatli bir şekilde değerlendirilmelidir çünkü İslami sermaye piyasası ürünleri için coşkuyu azaltabilir. Paydaşlar arasında devam eden tartışmalar, bu düzenlemelerin Sukuk pazarına verebileceği potansiyel uzun vadeli hasarı değerlendirmeyi amaçlamaktadır. (Fadlang, 2024) Ek olarak, sukuk piyasası likidite eksikliğinden muzdariptir. Menkul kıymetleştirme piyasa disiplinini artırabilirken, yeterli bilgi eksikliği durumu daha da karmaşık hale getirir. (Hesse vd., 2017)

İslami bankacılık ve finans, İslam'ın ekonomik ve finansal ilkelerine dayalı bir sistemdir. Bu sistemde, faiz (riba) yasaktır ve finansal işlemler, İslam hukukuna uygun olmalıdır. İslami bankalar, müşterilere faizsiz ürünler sunarak ekonomik faaliyetleri destekler. Bunun yerine, kar-zarar ortaklıkları, kira sözleşmeleri ve mal alım-satımı gibi yöntemler kullanılır.

Şekil 1 İslami Finans Sisteminin Temel Prensipleri ve Yönergeleri

Aşağıdaki ilkeler, yalnızca kâra odaklanmayan, aynı zamanda etik, sosyal ve ekonomik faktörleri de dikkate alan bir finansal sistem yaratır. Aşağıdaki yönergelerle uyararak İslami finans, sorumlu finansal uygulamaları teşvik ederken toplumda istikrarı, adaleti ve refahı teşvik etmeyi hedefler:

1.3.1 Riba'nın (Faizin) Yasaklanması

İslam, diğer tek tanrılı dinler gibi, ribayı kınamakta ve yasaklamaktadır. Riba'nın İslam'da yasaklanması güçlü ve net bir şekilde ortaya konulmuştur. (Ahmed ve Cevherli, 2019, 4)

Sömürücü ve adaletsiz olarak görülen kredilere faiz yükleme uygulamasını ifade eder. İslami öğretiler, paranın yalnızca faiz yoluyla getiri üreten bir meta olmaması gerektiğini vurgular. Bunun yerine, ticaret ve ekonomik faaliyeti kolaylaştırmalıdır. Kısaca riba, sömürücü olarak görülen ödünç verilen paraya uygulanan garantili faizi ifade eder. İslami finansta, faiz kazanmak, haksız zenginleşme olarak algılandığı için yasaktır. Finansal işlemler sabit getiriler içermemelidir. Bunun yerine, karlar gerçek ekonomik faaliyetlerden elde edilmelidir. İslami finansal ürünler, faiz içermeyen kar paylaşımı, kiralama veya diğer düzenlemeler yoluyla getiri sağlamak üzere yapılandırılmıştır.

1.3.2 Spekülasyon ve Aşırı Risk Yasağı

Spekülasyon, gelecekteki fiyat hareketleriyle ilgili tahminlere dayanarak risk alarak kar elde etmek amacıyla varlık almayı ve satmayı içerir. Ortalama piyasa getirisinden daha yüksek getiri

beklentileri ile yönlendirilir. Spekülatörler, mevcut fiyatlardan ziyade gelecekteki fiyat trendlerine odaklanarak düşük fiyattan satın almayı ve yüksek fiyattan satmayı hedefler. Terim, farklı bağlamlarda tanımlanabilir ancak ekonomide, özellikle beklenen kâr için risk almayı ifade eder. (Özpolat, 2023, 3)

İslami finansta spekülatif davranışlar da yasaktır, çünkü bu haksız sömürüye ve finansal istikrarsızlığa yol açabilir. Sonuçları belirsiz olan ve üretken faaliyetlerden ziyade şansa bağlı olarak gerçekleşen kumar benzeri işlemlere izin verilmez. İslami finans, somut varlıklara ve gerçek ekonomik faaliyetlere dayalı yatırımları teşvik ederek istikrarı ve uzun vadeli büyümeyi teşvik eder. Spekülyasyondan kaçınarak İslami finans, sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen daha dayanıklı bir ekonomik sistem yaratmayı hedefler. Ancak İslami finans, bir işlemde yer alan taraflar arasında risk ve ödülün paylaşılmasına vurgu yapar. (Çimen, 2024, 109)

1.3.3 Varlık Temelli Finansman

Bu varlık temelli menkul kıymetlerin büyük çoğunluğu bankalar ve finans şirketleri tarafından çıkarılmaktadır. Bunlar arasında taşıt finansmanı, ipotek finansmanı ve özel finansman bulunmaktadır. Mortgage finans şirketleri, konuta dayalı menkul kıymetlerin ihraçına hakimdir ve özel finans şirketleri, üretilen konut kredileri, ekipman ve uçak kiralama ve marketler ve benzin istasyonları gibi küçük işletmelere krediler tarafından desteklenen menkul kıymetler vermektedir. Bu menkul kıymetlerdeki yatırımcılar arasında bankalar, sigorta şirketleri, finans şirketleri, yatırım fonları, devlet destekli işletmeler ve yatırım bankaları gibi çok çeşitli finansal kurumlar bulunmaktadır. (Sabarwal, 2005, 9)

İslami finansta varlığa dayalı finansman, finansal işlemlerin maddi varlıklara veya hizmetlere dayanması yoluyla İslam hukukuna uygunluğun korunmasını sağlar. Böylece faize dayalı krediler veya spekülatif faaliyetler devre dışı bırakılır. Geleneksel finansta varlığa dayalı finansman, gayrimenkul veya ekipman gibi belirli varlıklarla teminat altına alınan kredileri ifade eder. Ancak İslami finansta, finansman işleminin temelini oluşturan temel prensibin gerçek ekonomik faaliyetlere dayandığı ifade edilmektedir. Bu, finansmanın hem borçlu hem de borç veren tarafından tamamen tutulan bir varlığa bağlanması gerektiği anlamına gelir. Yani finansmanın odağının üretken ve somut girişimler üzerinde olması gerektiği anlamındadır. (Abdul Aziz ve Gintzburger, 2009, 276)

1.3.4 Garar yasağı (Belirsizlik)

Garar (belirsizlik), aldatmak anlamına gelen Arapça fiil Gharra'dan türemiştir. (Kamali, 1999, 151) Gararın (belirsizlik) çeşitli sınıflandırmaları, a) sonucun şansa veya kumara bağlı olduğu saf spekülyasyon, b) karşı değer belirsiz olduğu veya gerçekleşmediği belirsiz sonuç, c) nesnenin kesin olmaması ve d) nesnenin geleceğinin bilinmemesini içerir. Kamali'ye göre spekülyasyon, bir varlığın

fiyatındaki değişikliklerden kazanç beklentisiyle alınıp satılmasıdır. Bu koşullar, taraflardan birinin ve bir bütün olarak insanlığın refahı pahasına maddi kazanç elde etmek için aldatmanın kullanılmasına izin verir.

Belirsizlik veya belirsizlik ile karakterize edilen işlemler, anlaşmazlıklara ve haksız zenginleşmeye yol açabileceği için tavsiye edilmez. Örneğin, şartlar, koşullar veya sonuçlar açısından netlikten yoksun sözleşmeler sorunlu kabul edilir. İslami finans, anlaşmalarda şeffaflığı ve kesinliği teşvik ederek tüm tarafların haklarını ve yükümlülüklerini anlamalarını sağlar. Bu yaklaşım, yalnızca ilgili taraflar arasında güveni tesis etmekle kalmaz, aynı zamanda sömürü riskini en aza indirir ve adil işlemleri teşvik eder. (N. Alam vd., 2017, 35–53)

1.3.5 Etik Yatırımlar

Yatırımlar İslam hukukuna uygun olmalıdır, yani izin verilen (helal) faaliyetlere yatırımda bulunulmalıdır. Yatırımcıların faizsiz banka mevduatları, İslami yatırım fonlarına ve şirketlere yapılan yatırımlar, Müslümanlara ait işletmelere özel yerleştirmeler ve fonları helal bir şekilde yönetmeyi kabul eden geleneksel kurumlara yatırımlar dahil olmak üzere İslam hukukuna uygun bir finansal portföy oluşturmak için çeşitli seçenekleri vardır. Ancak, geleneksel faiz getiren banka mevduatları, faiz getiren tahviller ve alkol veya domuz etiyle ilgili endüstrilerde yer alan şirketlerin hisseleri gibi bazı yatırımlar haram olarak kabul edilir.

İslami yatırımcılar, alkol ve kumar gibi riba (faiz) veya haram faaliyetlerde bulunan şirketlerden kaçınmalıdır. Etik izleme, otomatik araçlar ve üçüncü taraf hizmetleri kullanılarak uygun maliyetli bir şekilde yapılabilir. Şirket misyon beyanları içgörüler sağlasa da, tek karar faktörü olmamalıdır ve basın raporları doğrulanmalıdır. Batı piyasaları ve faiz tabanlı bankalar konusundaki endişelere rağmen yatırımcılar, küresel sermaye piyasalarında etik standartları finansal performansla dengeleyerek İslam hukukuna uygun fırsatlar bulabilirler. (Altıntaş, 2016, 18)

1.3.6 Sosyal Adalet

Sosyal adalet üç unsuru içerir: Zenginliğin adil ve eşitlikçi dağılımı; yoksullara ve muhtaçlara temel yaşam ihtiyaçlarının sağlanması; ve zayıfların ekonomik zorluklara karşı korunması. Ancak sosyal adalet çabası, yoksulluk ve eşitsizliğe karşı mücadeleyi de içerir. İslami finans, ekonomik işlemlerde eşitliği ve adaleti teşvik etmeyi hedefler. İslami ekonomideki sosyal adalet; tekelci davranışlar, bilgi asimetrisi ve dolandırıcılık gibi sömürücü uygulamaları reddederek toplumun tüm üyelerini destekleyen bir sistemi teşvik eder. Tüm paydaşları (yatırımcılar, tüketiciler ve toplumun genelini) korumayı amaçlayarak şeffaflığı, adil kurumsal yönetimi ve refah odaklı piyasa düzenlemesini vurgular. (M. K. Hassan ve Kayed, 2009b, 17)

İslami finansta, zekat (zorunlu bir sadaka biçimi ve İslam'ın beş şartı'ndan biri, Müslümanların servetlerinin bir kısmını ihtiyaç sahiplerine vermelerini gerektirir) ve sosyal adalet, adil servet dağılımını sağlamada önemli roller oynar. Tasarrufların %2,5'i olarak belirlenen zorunlu bir sadaka biçimi olan zekat, serveti zenginlerden fakirlere yeniden dağıtarak yoksulluğu ve servet eşitsizliğini azaltmaya yardımcı olur. Risk paylaşımı ve kar-zarar paylaşımına vurgu yaparak, servetin adil bir şekilde dağıtılmasını ve savunmasızların sömürülmemesini sağlar. İslami finans ayrıca kurumsal sosyal sorumluluğu (CSR) teşvik ederek, iş uygulamalarının toplumsal refaha, şeffaflığa ve sürdürülebilirliğe katkıda bulunmasını sağlar. Bu ilkeler, toplumun refahıyla uyumlu adil bir finansal sistemi teşvik eder. (M. K. Hassan ve Kayed, 2009c, 19)

1.3.7 Haram Faaliyetlere Yatırım Yapmanın Yasaklanması

İslami finans, haram (yasak) olarak kabul edilen işletmelere veya endüstrilere yatırım yapmayı kesinlikle yasaklar. Buna alkol, kumar, domuz eti üretimi ve yetişkin eğlencesi gibi sektörler dahildir. Bu yasağın arkasındaki mantık, bu faaliyetlerin bireyler ve toplum için zararlı olduğu düşünüldüğü için etik kaygılara dayanmaktadır. Yatırımları bu tür endüstrilerden uzaklaştırarak İslami finans, sosyal refahı teşvik etmeyi ve sağlık, eğitim ve yenilenebilir enerji gibi topluma olumlu katkıda bulunan sektörlerle yatırım yapmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

İslami finanstaki yasaklar, İslami ilkelerle uyumlu etik ve sorumlu finansal uygulamaları teşvik etmek için tasarlanmıştır. Konulan yasaklar yalnızca finansal işlemlerin yürütülmesine rehberlik etmekle kalmaz, aynı zamanda ekonomik sistemdeki katılımcılar arasında bir topluluk ve sosyal sorumluluk duygusu da geliştirir. (M. M. Alam vd., 2017, 8–10)

Etik ve finansal istikrarın yanı sıra, İslami bankacılık, dini yasaklar nedeniyle geleneksel bankalardan kaçınan Müslümanlara hizmet vererek finansal kapsayıcılığı artırır. Sistemin şeffaflığı, tüm tarafların sözleşme şartlarını anlamasını sağlar, güveni pekiştirir. Ayrıca, İslami bankalar, geç ödeme ücretlerini hayır kurumlarına yönlendirerek sosyal refaha katkıda bulunur, yoksulluğun azaltılmasına ve servet dağılımına destek sağlar. Genel olarak, İslami bankacılık, finansal faaliyetleri İslam hukuku ile uyumlu hale getirir ve adalet, ekonomik istikrar ve sosyal refahı teşvik eden bir alternatif sunar. (Eid vd., 2023) Etik finansal çözümlerine olan talep arttıkça, İslami bankacılık ve finans daha da büyüme ve yenilik yapma potansiyeline sahiptir ve küresel ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır.

1.4 İslami Finans ve Ekonomik Büyüme

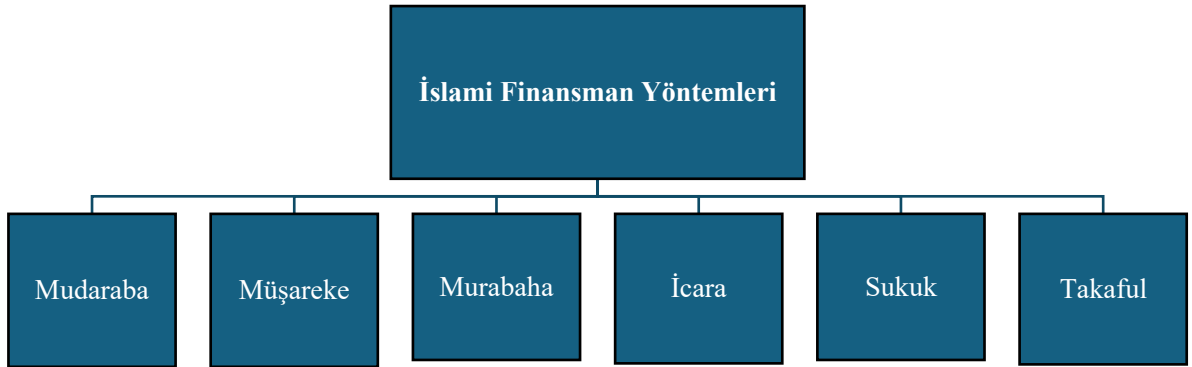
İslami finansın büyümesi, İslam hukukuna uygun olarak işleyen bir finansal sistemin genişlemesi ve gelişmesi anlamına gelir. Dahası, İslami finansın büyümesi, İslami bankalar, sukuk

(İslami tahviller), takafül (İslami sigorta) ve İslami yatırım fonları gibi İslami finansal kurumların, ürünlerin ve hizmetlerin yükselişi de dahil olmak üzere piyasa büyüklüğündeki artışa yansır. Ayrıca, hem Müslüman çoğunluklu ülkelerde hem de Müslüman olmayan ülkelerde daha fazla İslami bankanın pazar payı kazanmasıyla İslami bankacılığın genişlemesini de içerir. İslami finans küresel finansal sisteme giderek daha fazla entegre olmakta ve daha geniş bir yatırımcı ve tüketici yelpazesine finansal ürünler sunmaktadır. Özellikle faiz getiren finansal ürünlerin kabul edilmediği bölgelerde, geleneksel bankacılık sistemlerinden dışlananlara hizmet sağlayarak finansal katılımı teşvik etmede önemli bir rol oynamaktadır. (Bilman, 2020, 3)

Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 19. yüzyılın sonlarından itibaren oldukça ilgi gören bir konu olmuştur, tasarrufları üretken yatırımlara yönlendirmede, büyümeyi teşvik etmede finansal piyasaların rolü vurgulanmıştır. Ayrıca, İslami finansın büyümesine finansal ürünlerde inovasyon ve İslami ilkelere uyumu sağlamak için düzenleyici çerçevelerin oluşturulması yol açmıştır. İslami finans, küresel ekonomi üzerinde artan bir etkiye sahip etik ve alternatif bir finansal sistem olarak konumunu sağlamlaştırmıştır. İslami finans sektörünün gelişimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ekonomistler arasında önemli ilgi görmüştür. Önceki ampirik çalışmalar genellikle olumlu bir uzun vadeli korelasyon olduğunu ileri sürmüş ve sağlam finansal sistemlerin ekonomik büyümeyi desteklediği fikrini desteklemiştir. Ancak bazı araştırmalar net bir nedensel bağlantı kurmayı başaramamış ve bu da ekonomistler arasında fikir birliğinin olmamasına yol açmıştır. Bu ilişkinin niteliği ülkeden ülkeye değişmekte ve analizde kullanılan belirli değişkenler, modeller ve yöntemlerden etkilenmektedir. (Achsiem ve Purnamasari, 2016)

1.5 İslami Finansman Yöntemleri

İslami finans sistemi, faiz yasağı ve etik kurallara dayalı olarak geliştirilen çeşitli finansman yöntemlerini içermektedir. Bu yöntemler, ekonomik işlemlerin İslam hukukuna uygun şekilde yürütülmesini amaçlamakta ve geleneksel finans araçlarına alternatifler sunmaktadır. İslami finansman uygulamaları arasında en yaygın olarak kullanılan yöntemler Murabaha, Mudaraba, Muşareke, İcara, Sukuk ve Tekafül gibi modellerdir. Bu araçlar, risk paylaşımı, varlık temellilik ve sosyal sorumluluk ilkeleriyle ön plana çıkmakta ve İslami finans sisteminin temelini oluşturmaktadır.

Şekil 2 İslami Finansman Yöntemlerinin Gösterimi

1.5.1 Mudaraba (Kar Paylaşımı)

Mudaraba finansmanında taraflardan biri olan Rab-UI-Mal (finansör) sermayeyi sağlarken, diğer taraf olan Mudarib (girişimci) işi yönetmek için gereken uzmanlığa ve çabaya katkıda bulunur. Bu düzenleme Rab-UI-Mal'ın sessiz ortak olarak hareket ettiği bir ortaklık şeklinde yapılandırılmıştır. İş veya yatırımdan elde edilen karlar, 70:30 veya 80:20 gibi önceden kararlaştırılan kar paylaşım oranına (PSR) göre dağıtılır ve daha büyük pay genellikle Mudarib'e tahsis edilir. Bunun aksine, zararlar yalnızca finansör tarafından karşılanır. Anlaşma her iki tarafça da herhangi bir zamanda feshedilebilir ve finansörün işin yönetimine müdahale etmesi yasaktır. Mudaraba finansmanı, halka açık bir şirketteki özsermaye yatırımıyla benzerlikler taşısa da, hem özsermayenin hem de borcun özelliklerini harmanlayan hibrit bir finansal araç olarak kabul edilir. Mudarib için, özsermaye finansmanına benzer çünkü vadesi gelen sabit bir geri ödeme yoktur (faizli borçlardan farklı olarak), ödemeler kâra bağlıdır (temettülere benzer şekilde) ve İslami banka, kâr olmadığında yasal işlem başlatamaz. Ayrıca mudaraba, borç finansmanında olduğu gibi firmanın finansal kaldıraçını artırmaz. Öte yandan, Rab-UI-Mal için mudaraba finansmanı, başlangıç sermayesi ve tahakkuk eden kârlar üzerinde sabit bir hak talebinde bulunulması ve anaparanın ve kârların geri ödenmesiyle anlaşmanın feshedilebilmesi nedeniyle borç benzeri özellikler sergilemektedir. (Bacha, 1997, 5)

Kısaca, mudaraba, bir tarafın sermayeyi sağladığı ve diğerinin uzmanlık ve yönetimi (mudarib) sağladığı bir ortaklıktır. Karlar önceden kararlaştırılmış bir orana göre paylaşılırken, zararlar yalnızca sermaye sağlayıcı tarafından karşılanır.

Mekanizması:

- Sermaye sağlayıcı bir işletmeye yatırım yaparken, mudarib operasyonu yönetir.

b) Kar paylaşım oranları yatırım başlamadan önce kararlaştırılır ve şeffaflık sağlanır. Bu yöntem girişimciliği teşvik eder ve sermaye sağlayıcıların yatırımı doğrudan yönetmeden getiri elde etmelerini sağlar. Örneğin, bir yatırımcı bir startup'a fon sağlar ve girişimci işi yönetir. İşletme kar elde ederse, karı anlaşmalarına göre bölüşürler. Ancak, işletme zarar ederse, yalnızca yatırımcı sermayesini kaybeder. (Yustiardhi vd., 2020, 27)

1.5.2 Muşaraka

İslami bir finansman yöntemi olan muşaraka, İslami finans sisteminde hayati bir rol oynamaktadır, ancak İslami finans kurumları bunu etkili bir şekilde kullanma konusunda zorluklarla karşılaşmaktadır. Ancak bu zorluklar arasında yüksek yatırım riskleri, uygun ortak bulma zorluğu, sermaye güvenliği eksikliği ve müşterilerin düşük kredi itibarı yer almaktadır. Bankaların birincil gelir kaynağı olarak faiz elde ettiği küresel ekonomiye hakim olan faiz bazlı finansmanın aksine İslami finans, varlığa dayalı finansmana ağırlık vermektedir. Muşaraka, ortak risk ve kâra odaklanarak ticari ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunur. (Kulmie, 2024, 4)

İslami finansın en eski biçimlerinden biri, sermaye sağlayıcısı ve girişimcinin hem karları hem de zararları paylaştığı bir ortaklık olan muşarakadır. Bu model, Müslüman dünyasında küçük işletmelerin finansmanı için yaygın olarak kullanılmıştır. Anlaşma genellikle sermaye katkıları, kar paylaşımı, zararların idaresi ve elden çıkarma süreciyle ilgili şartları içerir. Muşaraka, fon sağlayıcının önemli riskleri üstlendiği risk sermayesine benzer, ancak modern koşullar ve hisse senedi piyasaları aracılığıyla elden çıkarma kolaylığı bugün bunu daha az riskli hale getirmiştir. (Wilson, 1997)

İslam hukukunda borçtan faiz kazancı elde etmek yasakladığından muşaraka yoluyla, finansörün proje veya şirket tarafından üretilen fiili kârın önceden belirlenmiş bir payına dayalı olarak bir getiri elde etmesine imkanı sunulmuştur. Geleneksel bir borç verenin aksine finansör, ortaya çıkması durumunda zarar riskini de üstlenir. (Abedifar vd., 2013, 2)

Muşaraka, tüm ortakların sermayeye katkıda bulunduğu ve kendi katkılarına göre kar ve kayıpları paylaştığı ortak bir girişimdir.

Mekanizma:

- a) Her ortak sermayeyi bir projeye veya işletmeye yatırır.
- b) Kârlar sermaye katkısının oranına göre dağıtılırken, kayıplar her ortağın yatırımı ile orantılı olarak paylaşılır.
- c) Bu yöntem, ortaklar arasında işbirliğini ve paylaşılan sorumluluğu teşvik eder.

Örnek olarak, iki işletme bir mülk geliştirmek için ortakdır. Her biri belirli bir miktar yatırım yapar ve mülkün ilk yatırımlarına göre satılması veya kiralanmasından elde edilen kârları paylaşırlar.

1.5.3 Murabaha

Murabaha işleminde banka, müşterinin özelliklerine göre bir ürün satın alır ve daha sonra bunu müşteriye vadeli ödeme koşullarıyla satar; ancak burada ödeme de bir seçenektir. Önemli bir özellik, bankanın sözleşme sonuçlanmadan önce müşteriye hem maliyeti hem de kar marjını açıklamak zorunda olmasıdır. İşlem iki sözleşmeyi içerir: birincisi, banka ilgili riskleri üstlenerek ürünü satıcıdan satın alır ve ikinci olarak banka, ürünü müşteriye kararlaştırılan koşullarla satar. Satış fiyatı sabittir ve İslam'da yasak olan faize eşdeğer olduğundan ilave ücret eklenemez. Banka, temerrütlere karşı koruma sağlamak için teminat alsa da, varsa hayır kurumlarına bağışlanması gereken gecikme ücretlerini talep edemez. İndirimlere veya erken ödemelere izin verilmektedir ancak bu, sözleşmeye bağlı bir koşul değil, bankanın takdirinde olmalıdır. (Moosa, 2023, 3)

Kısaca murabaha, satıcının maliyeti açıklayıp kar marjı eklediği bir satış sözleşmesidir. Genellikle varlık finansmanı için kullanılır.

Mekanizması:

Alıcı, bankadan bir varlık satın almasını talep eder; banka daha sonra bu varlığı satın alır ve alıcıya belirlenmiş bir fiyattan satar.

- a) Geri ödeme genellikle kararlaştırılan bir süre boyunca taksitler halinde yapılır.
- b) Alıcı toplam maliyeti önceden bilir, bu da şeffaflığı sağlar.

Örneğin, bir müşteri bir araba satın almak istiyor. Banka, arabayı 20.000 dolara alıp 25.000 dolara müşteriye satıyor ve müşteriye taksitle ödeme imkânı sağlar.

1.5.4 İcara

İcara, standart kira sözleşmelerinden farklı bir ödeme şeklidir. Geleneksel kira sözleşmeleriyle bazı özellikleri benzeşse de, bazı önemli yönlerden farklılık gösterir. İslami banka, müşterilere gayrimenkul, bina, donanım, aparat, kişisel bilgisayar, motorlu taşıt ve diğer kabul edilebilir (haram olmayan veya yasaklı) eşyaların kiralanması konusunda kısa ve orta vadeli fon sağlamaktadır. İslami bir kira sözleşmesi ile geleneksel bir kira sözleşmesi arasındaki temel fark, İslami bir kira sözleşmesinin faiz ödemeleri veya ücretler içermemesidir. (Ul Hameed vd., 2024, 24)

İcara, bankanın belirli bir süre için bir müşteriye varlık satın aldığı ve kiraladığı bir kiralama anlaşmasıdır. Müşteri, varlığı kullandığı için kira öder.

Mekanizma:

- a) Banka, müşterinin kullanmasına izin verirken varlığın sahipliğini korur.
- b) Kira süresinin sonunda, müşteri varlığı satın alma seçeneğine sahip olabilir.
- c) Ödemeler genellikle amortisman, bakım ve banka için kar marjını kapsar.

Örnek olarak, bir banka bir işletmeye ekipmanı kiralar. İşletme, ekipmanı kullanmak için aylık kira öder ve kira işleminin sonunda satın alma seçeneği vardır.

1.5.5 İslami Tahviller

Geleneksel tahvillere alternatif olan sukuk, öncelikle faizi (riba) yasaklayan İslami ilkelere göre yapılandırılmıştır. İslami finasta, borç alanlar ve borç verenler, yatırımların risklerini ve getirilerini paylaşan ortaklar olarak kabul edilir. Sukuk, varlık alım satımı, kiralama veya ortak girişimler gibi ticari işlemlere dayanmaktadır. Yerel veya uluslararası olarak ihraç edilebilirler ve genellikle orta vadeli vadelere sahiptirler ve geleneksel tahvillere benzer risk ve getiri profillerine sahiptirler. Önemli bir ayrım, sukukun İslam hukukuna uygunluğunu sağlamak için İslami bir danışma kurulunun onayını gerektirmesidir. Geleneksel tahvillerden farklı olarak sukuk, sabit getirilerden kaçınarak İslami ilkelere uygun olarak ana para veya faiz ödemelerini garanti etmez. Sukuk, bankalar arası ve sermaye piyasaları da dahil olmak üzere ikincil piyasalarda da alınıp satılabilmektedir. Bu nedenle, hükümetler ve şirketler büyüyen İslami finans piyasasından yararlanmaya çalıştıkça, Müslüman olmayan ülkeler tarafından sukuk (İslami tahviller) ihracı son yıllarda giderek daha yaygın hale gelmiştir. Sukuk ihracı, Müslüman olmayan ülkelerin İslam hukukuna uyumlu yatırım fırsatları arayan geniş bir yatırımcı havuzundan sermayeye erişmesini sağlar. Varlık desteklidir ve faiz (riba) içermez. (Tekin, 2017, 74)

Sukuk, temel bir varlık veya projede sahipliği temsil eden finansal sertifikalardır. Geleneksel bağlardan önemli ölçüde farklı olmalarına rağmen, genellikle İslami tahviller olarak adlandırılırlar.

Mekanizma:

- a) Sukuk sahipleri, faiz ödemeleri değil, dayanak varlığın gelirinden elde edilen getirileri alırlar.
- b) Sukukun farklı yapıları arasında İcara Sukuk (kiralama), Mudaraba sukuk (kar paylaşımı) ve Murabaha sukuk (maliyet artı) bulunur.
- c) Sukuk, İslam hukukuna uyum sağlayarak somut varlıklar veya projelerle bağlantılı olmalıdır.

Örnek olarak, hükümet sukuku altyapı projelerini finanse etmek için ihraç edilir. Yatırımcılar sukuku satın alır ve faiz yerine projenin gelirine göre periyodik getiriler alırlar.

İslami menkul kıymetler veya tahviller için kullanılan Arapça terim olan Sukuk, son zamanlarda önemli bir büyüme kaydetmiştir. Bu finansal araçlar, özellikle mevcut İslam hukukuna uyumlu varlıklarla ilgili sözleşmesel düzenlemelere dayanarak İslam hukukuna uygun olarak ihraç edilmektedir. Mevcut sukuk ihracı yaklaşık 50 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir ve bu, toplam küresel tahvil piyasasının yalnızca yaklaşık %1'ini temsil etmektedir. Sukuk ihraçları Müslüman çoğunluklu ülkelerle sınırlı değildir, aynı zamanda Müslüman olmayan ülkelerde de yapılmaktadır. (Tekin, 2017, 13)

Sukuk, ABD'nin subprime mortgage çöküşüyle tetiklenen küresel finansal krizi sonrası yapılandırılmış finansmanda yaşanan gerilemeden büyük ölçüde korunmuştur. 2008 yılının ilk çeyreğinde sukuk ihracı 4 milyar dolara düşmüş olsa da, bu miktar 2007 yılının aynı dönemine kıyasla neredeyse yarı yarıya azalmıştır ancak işlem sayısı tutarlı kalmıştır. Piyasa belirsizliği ve küresel düzeyde gayrimenkul yatırımlarındaki azalma, planlanan sukuk ihracında birikmelere yol açmıştır ve bu durumun toparlanması beklenmektedir. Eğer büyüme istikrarlı kalırsa, hükümetler ve şirketler tarafından ihraç edilen sukuk hacminin 2010 yılı itibariyle 150 milyar doları aşması beklenmektedir ve bu, hem İslami hem de gayri İslami ülkelerdeki bankalar, sigorta şirketleri ve emeklilik fonlarının güçlü talebiyle yönlendirilmektedir. (Paltrinieri vd., 2023)

1. Hong Kong: Hong Kong, 2014 yılında çeşitli altyapı projelerini finanse etmek için 1 milyar dolar toplayarak ilk sukukunu ihraç etti. Bu hareketin amacı İslami yatırımcıları çekmek ve Hong Kong'u uluslararası bir İslami finans merkezi olarak konumlandırmaktır.

2. Güney Afrika: 2014 yılında Güney Afrika, altyapı ve diğer projeleri finanse etmek için 500 milyon dolar toplayarak ilk sukuk tahvilini ihraç etti.

3. Lüksemburg: Avrupa'da yerleşik bir finans merkezi olan Lüksemburg da İslam hukukuna uygun yatırım ürünlerine olan artan talebi karşılamak için sukuk ihraç etti.

Müslüman olmayan ülkelerin sukuk ihraç etmesi, finansman seçeneklerini çeşitlendirmenin, Orta Doğu ve Güneydoğu Asya'dan yatırım çekmenin ve küresel finans piyasalarında kapsayıcılığa olan bağlılığı göstermenin bir yolu olarak görülmektedir. Ayrıca, Gayrimüslim çoğunluklu bölgelerde İslami finansın gelişimini teşvik ederek sınır ötesi ticaret ve yatırım fırsatları yaratmaktadır. Ancak, geleneksel finans gibi İslami finans da küresel ekonomik gerilemelerden etkilenmektedir. Finansal krizin başlangıcından bu yana, Dubai'deki Nakheel projesi gibi birkaç büyük sukuk ihracı yasal iflas sorunlarıyla karşı karşıya kalmaya yaklaştı. 2009'da Nakheel'in tahvilleri vadesi dolduğunda, Dubai hükümeti sukuk yükümlülüklerini yerine getirmek için Dubai Finansal Destek Fonu'ndan 4,1 milyar dolar kullanmıştır. (Abozaid ve Khateeb, 2024)

2011'de İslami finans sektörü, Thomson Reuters'ın önde gelen finans kuruluşlarıyla işbirliği içinde duyurduğu dünyanın ilk İslami bankalararası oranının başlatılmasıyla önemli bir dönüm noktasına ulaştı. Geleneksel finansın aksine, İslami finans faiz ücretlerini yasaklar ve faiz içeren tüm anlaşmaları geçersiz kılar. Bu yeni bankalararası kredi kıyaslaması İslam Kalkınma Bankası ve İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Teşkilatı gibi önemli kuruluşların girişimleriyle geliştirildi. İslami bankalar arası getiri oranı, kısa vadeli hazine araçları, gayrimenkul ve araba kredileri gibi perakende finansman seçenekleri, sukuk ve diğer sabit gelirlili varlıklar dahil olmak üzere çeşitli İslami finansal ürünleri fiyatlandırmak için kullanılabilir. Bu gelişme, sınırlar ötesinde faaliyet gösteren ve farklı yargı bölgelerinde bağımsız olarak düzenlenen İslami finans sektörü için çok önemli olsa da, bu kıyaslanmanın bu yargı bölgelerinde ne kadar yaygın olarak benimseneceği belirsizliğini korumaktadır. (RATTU, 2013, 5)

Lüksemburg'daki İslami finans sektörü yaklaşık 9 milyar dolar değerindedir. Sektör durgunlukla karşı karşıya kalsa da, Lüksemburg'un içsel istikrarı nedeniyle gelecekteki beklentileri umut vericidir. Ülke, Batı pazarlarında İslami finansın genişletilmesi ve geliştirilmesi için benzersiz bir geçit haline gelmeye hazırdır. 2011'de, birden fazla ABD finans kuruluşunu içeren ve sınır ötesi bir temelde faaliyet gösteren önemli bir murabaha finansman işlemi ortaya çıkmıştır. İslam hukuku yönergelerine uygun bir vadeli satış sözleşmesi olan murabaha, dikkatli bir dokümantasyon ve belirli ilkelere uyulmasını gerektirir. Süreç genellikle, bir ana finansman sözleşmesiyle başlayan ve ardından borçlunun gerekli varlıkları satın almak üzere borç verenin temsilcisi olarak atanmasıyla devam eden altı aşamadan oluşur. Borç veren varlık satın alımını finanse ettikten sonra, borçlu doğrudan varlığı satın alır ve geri ödeme koşullarını kabul eder. Bu anlaşmaların karmaşıklığı göz önüne alındığında, uygulanabilirliği ve İslami ilkelere uyumu sağlamak çok önemlidir ve dokümantasyon ve uygulama sırasında titiz bir dikkat gerektirir. (Abdulrahman, 2023)

1.5.6 Tekafül

Tekafül, birbirinin ihtiyaçlarını karşılamak veya "birbirine kefil olmak" anlamına gelen "kafal" fiilinden türemiş bir Arapça kelimedir. Ayrıca, Tekâfül sigortası, kayıp durumunda birbirlerine destek olma konusunda karşılıklı olarak anlaşan bir grup katılımcının oluşturduğu İslami bir sigorta yaklaşımını temsil eder. Bu sistem, İslam hukukuna göre bir bağış anlaşması olarak sınıflandırılır; yani üyeler, kar elde etmeyi amaçlamazlar, aksine karşılıklı korunma sağlamayı hedeflerler. Her katılımcı, ihtiyaç duyulduğunda üyelerin kayıplarını karşılamak için tasarlanan bir Tekâfül fonuna belirli bir miktar katkıda bulunur. (Murat Şimşek ve Hatice Kübra Pekırbızlı, 2021, 6)

Kefalet sözleşmesinin koşulları, kefilin akıl sağlığının yerinde, yasal olarak yetkin ve sözleşmeye onay veren bir kişi olmasını gerektirir. Borçlu ise tam yasal kapasiteye sahip olmak zorunda değildir ve küçük ya da iflas etmiş biri olabilir. Alacaklının tüm taraflarca tanınabilir olması ve garantili varlığın borçlunun yükümlülüğü yerine getirememesi durumunda el konulabilen somut nitelikte ve yasal olarak sahip olunan bir mal olması gerekir. Kefalet uygulaması, kişisel kredilerin ötesine geçerek uluslararası ticarete önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, bankalar, standby akreditifler veya gemi taşıma garantileri gibi garantiler sunmak için kefalet kullanır, böylece güvenli sınırötesi işlemler sağlanır. (Md. Abu Hasnat, 2017, 3–4)

Tekafül katılımcıların, kayıp veya hasar durumunda karşılıklı yardım sağlamak için ortak bir fona katkıda bulunduğu bir kooperatif sigorta modelidir. Ayrıca, sigorta kavramı, ortak sorumluluk ve işbirliği yoluyla toplumun tüm kesimleri arasında refah ve dayanışmayı teşvik etmek amacıyla İslami ekonomik sistemlerde köklü bir yere sahiptir. Tekafül, aşırı belirsizliğin, kumar özelliklerinin ve faiz akışlarının bulunmadığını ima eden, İslami ilkelere uygun sigorta hizmetleri sağlamanın alternatif bir yoludur. (A. Khan vd., 2020, 2)

Tekafül sektörü, İslami değerlerle uyumlu kooperatif sigorta ürünleri sağlar. Temel özellikleri şunlardır:

- i. Karşılıklı Yardım: Katılımcılar, topluluk desteğini vurgulayarak, kayıp durumunda üyeleri tazmin eden bir havuza katkıda bulunurlar.
- ii. Tekafül Türleri: Aile tekafülü (hayat sigortası) ve genel tekafül (mal ve kaza sigortası) içerir.
- iii. Fazla Dağıtım: Fondaki herhangi bir fazla, İslami ilkelere uygun olarak yeniden yatırılır veya katılımcılar arasında dağıtılır. (Nazarov vd., 2019, 15)

Tekafül, Malezya, Endonezya, Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Pakistan gibi büyük Müslüman nüfusa sahip ülkelerde önemli bir büyüme kaydetmiştir. Potansiyel faydaları arasında, gayrimüslim yatırımların ulusal finansal sistemlere çekilmesi, Orta Doğu ve Güneydoğu Asya'dan yabancı yatırımların artırılması ve katılımcılar ve işletmeler için iş yaratma ve katma değer yoluyla ekonomik büyümenin teşvik edilmesi yer almaktadır. Genel olarak Tekafül'ün ekonomilere entegrasyonu, büyümeyi teşvik etme, yatırımları teşvik etme ve etik sigorta alternatifleri sunma potansiyeli sunmaktadır. (Nilufar, 2024, 18)

Mekanizması:

- a) Katılımcılar, kayıp yaşayan üyeleri tazmin etmek için kullanılan tekafül fonuna katkı öderler.

- b) Fazla fonlar genellikle İslami ilkelere uygun olarak katılımcılar arasında dağıtılır veya yeniden yatırılır.
- c) Bu model, kar maksimizasyonundan ziyade topluluk desteğini ve risk paylaşımını vurgular.

1.5.7 Mikrofinans

Mikrofinans, geleneksel finansal kurumların finansal riskleri nedeniyle sıklıkla kaçındıkları düşük gelirli bireylere kredi, tasarruf, sigorta ve ödeme sistemleri gibi finansal hizmetlerin sağlanmasını ifade etmektedir. İslami mikrofinans, hayır işleri ve zekat da dahil olmak üzere ekonomik ve sosyal adaletle uyumlu hizmetler sunan, İslam hukukuna uygun olarak faaliyet göstermektedir. (Ülev, 2022, 6)

Temel Özellikler:

- i. Kar ve Zarar Paylaşımı: Mikrofinans kuruluşları, küçük girişimcilerin işletme kurmasını veya işletmelerini genişletmesini sağlamak için mudaraba veya müşareke gibi ürünler sunar.
- ii. Topluluk Gelişimi: Finansal hizmetlerin toplumun genel gelişimine katkıda bulunmasını sağlayarak sosyal refah ve yoksulluğun azaltılmasına odaklanır.
- iii. Kapsayıcı Finans: Düşük gelirli bireyleri güçlendirmeyi ve finansal katılımı teşvik etmeyi Hedefler.

1.6 İslami Sermaye Piyasaları

İslami sermaye piyasaları, finansal araçların ve işlemlerin İslami hukuk kurallarına uygun şekilde düzenlendiği piyasalardır. Bu piyasalar, faizsiz yatırım imkânları sunarak hem bireysel hem kurumsal yatırımcılara alternatif finansal araçlar sağlamaktadır. İslami sermaye piyasalarının temel unsurları arasında Sukuk (İslami tahviller), İslami hisse senetleri, tekafül (İslami sigorta), yatırım fonları, ve danışma kurulları yer almaktadır. (Obaidullah, 2005) Bu piyasalar, risk paylaşımını teşvik eden, spekülasyona ve belirsizliğe karşı duran yapılarıyla hem finansal istikrarı desteklemekte hem de ahlaki değerleri ön planda tutan bir yatırım ortamı sunmaktadır.

1. Danışma Kurulları:

- Finansal ürünlerin ve uygulamaların İslam hukuna uygunluğunu sağlamak için çalışan İslam alimlerinden oluşan komitelerdir. Finansal kuruluşlara ve yatırımcılara rehberlik ve denetim sağlarlar.

2. Düzenleyici Otoriteler:

- Birçok ülkede, düzenleyici organlar İslam sermaye piyasalarını denetler, standartlar belirler ve finansal ve İslami yasalara uygunluğu sağlar. Örnekler arasında, İslami Finansal Kurumlar için Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI) ve İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) bulunur.

3. Piyasa Altyapısı

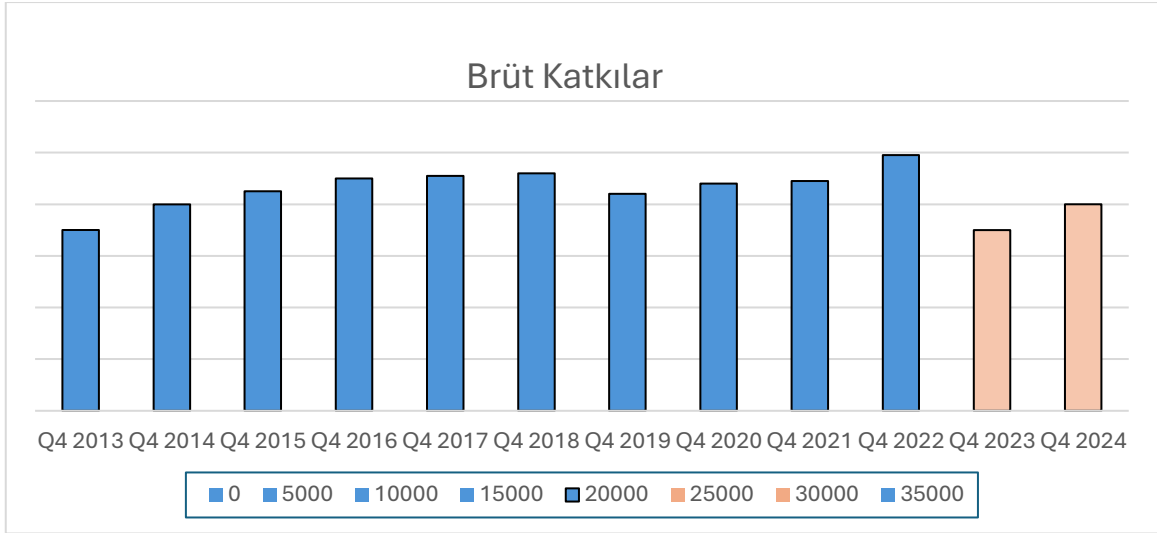
- İslam sermaye piyasalarının, ticaret, takas ve raporlama için sağlam bir altyapıya ihtiyacı vardır. Bu, sukuk ve hisse senetlerinin işlem görmesini ve listelenmesini kolaylaştıran borsa platformlarını içerir.

Şekil 3 İslam Sermaye Piyasalarının Faaliyet Gösterdiği Çerçeve Unsurları

İslami bankacılık ve finans, başlıca finansal adalet, kapsayıcılık ve etik uygulamalara olan bağlılıklarıyla geleneksel finansal sistemlerden ayrılan birkaç avantaj sunar. Risk paylaşımı ilkesine sadık kalarak, daha adil bir sistem oluşturur. Faiz (riba) yasağı ve varlık destekli finansmana odaklanma, işlemlerin adil olmasını ve somut ekonomik faaliyetlere dayalı olmasını sağlar. Bu yaklaşım, spekülasyon riskleri azaltarak, küresel finansal krizler sırasında görüldüğü gibi, daha büyük finansal istikrar sağlar. İslami finans aynı zamanda ahlaki değerleri teşvik eder, sosyal açıdan faydalı sektörlerle yatırım yapılmasını desteklerken, kumar, alkol ve tütün gibi zararlı endüstrileri dışlar. Bu etik yatırımlar, faiz yükü olmadan, müşareke gibi kâr paylaşım modelleri sunarak, özellikle küçük işletmeler ve girişimler için sürdürülebilir büyüme ve girişimciliği destekler. (Harahap vd., 2023, 2–3)

1.7 Rakamlarla İslami Finans

Küresel İslami sigorta katkıları 2023'te yıllık bazda %6,5 artarak 24,05 milyar ABD Doları'na ulaştı. Bu büyüme büyük ölçüde genel İslami sigorta segmentindeki %21'lik artıştan kaynaklandı. Bu artış, özellikle yüksek taleplerden ve enflasyondan etkilenen perakende ve bazı ticari hatlardaki önemli ayarlamaları ve risklerin yeniden fiyatlandırılmasını yansıtıyor. Bu eğilimin devam etmesi ve fiyatlandırmanın riskle daha iyi uyumlu hale gelmesi beklenmektedir.

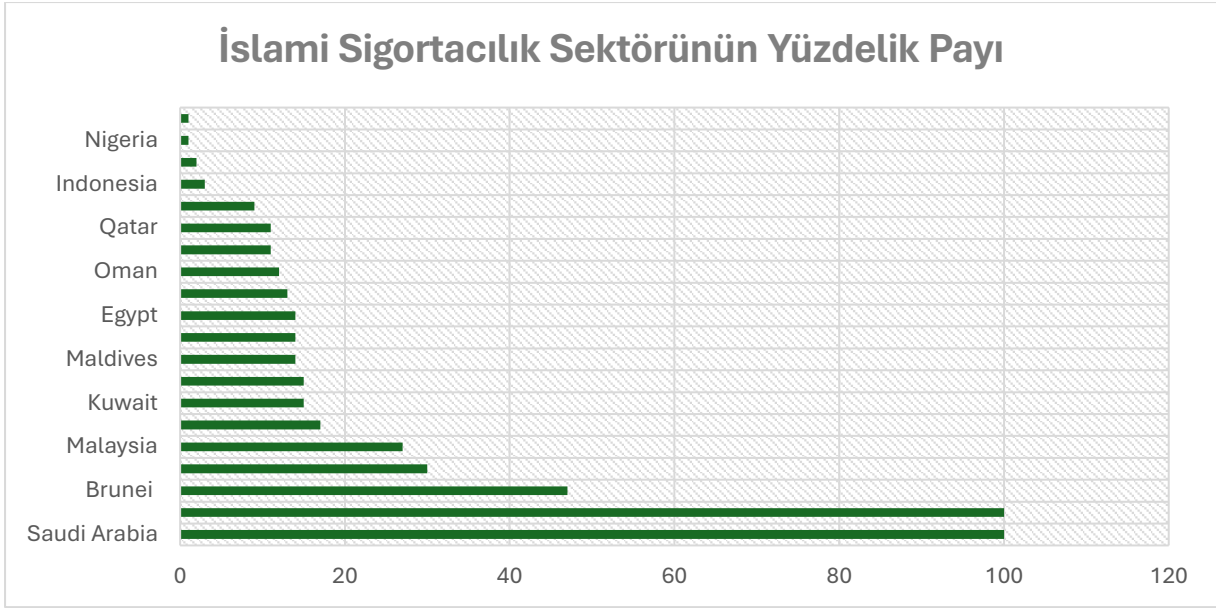
Şekil 4 İslami Sigorta Sektörüne İlişkin Verilerin Kaynakları ve Dayanakları

Kaynak:IFSB, 2024, 78

İslami sigorta piyasalarındaki önceden var olan koruma boşlukları, 2023 yılında doğal afetler ve iklim değişikliğinin etkisiyle daha da kötüleşti ve bu tür olayların sıklığı ve yoğunluğu arttı. Bunun daha yüksek talep ve potansiyel kapasite kısıtlamalarına yol açması ve özellikle genel İslami sigorta segmentinde 2024 yılında daha zorlu piyasa koşullarına yol açması bekleniyor. Bu arada, aile İslami sigorta segmenti, kısmen enflasyonun tüketici tasarruflarını aşındırması nedeniyle 2023'ün 3. çeyreğinde %1 büyüdü. Kredi ve düşüş riskleri kontrol altında kalırken, segment için aşağı yönlü bir risk oluşturmaktadır.

Küresel İslami sigorta piyasalarını yönlendiren temel eğilimler arasında jeopolitik belirsizlik, enflasyon ve para birimi değer kaybı gibi makroekonomik baskılar ve riskleri artıran Orta Doğu'daki son çatışmalar yer almaktadır. Bu zorluklara rağmen, iş kollarında artan farkındalık ve zorunlu teminatla yönlendirilen büyüme beklentileri güçlü kalmaya devam etmektedir. Sektör, düzenleyicilerin birleşmeleri teşvik ettiği yoğun rekabet, düzenleyici zorluklar ve piyasa konsolidasyonu ile karşı karşıyadır. Teknolojinin benimsenmesi, inovasyon ve maliyet düşürme çabaları sektörü şekillendirmeye devam etmektedir. 2023 yılında, şeffaflığı artırmayı ve operatörler arasında kâr ve risk yönetiminin karşılaştırılmasını kolaylaştırmayı amaçlayan IFRS 17 ve AAOIFI FAS 42 muhasebe standartlarına geçiş başlamıştır.

Sigorta Sektörüne Göre İslami Sigorta Sektörünün Yüzde Payı (%) (3.Çeyrek 2023)

Şekil 5 İslami Sigorta Sektörüne İlişkin Verilere Dayanan Çalışmalar

Kaynak: IFSB, 2024, 79

Büyüme eğilimleri büyük ölçüde GCC bölgesinde motor, sağlık ve gayrimenkul segmentlerinde bildirilen güçlü büyüme ve bir dereceye kadar SSA'nın EAP bölgesinde %0,05'lik büyümesinden kaynaklandı. Bu iki bölge birlikte, 2023'ün 3. çeyreği itibarıyla küresel İslami Sigorta pazar payının yaklaşık %85'ini oluşturuyordu.

Tablo 1 İslami Finans Alanında Faaliyet Gösteren Uluslararası Kuruluşlar ve Coğrafi Dağılımları

İslami Finans Kuruluşları ve Ülkeleri	
1. Abu Dhabi Islamic Bank	Birleşik Arap Emirlikleri
2. Ahli United Bank (Kuwait)	Kuveyt
3. Ajman Bank	Birleşik Arap Emirlikleri
4. Al Rajhi Banking and Investment Corporation	Suudi Arabistan
5. Alinma Bank	Suudi Arabistan
6. Amana Bank PLC	Sri Lanka
7. Arabian Centres Company	Suudi Arabistan
8. Bank Aljazira	Suudi Arabistan
9. Dukhan Bank	Katar
10. Bank of London and The Middle East plc	Birleşik Krallık

11. Boubyan Bank K.S.C.	Kuveyt
12. Dubai Islamic Bank PJSC	Birleşik Arap Emirlikleri
13. Emirates Islamic Bank PJSC	Birleşik Arap Emirlikleri
14. Emirates REIT	Birleşik Arap Emirlikleri
15. Etiqa Family Takaful Berhad	Malezya
17. Etiqa General Takaful Berhad	Malezya
18. GFH Financial Group BSC	Bahreyn
19. Islamic Bank Of Thailand	Tayland
20. Islamic Corporation for the Development of Private Sector	Suudi Arabistan
21. Islamic Development Bank	Suudi Arabistan
22. Jaiz Bank	Nijerya
23. Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	Türkiye
24. Kuwait Finance House	Kuveyt
25. Kuwait International Bank	Kuveyt

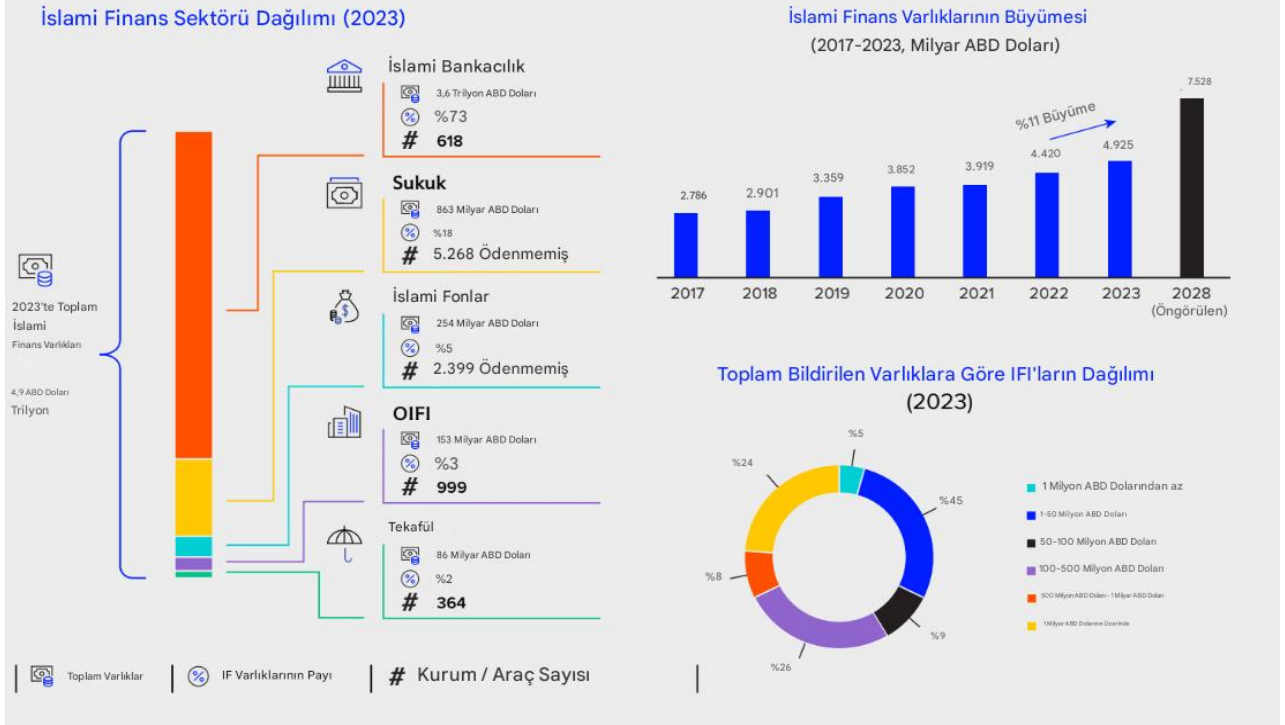
Kaynak:(Bashar Al Nator, 2022, 23)

Tablo 1.1’de yer alan liste, İslami finans alanında faaliyet gösteren ve farklı coğrafi bölgeleri temsil eden 25 uluslararası kuruluşu göstermektedir. Bu kuruluşlar, faizsiz finansman, etik bankacılık, kalkınma finansmanı ve İslami sigortacılık (tekaful) gibi çeşitli alanlarda hizmet vermektedir.

Tabloda yer alan kurumlar, özellikle Orta Doğu, Güneydoğu Asya, Afrika ve Avrupa gibi bölgelerde yoğunlaşmış olup, İslami finansın küresel ölçekteki yayılımını ve benimsenme düzeyini yansıtmaktadır. Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Malezya gibi ülkeler bu alanda öne çıkan merkezlerdir.

Bu tablo, tezdeki analizlere temel oluşturmakta olup, İslami finansın coğrafi çeşitliliğini ve kurumsal aktörlerini anlamak açısından önemli bir referans niteliğindedir. Ayrıca, küresel düzeyde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sağlayabilecek İslami finans yapılarını tanımlamak açısından da stratejik bir rol oynamaktadır.

İslami Finans Sektörünün Küresel Genel Görünümü

Şekil 6 İslami Finans Sektörünün Küresel Genel Görünümü

Kaynak: Hani Salem Sonbol ve Mustafa Adil, 2023, 29

Bu grafik, 2023 yılı itibarıyla küresel İslami finans sektörünün genel görünümünü sunmakta ve sektörün temel bileşenlerine ilişkin varlık büyüklüklerini detaylandırmaktadır. Toplam İslami finans varlıkları 4,9 trilyon ABD dolarına ulaşırken, bunun %73'ü (3,6 trilyon \$) İslami bankacılıktan, %18'i (863 milyar \$) sukuklardan, %5'i (254 milyar \$) İslami fonlardan, %3'ü (153 milyar \$) diğer İslami finansal kuruluşlardan (OIFI) ve %2'si (86 milyar \$) tekafülden oluşmaktadır. Ayrıca sektörün kurumsal dağılımı da oldukça geniştir; örneğin ödenmemiş sukuk adedi 5.268, fon sayısı 2.399, banka sayısı 618 olarak belirtilmiştir.

Grafikte ayrıca İslami finans varlıklarının 2017–2023 yılları arasındaki büyüme eğilimi yer almakta olup, bu dönemde varlıklar 2,786 milyar \$'dan 4,925 milyar \$'a yükselmiştir. 2028 yılı için öngörülen büyüklük ise 7,528 milyar \$ olup bu da ortalama yıllık %11'lik bir büyümeye işaret etmektedir. Son olarak, toplam bildirilen varlıklara göre İslami finans kurumlarının dağılımı analiz edilmiştir; bu dağılıma göre kurumların %27'si 1 milyar doların üzerinde, %26'sı 100–500 milyon dolar, %24'ü 1–50 milyon dolar gibi farklı büyüklük kategorilerine yayılmıştır. Bu durum, sektörün hem ölçek hem araç çeşitliliği açısından güçlü ve dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 2 2024 Yılı Küresel İslami Finans Sektörüne İlişkin Büyüme ve Piyasa Projeksiyonları

İstatistik	2024 Projeksiyonu
Küresel İslami Finans Büyümesi	Küresel İslami finans sektörünün yaklaşık 4,4 trilyon dolar olması bekleniyor.
Sukuk Piyasası Büyümesi	Sukuk piyasasının 650 milyar dolara ulaşması bekleniyor.
İslami Bankacılık Büyüme Oranı	İslami bankacılık varlıklarının yıllık %11-13 oranında büyümesi öngörülmüyor.
Yatırım Trendleri	Küresel Sukuk ihraçlarının %60-65'inin altyapı finansmanına yönlendirilmesi bekleniyor.
Küresel Erişim	2024 yılında yaklaşık 1.500 İslami finans kurumu faaliyet gösterecek.
Takaful Pazarının Genişlemesi	Takaful pazarının 45 milyar dolara ulaşması bekleniyor.
İslami Fon Performansı	İslam hukuku uyumlu fonların yıllık %14-18 oranında büyümesi bekleniyor.
İslami Fintech Yatırımları	İslami fintech yatırımlarının yıllık 1,8 milyar dolara ulaşması bekleniyor.
Ekonomik Etki	İslami finans sektörünün küresel GSYİH'ya %1,8 katkı sağlaması bekleniyor.
Bölgesel Dağılım	Orta Doğu'nun, küresel İslami bankacılık varlıklarının %58-60'ını elinde tutması bekleniyor.
Yeşil Sukuk Büyümesi	Yeşil Sukuk ihraçlarının 8 milyar dolara ulaşması bekleniyor.
Düzenleyici Gelişmeler	2024 yılı itibarıyla 35'ten fazla ülkenin İslami finans için düzenleyici çerçeveler oluşturması bekleniyor.
Yatırımcı Demografisi	Gayrimüslim yatırımcıların, İslami finans yatırımlarının %42'sini oluşturması bekleniyor.
Küresel İslam hukukuna Uyumlu Varlıklar	İslam hukukuna uyumlu varlıkların toplam değerinin 2024 sonunda 2,8 trilyon dolara ulaşması bekleniyor.

Bu tablo, 2024 yılı için İslami finansın önemli alanlarına yönelik projeksiyonları sunmaktadır. Küresel İslami finans sektörünün toplam değerinin yaklaşık 4,4 trilyon dolar olması beklenmektedir. Sukuk piyasasının 650 milyar dolara ulaşması, İslami bankacılık varlıklarının ise %11-13 oranında büyümesi öngörülmektedir. Sukuk ihraçlarının %60-65'inin altyapı finansmanına yönlendirilmesi beklenmektedir. (Aminath ve Barakat, 2024)

Ayrıca, İslami sermaye yatırımlarının yıllık 1,8 milyar dolara, tekafül pazarının ise 45 milyar dolara ulaşması bekleniyor. İslam hukukuna uyumlu fonların %14-18 oranında büyümesi, sektörün küresel GSYİH'ya %1,8 oranında katkı sağlaması öngörülmektedir. Orta Doğu, İslami bankacılık varlıklarının çoğunluğunu elinde tutması ve yeşil sukuk piyasasının 8 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. İslami finans için düzenleyici çerçevelerin genişlemesi ve gayrimüslim

yatırımcıların pazarın %42'sini oluşturması öngörülmektedir. Son olarak, İslam hukukuna uyumlu varlıkların toplam değerinin 2024 sonunda 2,8 trilyon dolara ulaşması beklenmektedir. (Aminath ve Barakat, 2024)

Aşağıda İslami finansın gelişimine genel bir bakış ve gösterge tablosu yer almaktadır: Tahminlere göre, küresel İslami Finans piyasası yaklaşık 3 trilyon ABD doları iken İslami bankacılık varlıkları sonunda yaklaşık 2,8 trilyon ABD dolarına sabitlenmiş olup yıllık %10 - %15 arasında büyümüştür. Bu sukuk piyasasında toplam 600 milyar ABD dolarına eşit tahvil sayısıyla yılda 200 milyar ABD dolarının üzerinde ihraç yapılabileceği tahmin edilmektedir. Tekafül sektörü, yıllık %15-20 oranında büyüyen yaklaşık 30 milyar ABD doları değerinde İslami sigortayı temsil etmektedir. Katar ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde İslami bankacılık %30'un üzerinde ivme kazanırken, Güney ve Güneydoğu Asya oldukça önemli ölçüde büyümektedir. Sukuk araçları kamu altyapı projelerini finanse etmek için yaygın olarak kullanılırken, İslami fintech yatırımları yüz milyonlarca dolara ulaşmıştır. İslami yatırım fonlarındaki varlıkların yaklaşık 100 milyar ABD doları olduğu tahmin edilmektedir. Körfez İşbirliği Konseyi ülkeleri ve Güneydoğu Asya'da, sektörün büyümesini desteklemek için düzenleyici çerçeveler oluşturulmuştur. İslami finans sektöründe lider ülkeler arasında Suudi Arabistan, Malezya, BAE ve Endonezya yer almaktadır.

Tablo 3 Küresel İslami Finans Sektörüne İlişkin Temel Göstergeler ve Pazar Verileri

Kategori	Veri/Açıklamalar
Küresel Pazar Büyüklüğü	Yaklaşık 3 trilyon dolar
İslami Bankacılık Varlıkları	Tahminen 2.8 trilyon dolar
Yıllık Büyüme Oranı	%10-15
Sukuk Pazar Büyüklüğü	Toplamda 600 milyar dolar civarında Sukuk
Yıllık Sukuk İhracı	200 milyar doları aşması bekleniyor
Takafül Pazar Büyüklüğü	Tahminen 30 milyar dolar civarında
Takafül Büyüme Oranı	Yıllık %15-20
İslami Bankacılık Penetrasyonu	Katar ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde %30'u aşmış
Coğrafi Büyüme	Güney Asya ve Güneydoğu Asya'da önemli bir genişleme
Dijital Dönüşüm	İslami fintech yatırımları yüz milyonlarca dolara ulaşmıştır
İslami Yatırım Fonlarındaki Varlıklar	Tahminen 100 milyar dolar civarında
Önemli Ülkeler	Suudi Arabistan, Malezya, BAE, Endonezya

Kaynak: DinarStandard , 2024

İKİNCİ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNE GENEL BAKIŞ

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler), Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında kabul edilen ve 2030 yılına kadar ulaşılması hedeflenen küresel kalkınma çerçevesidir. Bu bölümde ele alınacak olan 17 kalkınma hedefi, yoksulluğun ortadan kaldırılmasından kaliteli eğitime, toplumsal eşitlikten iklim değişikliğiyle mücadeleye kadar geniş bir yelpazede küresel sorunlara çözüm sunmayı amaçlamaktadır. Bu hedeflere ulaşılabilmesi için tanımlanmış toplam 169 kalkınma amacı, ülkelerin somut ve ölçülebilir ilerleme sağlamasını kolaylaştırmak üzere detaylandırılmıştır. SKH'ler; sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları bütüncül bir şekilde ele alarak, tüm paydaşların hükümetlerin, özel sektörün, sivil toplumun ve bireylerin katkı sunabileceği kapsayıcı bir kalkınma anlayışını teşvik etmektedir.

2.1 Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı

Sürdürülebilir kalkınma (SK) kavramı başlangıçta çevresel kaygılara yanıt olarak ortaya çıkmıştır ve terim ilk olarak Dünya Doğa Şartı'nda kullanılmıştır. (Handl, 1982) Bu endişeler Ortak Geleceğimiz'de daha ayrıntılı olarak incelenmiş (WCED, 1987) ve 1992'deki Dünya Zirvesi'nden itibaren Gündem 21'in 40 fazında genişletilmiştir. Bu dönem, görünüşte birbirine zıt iki fikri uzlaştırmak için önemli bir çabaya işaret etmektedir: kalıcı ekonomik büyümeyi sağlamak ve çevrenin ve doğal kaynakların etkili bir şekilde korunmasını sağlamak, Büyümenin Sınırları'nda vurgulanan bir çatışmadır. (Meadows vd., 2017) Rio+20 Konferansı'nın konsept sonuçlarında daha da sağlamaştırılmıştır ve Binyıl Kalkınma Hedeflerinin (BDG'ler) benimsenmesine yol açmış ve sonunda sürdürülebilir kalkınma hedefleri (SKH) geliştirilmiştir. (Y. Chen vd., 2015, 53)

Şimdi evrensel bir çerçeve olan SKH, BM Üye Devletlerinin önümüzdeki 15 yıl içinde politikalarını ve gündemlerini şekillendirmek için kullanacakları hedefler, Hedefler ve göstergelerden oluşuyor. Bu SKH'lar, 2000 yılında hükümetler tarafından belirlenen ve bu yılın sonunda sona erecek olan BDG'ler üzerine inşa edilmiştir (Evans ve Steven, 2012). SKH'yi geliştirme kararı, bu hedefleri geliştirmek için Açık Çalışma Grubu'nun (OWG) oluşturulması çağrısında bulunan Rio+20 sonuç belgesine yerleştirilmiştir.

OWG'nin çalışmaları Temmuz 2014'teki "Sıfır Taslak"ta doruğa ulaştı ve daha sonra 2014 sonbaharında BM Genel Kurulu tarafından onaylandı. SKH'leri iyileştirmek, hedefleri keskinleştirmek ve 2015 sonbaharında kabul edilmesi hedefiyle somut göstergeler eklemek için

müzakereler devam etmektedir. Mevcut teklif 17 amaç, 169 hedef ve 303 gösterge içeriyor. İlk altı amaç MDG'leri temel alırken, 7-17. amaç yeni yaklaşımlar getiriyor. Her amaca belirli hedefler eşlik ediyor ve toplamda 169 hedef var, bazıları uygulama araçlarına odaklanmıştır. (Smirnov ve Fauzer, 2018, 5)

SD'nin küresel sosyal kalkınmayı teşvik etmedeki önemi, 1995 yılında Kopenhag'da düzenlenen Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi'nde vurgulanmıştır. Daha sonra Johannesburg'daki 2002 Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi ve diğer müteakip uluslararası deklarasyonlar tarafından onaylanan SD tanımına entegre edilen SD'nin "üçüncü sütununun" tanıtılması söz konusu olmuştur. (Scherr ve Gregg, 2005, 2)

2015 yılında, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri için kapsamlı bir yol haritasının yayınlanması, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik küresel çabaların uyumlu hale getirilmesinde çok önemli bir an olmuştur. 17 hedef ve 169 amacı kapsayan bu çerçeve, sadece gelişmekte olan ülkeler için değil, aynı zamanda gelişmiş ülkeler için de net ve eyleme geçirilebilir bir yol sağlamıştır. Çok çeşitli karmaşık ve birbiriyle ilişkili zorlukları ele alarak dünyayı dönüştürmeyi amaçlayan 2030 Gündemi için zemin hazırladı. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, aynı anda insan refahını ilerletmeyi, ekonomik refahı teşvik etmeyi ve çevresel sürdürülebilirliği korumayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, SKH'lerin birbirine bağlı doğası hem sinerjileri hem de potansiyel çatışmaları beraberinde getirmektedir. Bu hedefler küresel sürdürülebilirliği ilerletmek için birlikte çalışsa da, aralarındaki etkileşim bazen gerilimler yaratabilir ve istenmeyen sonuçlara yol açabilir. Bu karmaşıklık, birden fazla hedefin peşinde koşmayı dengelemek için stratejik planlama ve dikkatli uygulama ihtiyacını vurgulamaktadır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmak, yalnızca sinerjileri en üst düzeye çıkarmaya odaklanmayı değil, aynı zamanda potansiyel ödünleşimler konusunda keskin bir farkındalığı da gerektirir. Bu nedenle, sürdürülebilir kalkınmanın karmaşıklıklarını aşmak ve bir hedefe doğru ilerlemenin diğerini baltalamamasını sağlamak için entegre, esnek yaklaşımlar gereklidir. (Pradhan, 2017, 1–3)

2.2 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Resmi adı Ortak Geleceğimiz olan 1987 Brundtland Raporu, sürdürülebilir kalkınmayı 'gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma' olarak tanımladı. Bu tanım, 2015 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından kabul edilen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) temel ilkesini oluşturmaktadır. Bu SKH'ler, kalkınma çabalarına rehberlik etmek ve gelecek vizyonlarını ekonomik, sosyal ve çevresel kaygıları dengeleyecek şekilde şekillendirmek için küresel bir çerçeve

görevi görür. BM İstatistik Komisyonu, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'na yönelik ilerlemeyi izlemek ve değerlendirmek için küresel çabaların denetlenmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. BM İstatistik Bölümü, gözetimi altında, bu hedefleri izlemek için kullanılan çeşitli göstergelere ilişkin verileri derleyen Küresel SKH Göstergeleri Veritabanını korumakla görevlidir. (Burton, 1987).

SKH'lerin başarısı, önemli ölçüde, her bir amaç ilişkili hedefler ve göstergeler açısından tek tek ülkelerin performansına bağlıdır. Bu bağımlılık, önemli bir araştırma ve uygulama alanı olarak ortaya çıkan SKH'ye ulaşmaya yönelik ilerlemeyi izlemek için titiz metodolojiler geliştirmenin önemini vurgulamaktadır. Bu metodolojiler öncelikle, SKH göstergeleri ile ilgili gerekli araçları oluşturmak, veri toplamak ve bilgi derlemek için IAEG-SKH'ler tarafından görevlendirilen uluslararası kuruluşlar ve kurumlar olan saklama kuruluşları tarafından geliştirilmektedir. Önemli saklama kuruluşları arasında Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve diğer uzman BM kuruluşları bulunmaktadır. Bu ajanslar, küresel sürdürülebilir kalkınma arayışını destekleyen hayati ve gelişen bir bilimsel bilgi birikimine katkıda bulunur. (Estoque, 2020, 7)

Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin (SKH'ler) amacı, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarında sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla dünyanın karşı karşıya olduğu en acil zorlukları ele almak için küresel bir çerçeve sağlamaktır. 2015 yılında tüm Birleşmiş Milletler Üye Devletleri tarafından kabul edilen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi, 2030 yılına kadar yoksulluğu ortadan kaldırmayı, gezegeni korumayı ve herkes için refah sağlamayı amaçlıyor. Bu hedefler, gelecek nesiller için çevreyi korurken kapsayıcı kalkınmayı teşvik etmeyi, eşitsizlikleri azaltmayı ve barışçıl, adil ve kapsayıcı toplumları teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, daha adil, sürdürülebilir ve dayanıklı bir dünya yaratmak için hükümetler, özel sektör, sivil toplum ve bireyler arasındaki işbirliğini teşvik eder.

Şekil 7 Birleşmiş Milletler Tarafından Belirlenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefinin (SKH) Ulaşılması Gerekliği

Kaynak: (<https://sdgs.un.org/goals>)

Sürdürülebilir üretim ve tüketim, adalet ve eşitsizlik gibi konuların Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'na (SKH) dahil edilmesi, bunların kavramsallaştırılmasında taviz verilmesini zorunlu kılmıştır. Genellikle tartışmalı ve çeşitli yorumlara tabi olan bu sosyal ve politik öncelikler, uluslararası tartışmalarda çok sayıda rakip bakış açısına yol açmıştır. Elder ve Olsen ve Gaspar, Shah ve Tankha gibi bilim adamları, SKH'lerin ağırlıklı olarak 'sürdürülebilir üretim'in belirli bir yorumunu yansıttığını iddia etmektedir. Bu bakış açısı, ekonomik büyümenin, ekonomik kalkınmayı çevresel bozulmadan ayırma ve kaynak verimliliğini artırma çabaları da dahil olmak üzere teknolojik yenilikler yoluyla çevresel olarak sürdürülebilir hale getirilebileceğini varsaymaktadır. Sürdürülebilir tüketim ve üretime odaklanma, büyük ölçüde daha temiz üretim uygulamalarını teşvik etmeye odaklanmış ve genellikle genel tüketim ölçeğini ihmal etmiştir. (Fukuda-Parr ve McNeill, 2019, 5)

2.3 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin (SKH) Tarihçesi

Binyıl Kalkınma Hedefleri (MDG'ler), 2000 yılında başladığı ve 2015 yılına kadar devam ettiği yönündeki yaygın inanışın aksine, resmi olarak 2001 yılında başladı. Bu dönemi takiben, Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin yerini, 2030 yılına kadar küresel çabalara rehberlik etmesi beklenen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'lar) almıştır. Bu girişimler, hem yerel hem de küresel paydaşları, gezegenin ve sakinlerinin refahını tehlikeye atan zorlukların ele alınmasına dahil etmeyi amaçlamaktadır. (Kushnir ve Nunes, 2022, 3)

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler), daha önceki Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin (MDG'ler) sınırlamalarından ortaya çıkan küresel kalkınma politikasında önemli bir evrimi temsil etmektedir. 2000 yılında kurulan Binyıl Kalkınma Hedefleri, yoksulluğun ele alınmasına ve temel insani gelişmenin desteklenmesine odaklanmıştır. Bununla birlikte, 2012 yılına kadar uluslararası toplum, çevresel bozulma, ekonomik eşitsizlik ve iklim değişikliği gibi dünyanın karşı karşıya olduğu karmaşık, birbirine bağlı zorlukları ele alacak daha geniş ve daha entegre bir yaklaşıma duyulan ihtiyacı kabul etti. Ayrıca, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, hükümetler, sivil toplum ve diğer paydaşlarla yapılan kapsamlı istişarelerin ardından 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nin bir parçası olarak Eylül 2015'te resmi olarak kabul edildi. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, yoksulluğun ortadan kaldırılmasından barış ve adaletin geliştirilmesine kadar çok çeşitli küresel sorunları ele alan 17 hedeften oluşuyor. Binyıl Kalkınma Hedefleri'nden farklı olarak, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri evrenselliği vurgular, yani sadece gelişmekte olan ülkeler için değil, tüm ülkeler için geçerlidir ve kapsayıcı ve eşitlikçi kalkınma yoluyla sonuçlara ulaşmaya odaklanır. (Yumnam vd., 2024, 3)

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ayrıca hükümetler, özel sektör, sivil toplum ve bireyler arasındaki işbirliğini teşvik etmek için küresel ortaklıklara yeni bir vurgu yaptı. Bu işbirlikçi yaklaşım, karşılaştığımız zorlukların karmaşık doğasının küresel ölçekte kolektif eylem gerektirdiğini kabul ederek SKH'lerin merkezinde yer almaktadır. Dünya 2030'a doğru ilerlemeye devam ederken, SKH'ler uluslararası kalkınma politikası için bir mihenk taşı haline gelmiştir ve dünya genelinde sürdürülebilir, kapsayıcı ve dayanıklı kalkınmayı ilerletmek için ortak bir çerçeve sağlamıştır.

2015 yılında BM İstatistik Komisyonu, küresel bir gösterge çerçevesi geliştirme ve uygulama sorumluluğuyla görevlendirilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kurumlar Arası Uzman Grubu'nu (IAEG-SKH'ler) kurdu. Bu çerçeve, SKH'lere ulaşma yolunda küresel ilerlemenin izlenmesi için olmazsa olmazdır. 2017'ye kadar, BM Genel Kurulu, belirli SKH hedeflerine atanmış bir dizi sosyal-ekolojik gösterge içeren küresel gösterge çerçevesini resmen kabul etti. Çerçeve, sürdürülebilirliğin sosyal ve ekonomik boyutları ("sosyal" olarak anılır) ile çevresel boyut ("ekolojik" olarak anılır) arasında ayırım yapmaktadır. Üç boyut -insanlar (sosyal), kar (ekonomik) ve gezegen (çevresel)- genellikle sürdürülebilir kalkınmayı değerlendirmenin temelini oluşturan sürdürülebilirliğin üç ayağı olarak tanımlanmıştır. (Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri | Türkiye'de Birleşmiş Milletler, 2022)

Tablo 4 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler) Tarihindeki Önemli Kilometre Taşları

Yıl	Olay	Açıklama
1992	Dünya Zirvesi (Rio de Janeiro)	Sürdürülebilir kalkınmanın temelini atan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED) gerçekleşti.
2000	Binyıl Kalkınma Hedefleri (MDG'ler) Kabul Edildi	BM, yoksulluğun azaltılması, eğitim ve sağlığa odaklanan Binyıl Kalkınma Hedefleri'ni kabul etti. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri için zemin hazırladılar.
2012	Rio+20 Konferansı: 2015 Sonrası Gündem Çağrısı	Rio 20 Konferansı, Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin yerini alacak ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'na yol açacak yeni bir küresel kalkınma çerçevesi çağrısında bulundu.
2015	Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündeminin Kabulü	BM, yoksulluk ve iklim değişikliği gibi küresel zorlukları ele almayı amaçlayan 17 SKH oluşturan 2030 Gündemi'ni kabul etti.
2015	Paris Anlaşması (COP21)	İklim değişikliğiyle mücadele için küresel taahhütler belirleyerek SKH 13'ü (İklim Eylemi) tamamlayan Paris Anlaşması kabul edildi.

Kaynak: (<https://sdgs.un.org/goals>)

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne (SKH) giden yol, 1992 yılında Rio de Janeiro'daki Dünya Zirvesi ile başlamıştır. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED), sürdürülebilir kalkınmanın temellerini atarak çevresel, sosyal ve ekonomik hedeflerin dengelenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. 2000 yılında, BM, küresel zorluklarla mücadeleye odaklanan Milenyum Kalkınma Hedefleri'ni (MDG) kabul etmiş; bu hedefler yoksulluk, eğitim ve sağlık gibi konuları ele alıyordu ve SKH'ler için bir temel oluşturmuştur. 2012 yılında Rio+20 Konferansı, MDG'lerin ardından daha kapsamlı bir küresel çerçeveye ihtiyaç duyulduğunu kabul ederek SKH'lerin çağrısını yaptı. 2015 yılında, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi resmi olarak kabul edilerek, yoksulluk, eşitsizlik ve iklim değişikliği gibi küresel sorunları ele alan 17 hedefi tanıtmıştır. Aynı yıl, COP21 İklim Değişikliği Konferansı'nda Paris Anlaşması da kabul edilerek, ülkeler iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak için küresel işbirliğine girmeyi taahhüt etmiştir ve bu doğrudan SKH 13 (İklim Eylemi) ile desteklenmiştir. Bu dönüm noktaları, sürdürülebilir, adil ve müreffeh bir dünya yaratmaya yönelik artan küresel taahhüdü temsil etmektedir. (Barry, 2013)

2.4 Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH'ler)

Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin tarihi, 2000 yılında 191 BM Üye Devletinin tamamı tarafından yoksullukla mücadele ve insan refahını teşvik etmek için bir plan olarak kabul edilen Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH 'ler) ile başlar. Binyıl Kalkınma Hedefleri, aşırı yoksulluğu ele almayı, sağlık ve eğitimi iyileştirmeyi, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmeyi ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamayı amaçlayan sekiz hedeften oluşuyordu. Bu hedefler, iddialı olmakla birlikte, kapsamı sınırlıydı, öncelikle sosyal kalkınmaya odaklanıyordu ve kapsamlı bir çevresel veya ekonomik çerçeveden yoksundu. Sonuç olarak, Binyıl Kalkınma Hedefleri, küresel sorunların artan karmaşıklığını ve birbirine bağlılığını ele almak için yetersiz görülüyordu. (Akyıldız, 2011)

Daha fazla ayrıntıya ek olarak, BKH'ler dünya çapında insanların yaşamlarını iyileştirmek için son tarih olan 2015 ile küresel kalkınma için bir çerçeve oluşturmayı amaçladı.

1. Aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırın:

İlk hedef aşırı yoksulluk ve açlık seviyelerini azaltmaya odaklanmıştı. Günde 1,25 dolardan az parayla yaşayan insanların zorluklarını ele almayı ve tam istihdamı ve insana yakışır iş fırsatlarını teşvik etmeyi amaçlıyordu. Ayrıca, gıdaya erişimi iyileştirerek ve ekonomik büyümeyi destekleyerek açlık çeken nüfusun oranını azaltmayı da amaçlıyordu.

2. Evrensel birinci dereceden eğitimi sağlamak:

Bu hedef, çocukların geçmişlerine veya cinsiyetlerine bakılmaksızın birinci dereceden eğitime erişimini sağlamayı amaçlıyordu. Bu hedef, eğitimi kalkınma için temel bir araç olarak vurguladı. Tüm erkek ve kız çocuklarının birinci dereceden eğitimlerini tamamlamalarının, uzun vadeli ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma için çok önemli olduğu kabul ediliyordu.

3. Cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve kadınları güçlendirmek:

Bu hedef, eğitimde cinsiyet farklılıklarını ortadan kaldırmaya ve toplumun tüm sektörlerinde cinsiyet eşitliğini teşvik etmeye odaklanıyordu. Kadınları güçlendirmek, sosyal ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmenin anahtarı olarak görülüyordu. Bu hedefin odak noktası, eğitim ve iş gücünde eşit fırsatlar sunmaktı.

4. Çocuk ölüm oranlarını azaltmak:

Dördüncü hedef, beş yaş altındaki çocuklar arasında yüksek ölüm oranlarını azaltmaya yönelikti. Bu hedef, sağlık hizmetlerine, aşılar, temiz suya ve beslenmeye erişimi artırmayı amaçlıyordu; bunlar, gelişmekte olan ülkelere önlenebilir çocuk ölümlerini azaltmak için çok önemli faktörlerdi.

5. Maternal sağlığı iyileştirmek:

Beşinci MDG, anne sağlığını iyileştirmeyi, anne ölüm oranlarını azaltmayı ve kadınların üreme sağlığı hizmetlerine erişimini sağlamayı amaçlıyordu. Bu hedef, kadınların genel sağlık ve refahını artırmak ve güvenli gebelikler ile doğumları garanti altına almak için kritik bir adımdı.

6. HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele etmek:

Altıncı hedef, HIV/AIDS ve sıtma gibi bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemeye yönelikti. Bu hedef, tedavilere erişimi artırmayı, farkındalık ve korunmayı teşvik etmeyi ve bu hastalıkların, özellikle Küresel Güney'deki yükünü azaltmayı içeriyordu. MDG'ler, tüberküloz gibi diğer hastalıklarla mücadele etmeye ve genel sağlık sistemlerini iyileştirmeye de vurgu yapıyordu.

7. Çevresel sürdürülebilirliği sağlamak:

Yedinci MDG, doğal kaynakların daha iyi yönetimi yoluyla sürdürülebilirliği teşvik etmeyi amaçlıyordu. Temiz içme suyu ve sanitasyona erişimi artırmaya, çevresel bozulma sorununu ele almaya ve gecekondulu bölgelerinde yaşayanların yaşam kalitesini iyileştirmeye yönelikti.

8. Küresel kalkınma için bir ortaklık geliştirmek:

MDG'lerin son hedefi, uluslararası işbirliği ve küresel kalkınma için bir ortaklık yaratmanın önemini vurguluyordu. Bu hedef, ticaret ilişkilerini iyileştirmeyi, en yoksul ülkelerin kalkınmasını desteklemeyi ve borç erteleme ve uygun fiyatlı ilaçlara erişim gibi küresel zorlukları ele almayı içeriyordu. Ayrıca, özellikle bilgi teknolojileri ve sağlık hizmetleri gibi alanlarda daha iyi teknoloji transferini teşvik etmeyi çağrıda bulunuyordu. (Georgeson ve Maslin, 2018, p 3–5)

Bu hedefler, Milenyum Bildirgesi'nden türetilmiştir ve küresel eşişsizlikleri ele almayı ve daha adil bir dünya yaratmayı amaçlamaktadır. MDG'ler, 15 yıl süresince küresel kalkınma çabalarına yönelik bir ereve sağlamış ve ülkeler, uluslararası organizasyonlar ve özel sektör arasında işbirliğinin önemini vurgulamıştır. Bazı ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, MDG'ler uygulama, izleme ve finansman açısından zorluklarla karşılaşmış, bu da 2015'te Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin (SKH) geliştirilmesine yol açmıştır ve MDG'ler tarafından başlatılan çalışmaları sürdürmeyi amaçlamaktadır. (UN, 2000)

2.5 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi

2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, yoksulluk, açlık, sağlık, eğitim, cinsiyet eşişliği ve çevresel bozulma gibi çeşitli küresel zorlukların birbirine bağlı olduğunu kabul eder. Bir alandaki eylemlerin diğerlerinin sonuçlarını etkilediğini ve sürdürülebilir kalkınmanın sosyal, ekonomik ve

çevresel boyutlar arasında bir denge gerektirdiğini vurgular (Nilsson, Griggs, ve Visbeck, 2016). BKH'ler gelişmekte olan ülkelere, daha gelişmiş ülkelere destek olarak yönelikken, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler) daha kapsamlıdır ve tüm ülkeleri kapsar. Bu hedeflere ulaşmak, küresel bir çaba gerektirir ve mevcut ve gelecekteki nesillerin yararına daha entegre, sektöre özgü politikaların uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. (Sachs vd., 2019)

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, kalkınmaya daha bölünmez bir yaklaşımı teşvik ederek, önceki çerçevede görülen parçalanma ve silo haline getirilmiş uygulama gibi sorunlara yanıt vererek Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin eksikliklerini gidermeyi amaçlamaktadır. SKH'lerin bölünmez doğası, hem fırsatlar hem de zorluklar sunar. Sektörler arası uygulama potansiyeli sağlasa da, hükümetler, bağışçılar, sivil toplum ve diğer ilgili paydaşlar için koordinasyonun karmaşıklığını artırır. SKH'lerin uygulanmasında kritik unsur, kamu, özel sektör ve sivil toplum arasındaki ortaklıkların gerekliliğidir. Etkili ortaklıklar, başarılı sürdürülebilir kalkınma için gereken kurumları ve yönetim yapıları oluşturmak için gereklidir. Bu işbirlikleri, her biri uzmanlık ve benzersiz bir bakış açısı getiren farklı aktörleri bir araya getirir, bu da politika değişikliklerini ilerletmeye ve küresel zorlukları ele almanın yeni yollarını yaratmaya yardımcı olabilir. Ayrıca, iyi yönetim, SKH'lere ulaşmada kritik bir ilkedir, çünkü hesap verebilirliği, şeffaflığı ve kaynakların verimli kullanılmasını teşvik eder. İnsan, doğal ve ekonomik kaynakları etkili bir şekilde yöneten güçlü kurumlar, sürdürülebilir kalkınma için temel unsurlardır. Ancak, bu yönetim yapılarını farklı ülkelerin çeşitli kurumsal ve normatif ortamlarında kurmak, önemli bir zorluktur. (Danso, 2020)

2.6 Rio+20 Konferansı ve Yeni Bir Gündem Çağrısı

2012 yılında, BKH'lerin sınırlamaları özellikle iklim değişikliği, artan eşitsizlik ve ekonomik istikrarsızlık gibi giderek daha karmaşık zorluklarla karşılaşılan bir dünyada belirginleşmiştir. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20), Haziran 2012'de Rio de Janeiro'da yapılarak, küresel kalkınma hedeflerinin evriminde bir dönüm noktası olmuştur. Konferans, ekonomik büyüme, sosyal dahil etme ve çevresel koruma arasındaki karşılıklı bağımlılığı dikkate alan daha entegre bir sürdürülebilir kalkınma yaklaşımına duyulan ihtiyacı vurgulamıştır. (Mabuza, 2020)

2012'deki Rio+20 konferansı (Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı), 20 yıl sonra Agenda 21'in uygulanmasının hala yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Genel olarak, Rio+20, sürdürülebilir kalkınmanın uygulanmasını hızlandırmak için iki ana yolu vurgulamıştır: yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma için kurumsal çerçevenin güçlendirilmesi. Ancak, Rio+20 sonuç belgesinde, önceki anlaşmalara kıyasla çok daha dar bir düşünme biçimi yer aldı. Bu belge,

esas olarak finans, teknoloji ve kapasite geliştirmeyi vurgularken, ticaret anlaşmaları ve ortaklıklara da değinmiştir. Yeni bir unsur olarak, gönüllü taahhütlerin kaydedilmesi de eklenmiştir. Rio+20'nin en önemli ve kalıcı mirası, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin geliştirilmesi için verdiği yönerge olmaktadır. (Elder vd., 2016, 4–6)

Rio+20'nin bir sonucu olarak, dünya liderleri, çağdaş küresel zorlukların daha geniş ve daha karmaşık doğasını ele alacak yeni bir küresel gündem oluşturmanın gerekliliğini kabul ettiler. Bu, MDG'lerden edinilen derslere dayanarak, kapsamlarını daha geniş bir küresel sorun yelpazesini kapsayacak şekilde genişleten SKH'lerin (Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri) formülasyonuna yol açtı.

2.7 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin Küresel Taahhüdü ve Benimsenmesi

SKH'lerin Kabulü 2015 yılında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SKH) ve bunlarla ilişkili 169 hedefi içeren 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'ni kabul etti. Bu gündem, çevresel sürdürülebilirlik, sosyal dahil etme ve ekonomik büyümeyi bir arada bir çerçevede entegre ederek küresel kalkınma paradigmasında önemli bir değişimi işaret etti. SKH'ler, hükümetler, sivil toplum, özel sektör ve bireylerin dahil olduğu kapsamlı bir çok paydaşlı süreçle geliştirilmiştir. Bu geniş kapsamlı istişare süreci, SKH'lerin dünya genelindeki insanların ihtiyaçlarını ve beklentilerini yansıttığından emin olmuştur. (Partigöç, 2023)

SKH'ler, evrensellikleriyle benzersizdir—gelişmiş veya gelişmekte olan tüm ülkelere uygulanabilir ve hiç kimsenin geride bırakılmayacağına olan bağlılıklarıyla dikkat çekmektedir. Bu hedefler, küresel ortaklıklar ve işbirliğinin gerekliliğini vurgular ve sürdürülebilir kalkınma zorluklarının, uluslar, sektörler ve topluluklar arasında kolektif eylem gerektirdiğini kabul etmektedir.

Sürdürülebilirlik raporlaması (SR), son birkaç on yılda çevresel, sosyal ve yönetim (ESG) performanslarını iletmeyi ve faaliyetlerini sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle (SKH'ler) uyumlu hale getirmeyi amaçlayan kuruluşlar için kritik bir araca dönüşmüştür. SR için temel çerçeve, sürdürülebilir kalkınmanın temellerini atan 1987'deki Birleşmiş Milletler Brundtland Raporu'nun yayınlanmasına kadar uzanmaktadır. 1990'ların sonlarında, Küresel Raporlama Girişimi'nin (GRI) tanıtılması, sürdürülebilirliği kurumsal uygulamalarda ekonomik ve çevresel hususları dengelemek için temel bir faktör olarak daha da güçlendirmiştir. (Ong ve Djajadikerta, 2020)

SR, o zamandan beri şirketler için çok önemli bir iletişim s haline geldi, sürdürülebilir kalkınmaya olan bağlılıklarını işaret etti ve paydaşlara şeffaf ve güvenilir bir şekilde değerli finansal ve finansal olmayan bilgiler sağladı. Bu değişim, hem hesap verebilirliğe yönelik artan toplumsal

talep hem de sürdürülebilir iş uygulamalarına yapılan yatırımların artmasından kaynaklanmaktadır. Aslında, sürdürülebilir yatırıma olan ilginin artması, SR'yi finansal piyasalarda aranan bir araç haline getirdi ve hissedarlar, sürdürülebilirlik uygulamalarının uzun vadeli yatırımlar üzerindeki etkilerini anlamaya istekli hale geldi. Bu nedenle, yalnızca birkaç ülke yasal olarak şirketlerin ESG performanslarını açıklamalarını zorunlu kılarken, SR giderek daha fazla kurumsal raporlamanın standart bir bileşeni haline geldi. (Di Vaio ve Varriale, 2020, 3)

SR'ye yapılan küresel vurgu, hükümet düzenlemeleri ve paydaş baskıları nedeniyle daha da yoğunlaşmıştır. Örneğin, Avrupa Birliği (AB), ABD ve Çin'de borsada işlem gören şirketlerin artık ESG performanslarını açıklamaları gerekiyor. COVID-19 salgını, şirketlerin daha çeşitli paydaşlarla ilişki kurması ihtiyacını vurgulayarak SR'nin önemine daha geniş bir odaklanmaya da yol açmıştır. 2020 istatistikleri, en büyük 250 şirketin yaklaşık %96'sının yayın yaptığını ortaya koymaktadır. (Benameur vd., 2023, 824–826)

SKH'ler, MDG'lerin odaklandığı alanların ötesine geçer ve iklim eylemi, cinsiyet eşitliği, uygun fiyatlı ve temiz enerji, barış, adalet ve güçlü kurumlar gibi kapsamlı bir dizi konuyu ele almaktadır. 2030 Gündemi, kapsayıcı büyümenin ve çevresel sürdürülebilirliğin önemini vurgular, uzun vadeli kalkınmaya ulaşmak için ekonomik, sosyal ve çevresel önceliklerin dengelenmesi gerektiğini belirtir. Ayrıca, SKH'ler, bu küresel hedeflerin gerçekleştirilmesi için yenilikçi finansman ve hükümetler, özel sektör ve sivil toplum arasındaki işbirliği çabalarının önemini ortaya koymaktadır. (Efe, 2021)

Tablo 5 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Küresel Bağlılık ve Kabul: Temel Göstergeler

Gösterge	Küresel Taahhüt/Benimseme
Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerina Bağlı Ülke Sayısı	193 BM Üye Devleti, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nin bir parçası olarak SKH'leri resmi olarak kabul etti.
Ulusallaştırılmış SKH'lere Sahip Ülkeler	150'den fazla ülke, çabalarını Ulusallaştırılmış SKH'ler ile küresel hedeflerle uyumlu hale getirmek için SKH'leri ulusal planlara, politikalara ve çerçevelere entegre etmiştir.
Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri için Finansman	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'na ulaşmak için küresel finansman açığı büyüktür ve yıllık tahmini 5-7 trilyon dolarlık bir ihtiyaç vardır ve bu da daha fazla yatırım ve inovasyon ihtiyacını vurgulamaktadır.
Özel Sektör Katılımı	15.000'den fazla şirket SKH'ler hakkında rapor veriyor ve büyük çok uluslu şirketler kurumsal stratejilerinde SKH ile ilgili iddialı hedefler belirliyor.

Sivil Toplum Katılımı	Binlerce STK, gençlik örgütü ve taban hareketi, kapsayıcılığı ve hesap verebilirliği vurgulayarak SKH'nin uygulanmasını savunmak için aktif olarak yer almaktadır.
SKH İlerleme Takibi	BM, ülkeler arasında değişen başarı düzeylerini gösteren SKH Endeksi aracılığıyla her yıl ilerlemeyi izler.
SKH Gönüllü Ulusal İncelemeleri (VNR'ler)	2024 itibarıyla, 160'tan fazla ülke, ilerlemeleri hakkında rapor vermek için BM Sürdürülebilir Kalkınma Üst Düzey Siyasi Forumu'nda Gönüllü Ulusal İncelemeler (VNR'ler) sundu.

Kaynak: (Dalı vd, 2022)

Bu tablo, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin (SKH'ler) küresel taahhüdünün ve benimsenmesinin temel yönlerini özetlemektedir. SKH'lere taahhütte bulunan ülke sayısını, ulusal politikalara entegrasyonunu, özel sektör katılımının rolünü, finansman zorluklarını ve bu hedefleri ilerletmede sivil toplumun katılımını vurgulamaktadır. Ayrıca, SKH'lerin küresel olarak başarılmasına yönelik ilerlemeyi ölçmeye yardımcı olan Gönüllü Ulusal İncelemeler (VNR'ler) gibi izleme ve raporlama mekanizmalarını da belirtmektedir.

2.8 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Ulaşmada Küresel İşbirliğinin Rolü

Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler), yoksulluk, eşitsizlik, iklim değişikliği, çevresel bozulma ve barış ve adaleti teşvik etme gibi temel zorlukları ele almayı amaçlayan 17 küresel hedeften oluşmaktadır. İlk hedef olan “Yoksulluk Yok”, küresel olarak aşırı yoksulluğu ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. “Açlığa Son”, gıda güvenliğini sağlamayı, beslenmeyi iyileştirmeyi ve sürdürülebilir tarımı teşvik etmeyi hedeflerken, “İyi Sağlık ve Refah”, anne ve çocuk ölümlerini azaltmaya ve hastalıklarla mücadele etmeye odaklanır. “Kaliteli Eğitim”, kapsayıcı, eşitlikçi bir eğitim sağlamayı ve yaşam boyu öğrenmeyi teşvik etmeyi Hedefler ve “Cinsiyet Eşitliği”, cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmayı ve kadınları güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Ayrıca, “Temiz Su ve Sanitasyon”, güvenli suya ve sanitasyona erişimi sağlamaya odaklanırken, “Uygun Fiyatlı ve Temiz Enerji”, sürdürülebilir enerji kullanımını teşvik eder. “İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme”, kapsayıcı, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve insana yakışır istihdamı teşvik etmeyi Hedefler, “Sanayi, Yenilik ve Altyapı” ise sürdürülebilir altyapı inşa etmeye ve yeniliği desteklemeye odaklanır. “Eşitsizliklerin Azaltılması”, sosyal, ekonomik ve politik dahil etmeyi teşvik ederken, “Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar”, şehirleri daha kapsayıcı ve dirençli hale getirmeyi Hedefler. “Sorumlu Tüketim ve Üretim”, sürdürülebilir tüketim ve üretim alışkanlıklarını teşvik ederken, “İklim Eylemi”, iklim değişikliğiyle mücadeleye

odaklanır. “Su Altı Hayatı ve Karasal Hayat”, deniz ve kara ekosistemlerini korumayı, sürdürülebilirliği ve biyolojik çeşitliliği teşvik etmeyi hedefler. “Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar”, barışçıl toplumların teşvik edilmesi, adalete erişim ve hesap verebilir kurumları savunur. Son olarak, “Hedefler için Ortaklıklar”, bu bağlantılı hedeflere ulaşmak için küresel işbirliğinin önemini vurgular ve herkes için daha iyi ve sürdürülebilir bir gelecek yaratmayı Hedefler. (Obaideen vd., 2022)

Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine (SKH'ler) ulaşmak, bu hedeflerin ele aldığı yoksulluk, eşitsizlik, iklim değişikliği ve çevresel bozulma gibi zorluklar karmaşık, birbirine bağlı ve ulusal sınırları aştığından, uyumlu bir küresel çaba gerektirir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini etkin bir şekilde uygulamak için gereken kaynakları, bilgiyi ve siyasi iradeyi harekete geçirmek için küresel işbirliği şarttır. Bu işbirliği, hükümetler, uluslararası kuruluşlar, özel sektör, sivil toplum ve yerel topluluklar arasındaki ortaklıkları içerir ve her biri küresel zorlukların üstesinden gelmek için benzersiz yeteneklere katkıda bulunur. Küresel işbirliği, işbirlikçi çözümleri, ortak sorumluluğu ve koordineli eylemi teşvik ederek, kimsenin geride kalmamasını ve SKH'lere 2030 son tarihine kadar ulaşılmasını sağlamada çok önemli bir rol oynamaktadır. (Loeffler ve Bovaird, 2020)

2009 yılında uluslararası ekonomik işbirliği için önde gelen forum olarak kurulan G20, geleneksel Kuzey-Güney paradigmasından önemli bir uzaklaşmaya işaret etti. Önceki gruplaşmalardan farklı olarak, G20 hem sanayileşmiş ülkeleri hem de gelişmekte olan ekonomileri, ittifakları ve çıkarları geleneksel bölünmeleri aşan ittifaklarla içeriyor. Üye ülkeler Avrupa Birliği ile birlikte Arjantin, Avustralya, Brezilya, Kanada, Çin, Fransa, Almanya, Hindistan, Endonezya, İtalya, Japonya, Meksika, Rusya, Suudi Arabistan, Güney Afrika, Güney Kore, Türkiye, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'dir. 2023 yılında Afrika Birliği de eklenmiştir. G20 ülkeleri, küresel GSYİH'nın yaklaşık %85'ini ve uluslararası ticaretin %75'ini oluşturmaktadır ve bu da G20'yi uluslararası ekonomik işbirliği ve küresel ekonomik yönetim için çok önemli bir forum olarak konumlandırmaktadır. Sonuç olarak, G20'nin beklentileri kriz yönetimi ve finansal piyasa reformunun ötesine geçerek daha geniş kalkınma hedeflerini içerecek şekilde evrilmiştir. (Fues ve Wolff, 2010, 20–24)

2030 Küresel Eylem Gündemi'ne yönelik devam eden taahhütle uyumlu olarak, tüm G20 liderlerinin SKH'leri kendi ülkelerinde, bölgesel düzeylerde ve ulusal olarak benimsemeleri ve uygulamaları beklenmektedir. G20, bireysel çabalarının ötesinde, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin uygulanmasına yönelik küresel ivmeyi önemli ölçüde artırmak için bir araya getirme gücünden yararlanma potansiyeline sahiptir. Bu etki sadece siyasi düzeyin ötesine uzanır ve

yönetişim ve operasyonel düzeylerde de eylem gerektirir. Birleşmiş Milletler öncülüğünde ortaya çıkan SKH uygulama, izleme ve gözden geçirme sistemlerini desteklemek için bir G20 SKH Çerçevesi tasarlanmalıdır. G20, bu üç düzeyde (siyasi, yönetim ve operasyonel) koordineli eylem yoluyla, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin etkili ve sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirilmesi için sağlam bir çerçeve sağlayabilir. (Kloke, 2015, 7–10)

2.9 Birleşmiş Milletler'in 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefinin Açıklaması

Birleşmiş Milletler'in 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SKH), 2030 yılına kadar daha adil, refah içinde, çevresel olarak dengeli ve barışçıl bir dünya inşa etmeyi amaçlayan küresel bir yol haritasıdır. Bu hedefler; yoksulluğun sona erdirilmesinden kaliteli eğitime, cinsiyet eşitliğinden iklim değişikliğiyle mücadeleye kadar sosyal, ekonomik ve çevresel alanlarda kapsamlı bir kalkınma anlayışını yansıtmaktadır. Tüm ülkelerin ortak sorumluluğunda olan bu hedefler, insan haklarına saygılı ve gezegenin sınırlarına duyarlı bir kalkınma modelini teşvik etmektedir.

2.9.1 SKH 1: Yoksulluğa Son

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi bir numara, “Yoksulluk Yok”u (SKH 1) temsil eder ve her yerde yoksulluğun tüm biçimlerini sona erdirmeyi amaçlayan bu hedef, küresel kalkınma için kritik bir arzuyu temsil eder. İngilizcede "SKH 1: “No Poverty” olarak adlandırılmaktadır. Ancak, SKH'ler hakkında yapılan eleştiriler, Milenyum Kalkınma Hedefleri'ne (MDG'ler) kıyasla önemli ilerlemeler kaydedilmiş olmasına rağmen, hedeflerin nasıl ulaşılabileceği veya kimin tarafından gerçekleştirileceği konusunda net bir rehberlik sağlamayan belirsiz şekilde formüle edilmiş hedeflerle zayıflatıldığını öne sürmektedir. Akademik eleştirilerde savunulan bu sınırlama, SKH'lerdeki iki temel kusuru yansıtmaktadır. İlk olarak, SKH'lerin, hükümetlerin insan haklarının gerçekleştirilmesine yönelik yetersiz veya gecikmiş eylemlerde bulunmalarına izin veren koşullar yarattığı algılanmaktadır, özellikle de yoksulluğun kök nedenleriyle mücadele konusunda. Bu tür açık hesap verebilirlik mekanizmalarının eksikliği, yoksulluğun ortadan kaldırılmasının aciliyet ve kararlılıkla takip edilmesini sağlamakta çerçevenin etkinliğini zayıflatmaktadır. İkinci olarak, SKH'ler, şiddetli yoksulluğu ortadan kaldırmaya yönelik insan hakları temelli bir yaklaşımın yerine getirilmesi için kritik öneme sahip olan ana paydaşlar arasında net bir iş bölümü tanımlamakta başarısız olmaktadır. (Leal Filho vd., 2021)

Tarla çeşitlendirmesi, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 1 (Yoksulluk Yok) için çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu, yoksulluğun gelir, gıda güvenliği, cinsiyet dengesi ve iklim değişikliğine karşı duyarlılık gibi çeşitli boyutlarını ele alır. Çiftçiler, ürün çeşitliliği sayesinde birden fazla gelir kaynağı elde edebilir, bu da tek bir ürüne olan bağımlılığı azaltarak piyasa dalgalanmaları veya ürün

kayıpları karşısında kazançlarını dengelemesine yardımcı olur. Çeşitlendirilmiş tarım sistemleri, farklı ürünlerin sürekli tedarikini sağlayarak gıda güvenliğini ve beslenmeyi iyileştirir, diyet kalitesini artırır ve yetersiz beslenme riskini azaltır. Ayrıca, tarla çeşitlendirmesi, kadınlara ev içi kaynaklar üzerinde daha fazla kontrol sağlayarak ekonomik bağımsızlıklarını artırır, bu da cinsiyet eşitliğini teşvik eder. Bunun yanı sıra, çeşitlendirilmiş tarım sistemleri, kuraklıklar veya aşırı hava olayları gibi iklim değişikliği etkilerine karşı daha büyük bir dayanıklılık sunar, çünkü bu tür sistemler toplam ürün kaybı riskini azaltır. Tarla çeşitlendirmesinin başarılı bir şekilde uygulanması, tarım bilgisine, piyasalara, finansal desteğe ve destekleyici devlet politikalarına erişim gibi faktörlere bağlıdır ve bunlar çiftçilerin daha sürdürülebilir ve çeşitlendirilmiş tarım uygulamalarına geçişine yardımcı olur. (Feliciano, 2019, 803)

2.9.2 SKH 2: Sıfır Açlık

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi iki numara, “Sıfır Açlık”ı (SKH 2) temsil eder. Gıda güvenliği, bir nüfusun, salgınlar, ekonomik krizler ve aşırı hava olayları gibi beklenmedik şoklara etkin bir şekilde yanıt verebilmesiyle sağlanır ve bu, istikrarlı bir gıda tedarikini garanti eder. İngilizcede "SKH 2: “Zero Hunger ” olarak adlandırılıyor. Gıda istikrarı, talebi karşılayacak ve nüfusun ihtiyaçlarını, düzenli gıda tedariki yeniden sağlanana kadar karşılayacak yeterli gıda stoğuna sahip olmayı içerir. Ancak, gıda istikrarının nicelendirilebilmesi hala bir zorluk olmuştur. Ayrıca, özellikle yerel ortamlara uygun geleneksel ürünlerin yer aldığı yerli gıda sistemlerini desteklemek çok önemlidir, çünkü bu sistemler şimdiye kadar göz ardı edilmiştir. Sağlıklı gıda üretimi, aynı zamanda hassas tarım, dijital araçlar ve yenilikçi depolama ve taşıma çözümleri gibi teknolojilere erişimi de gerektirir. (X. Chen vd., 2023)

Ayrıca, SKH 2, 2030 yılına kadar açlığın ortadan kaldırılmasını ve gıda ile beslenme güvenliğinin sağlanmasını hedefler, bu da sürdürülebilir gıda üretiminin teşvik edilmesini gerektirir. Bu geçiş, gıda üretimi, dağıtımını, erişimi ve kullanımı ile ilgili zorlukların ele alınmasını içerir. Sıfır açlık hedefine ulaşmak, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde koordineli çabalar gerektirecek ve aynı zamanda tarımsal verimliliği çevresel sürdürülebilirlik ve küresel sosyal ve ekonomik hedeflerle dengelemeyi gerektirecektir. Ayrıca, bireysel tercihler dikkate alınarak yeterli, besleyici gıdalara hem fiziksel hem de ekonomik erişimin sağlanması önemlidir. Beslenmenin gıda üretimine entegrasyonu, beslenme yetersizliğinin gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde küresel bir sorun olmaya devam ettiği göz önüne alındığında, kritik öneme sahiptir. (Laborde vd., 2020, 20–22)

2.9.3 SKH 3: İyi Sağlık ve Refah

“SKH 3: İyi Sağlık ve Refah”, her yaştan birey için sağlıklı yaşamı güvence altına almayı ve refahı teşvik etmeyi hedefler. İngilizcede "SKH 3: “Good Health and Well-Being" olarak ifade

edilmektedir. Bu hedefin ana Hedefleri, erken ölümleri azaltmak, sağlık hizmetleri sistemlerini iyileştirmek ve anne-çocuk ölümleri, enfeksiyon hastalıkları ve bulaşıcı olmayan hastalıklar gibi büyük sağlık sorunlarıyla mücadele etmektir. Bu hedeflere ulaşmak, kapsamlı sağlık hizmetleri iyileştirmeleri, artan araştırmalar ve küresel işbirliği gerektirir, böylece genel sağlık sonuçları iyileştirilir. Ayrıca, SKH-3'ün birincil amacı, 2010 yılı ölüm oranlarına kıyasla 2030 yılına kadar erken ölümleri %40 oranında azaltmaktır. Bu hedef, dört alt hedefle desteklenmektedir: çocuk ve anne ölüm oranlarını üçte iki oranında azaltmak, büyük bulaşıcı hastalıklar (tüberküloz, HIV ve sıtma) nedeniyle ölümleri üçte iki oranında azaltmak, bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklanan erken ölümleri üçte bir oranında önlemek ve yetersiz beslenme ve yaralanmalar gibi diğer nedenlerle ölümleri üçte bir oranında azaltmak. SKH-3'e ulaşmak, sürekli sağlık izleme, artan araştırmalar, yenilikçilik, daha güçlü sağlık sistemleri ve tüm ülkelerde artırılmış finansal yatırımlar gerektirir. (Küfeoğlu, 2022b, 235)

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) sağlığı, sadece hastalık veya zayıflığın yokluğu değil, aynı zamanda tam bir fiziksel, zihinsel ve sosyal iyilik hali olarak tanımlar. Sağlık, ekonomik, sosyal ve çevresel koşullar gibi çok geniş bir faktör yelpazesi tarafından etkilenir, bu nedenle sürdürülebilir kalkınmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Sağlık, yoksulluk, cinsiyet eşitliği ve eğitim gibi kritik konularla kesişir ve bu nedenle küresel ilerlemenin temel bir yönüdür. Milenyum Kalkınma Hedefleri (MDG'ler) kapsamında, sekiz hedeften üçü doğrudan sağlıkla ilgili sorunları ele alırken (çocuk ölümlerini azaltma, anne sağlığını iyileştirme ve hastalıklarla mücadele), diğer üçü sağlık üzerinde dolaylı etkiler yaratmıştır (yoksulluğu ortadan kaldırma, çevresel sürdürülebilirliği sağlama ve küresel ortaklıkları teşvik etme). Bazı eleştirmenler, 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SKH'ler) arasında yalnızca bir sağlıkla ilgili hedefin (SKH 3) yer almasının, Milenyum Kalkınma Hedefleri'ne kıyasla bir gerileme olduğunu savunmaktadır. (SompolsKH-Rzechuła ve Kurdyś-KujawSKH, 2021, 2)

Ayrıca, özellikle Afrika ve Doğu Akdeniz gibi bölgelerdeki devam eden çatışmalar ve istikrarsızlık, yeterli sağlık hizmetine erişemeyen büyük sayıda mülteci ve göçmene yol açmıştır. Yoksulluk, kötü sanitasyon ve sınırlı sağlık hizmetlerine erişim, özellikle kadınlar, çocuklar ve yaşlılar gibi savunmasız gruplar için hastalık yükünü artırmıştır. Bu küresel sağlık sorunları, SKH'lere ulaşma yolunda, özellikle sağlık ve refah üzerine odaklanan hedefe ulaşmayı engellemektedir. (Sweileh, 2020, 2)

2.9.4 SKH 4: Kaliteli Eğitim

SKH 4, herkes için kapsayıcı, adil ve yüksek kaliteli eğitim sağlama amacını gütmektedir ve hiçbir bireyin geride bırakılmaması gerektiğini vurgular. İngilizcede "SKH 4: "Quality Education" olarak adlandırılıyor. Şu anda, 258 milyon çocuk okul dışı kalırken, 617 milyon genç, okulda olmalarına rağmen temel okuryazarlık ve matematikte zorluk yaşamaktadır. Küresel eğitim gündemi, Hindistan'daki kız çocukları eğitimi programları ve Güney Afrika'daki engelli öğrencilere yönelik destek gibi girişimlerle desteklenen, ücretsiz, zorunlu ve yaşam boyu öğrenme fırsatları sunmayı hedeflemektedir. İlerleme kaydedilmiş olsa da, erişilebilir ve kaliteli eğitime ulaşma konusunda zorluklar devam etmektedir. SKH 4'ün taahhüdü, 2030 yılına kadar eğitimi iyileştirmek ve evrensel eğitimi, Eğitim Hakkı'nı ve tüm dünyada eşit öğrenme fırsatlarını sağlamak için uluslararası işbirliklerini güçlendirmeye odaklanmaktadır. (Baysar vd., 2023, 3–7)

2.9.5 SKH 5: Cinsiyet Eşitliği

SKH 5'te belirtilen cinsiyet eşitliği, sürdürülebilir ve müreffeh bir dünya yaratmak için temel bir insan hakkıdır. İngilizcede "SKH 5: "Gender Equality" olarak adlandırılıyor. "Cinsiyet" biyolojik farkları ifade ederken, "toplumsal cinsiyet" bireyler üzerine yerleştirilen toplumsal roller ve beklentilere, din, etnik köken ve çevre gibi faktörlere göre değişebilen kavramlardır. Cinsiyet eşitliği, istihdam, eğitim, maaş, oy kullanma hakları ve şiddetten özgürlük gibi alanlarda eşit fırsatlar sağlamayı hedefler. Önemli bir bileşeni, kadınların kendi hayatları üzerinde kontrol sahibi olmalarını sağlayan kadınların güçlendirilmesidir. SKH 5, çocuk evliliği gibi zararlı uygulamalar ve şiddet dahil tüm ayrımcılık biçimlerini ortadan kaldırmayı hedeflerken, kadınların toplumun her alanında katılımını teşvik etmeyi hedefler. Bazı bölgelerde ilerleme kaydedilmiş olsa da, Avrupa da dahil olmak üzere dünya çapında birçok bölgede SKH-5'e yönelik sınırlı ilerlemeler görülmüştür ve 2030 yılına kadar birçok SKH hedefinin tam olarak gerçekleşmeme ihtimali bulunmaktadır. Cinsiyet eşitliğine öncelik vermek, ilerlemenin hızlanması için çok önemlidir. Özellikle eğitimde cinsiyet eşitliği sağlanması, ekonomik büyümeyi harekete geçirir. Ancak, Afrika'daki bazı ülkeler gibi farkındalığın sınırlı olduğu yerlerde, cinsiyet eşitliği konusunda eğitim eksikliği kalkınmayı engellemektedir. Kadınlar, maaş farkları, sınırlı kariyer fırsatları ve girişimcilik engelleri ile karşı karşıya kalmaya devam etmektedir, bu da ekonomik büyümeyi sınırlamaktadır. Cinsiyet eşitliği, sosyal ve ekonomik ilerleme için kritik olup, cinsiyet istihdam farklarının kapatılması küresel GSYİH'yı önemli ölçüde artırabilir. (Küfeoğlu, 2022c, 294–298)

Cinsiyet eşitliğine doğru ilerleme hâlâ yavaştır. Ancak, cinsiyet eşitliğini sağlamak, tüm Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne (SKH) ulaşmak için çok önemlidir, çünkü bu hem bir insan hakları meselesi hem de küresel zorluklarla mücadelede anahtar bir faktördür. Cinsiyet eşitsizlikleri,

diğer eşitsizlik biçimleri ve ayrımcı uygulamalarla kesişir, bu da sürdürülebilir kalkınmayı engelleyen engellere katkıda bulunur. Cinsiyet eşitliği yalnızca bağımsız bir hedef değil, aynı zamanda tüm SKH'ler arasında 86 hedefi etkileyen bir faktördür. (Leal Filho vd., 2023, 8–12)

2.9.6 SKH 6: Temiz Su ve Sanitasyon

SKH 6, herkes için güvenli sanitasyon ve hijyen erişimi sağlamayı, açık alanda dışkılamayı ortadan kaldırmayı ve kadınlar, kızlar ve hassas grupların ihtiyaçlarını karşılamayı hedefler. İngilizcede "SKH 6: "Clean Water and Sanitation" olarak adlandırılmaktadır. 2030 yılına kadar, su kalitesini iyileştirmek, kirliliği azaltmak ve atık su arıtımı ve geri dönüşümünü artırmak amaçlanmaktadır. Ayrıca, su kullanımı verimliliğini artırmak, su kıtlığını ele alacak sürdürülebilir tatlı su yönetimini sağlamak da hedefler arasındadır. Paylaşılan su kaynakları üzerinde işbirliği ile entegre su kaynakları yönetimi uygulanmalıdır. Suya bağlı ekosistemlerin korunması da öncelikler arasındadır. Ayrıca, su ve sanitasyon yönetiminde uluslararası işbirliği ve toplum katılımı artırılacak, dünya çapında temiz su ve sanitasyona eşit erişim ve sürdürülebilir çözümler sağlanacaktır. (Kalita, 2023, 2)

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH), herkes için sürdürülebilir ve adil bir gelecek yaratmayı Hedefler; SKH 6 ise su ve sanitasyona adil erişimi hedefler. 6.1 hedefi, suya adil erişimle ilgili kritik bir konuyu ele alır ve mevcut suyun dağılımındaki dengesizliği çözmeye ihtiyacı vurgular. Dünyadaki toplumlar, hem mevcut hem de gelecek nesiller için güvenli, temiz suya güvenilir erişim hakkına sahiptir, bu da sürdürülebilir kalkınmayı destekler. Temiz su ve sanitasyona erişim, aynı zamanda doğru hijyen eğitimi ile, önlenemez hastalıkları azaltabilir, sağlığı iyileştirebilir, yoksulluğu hafifletebilir ve genel refahı artırabilir. Su politikaları, kentsel su sistemlerine kıyasla ölçek, talep ve finansman gibi ekonomik zorlukları dikkate almalıdır. Su, toplumları birleştirmek için hayati öneme sahiptir ve toplumsal refah ile siyasi istikrarın önemli bir rolünü oynar. Suya eşit olmayan erişim, çatışmalara, güvensizliğe, ekonomik gerilemelere ve toplumsal bölünmelere yol açabilir.(Maddox vd., 2022, 2)

6.2 hedefi, güvenli sanitasyonun sosyal gelişim ve ekonomik ilerleme için kritik olduğunu vurgular. Tuvalet kullanımı sonrası veya yemek hazırlamadan önce sabunla el yıkama gibi doğru hijyen uygulamaları, hastalıkların yayılmasını engellemek için hayati öneme sahiptir. Atık su, sanitasyon altyapısı ve su temini üzerine odaklanan su sektörü, insanların yaşamları üzerinde en büyük etkiye sahiptir. İyi bir altyapı, herkes için temiz ve uygun fiyatlı içme suyu erişimi sağlar, bu da SKH 6'nın gerçekleştirilmesine katkıda bulunur. Ancak, gelişmekte olan dünyada el yıkama tesislerinin eksikliği, yoksulluk ve yetersiz bilgi gibi zorluklar, doğru hijyen uygulamalarının hayata

geçirilmesini engellemektedir. Kadınlar, kamusal tuvaletleri kullanırken güvenlik riskleriyle karşılaşırken, çocuklar, kirli su ve yiyecek nedeniyle kolera ve ishal gibi sağlık sorunları yaşamaktadır. Temiz su ve sanitasyon, sağlık ve güvenlik sorunlarını önlemek, yaşam kalitesini artırmak ve cinsiyet eşitliğini sağlamak için gereklidir. (Cheng vd., 2019)

2.9.7 SKH 7: Uygun Fiyatlı ve Temiz Enerji

SKH 7, herkes için uygun fiyatlı, temiz, sürdürülebilir ve güvenilir enerji sağlamayı hedefler. İngilizcede "SKH 7: "Affordable and Clean Energy" olarak adlandırılmaktadır. İlerlemeye rağmen, 2021 yılında dünya nüfusunun %20'si elektrik erişiminden yoksundu ve artan talebi karşılamak için yenilenebilir enerji kullanımının artması gerekmektedir. Hâlâ 750 milyonun üzerinde insan elektrikten yoksun ve temiz pişirme çözümlerine erişim, milyarlarca insan için bir zorluk olmaya devam etmektedir. Güneş, rüzgar, hidro ve jeotermal enerji alanındaki teknolojik ilerlemeler, yenilenebilir enerji kullanımını artırmış olsa da, evrensel erişim ve enerji verimliliğine ulaşmak hala bir zorluk teşkil etmektedir. Daha temiz enerjiye geçiş, temiz enerji projelerini desteklemek için devam eden politika çabaları, altyapı yatırımları ve uluslararası işbirliğini gerektirmektedir. (Küfeoğlu, 2022a, 322–324)

Uzmanlar ve araştırmacılar, uygun fiyatlı ve temiz enerjinin bir ülkenin rekabetçiliği ve sürdürülebilir kalkınma için merkezî önemde olduğunu vurgulamaktadır. SKH 7, temiz enerji sağlamayı hedefler ve birçok gelişmiş ülke, yenilenebilir enerji hedeflerine zaten ulaşmıştır. Ancak, birçok gelişmekte olan ülke bu hedeflere ulaşmak için hala çalışmalarını sürdürmektedir. Araştırmalar, dijitalleşme ve küresel dönüşümlerin enerji sektörünü yeniden şekillendirdiğini, odaklanmanın yoğunluktan daha verimli ve sürdürülebilir enerji kullanımına doğru kaydığını ve bunun temiz enerji, yenilenebilirler ve akıllı teknolojiler aracılığıyla sağlandığını göstermektedir. Çoğu araştırma, enerji tüketimini çevresel bozulma ve ekonomik büyüme ile ilişkilendirirken, dijital yönetişimin SKH 7'nin başarısını nasıl doğrudan etkileyebileceği konusunda bir bilgi eksikliği bulunmaktadır. (Kotowicz vd., 2022a, 2)

2.9.8 SKH 8: İyi İş ve Ekonomik Büyüme

"İyi İş ve Ekonomik Büyüme"ye odaklanan SKH 8, 2030 Gündemi sürecinin başlangıcından bu yana önemli eleştirilerle karşılaşmıştır, çünkü doğrudan sürdürülebilirlik hedefleriyle çatışmaktadır. İngilizcede "SKH 8: "Decent Work and Economic Growth" olarak adlandırılmaktadır. Bu eleştiriler, uzun vadeli ekonomik büyüme ile ekolojik sürdürülebilirlik arasındaki temel çatışmadan kaynaklanmaktadır. İnsanlık için güvenli bir işletme alanında kalma zorunluluğu, işin dönüşümünü, yeni iş biçimlerinin yaratılmasını ve bazı iş uygulamalarının sonlandırılmasını gerektirir, çünkü iş süreci toplum ile çevre arasındaki bir aracı olarak hizmet eder.

İşin "saygınlığını" önceliklendirmek, sosyal sonuçları ilerletmek için olumlu bir adım olsa da, uzun vadeli sosyal-ekolojik sürdürülebilirlik için yeterli değildir. Sonuç olarak, SKH 8'in yeniden hayal edilmesi—"İyi İş ve Ekonomik Büyüme"den "Sürdürülebilir İş ve Ekonomik Azalma"ya geçiş—SKH'lerin içsel tutarlılığını artırmak ve 2030 Gündemi'nin hedeflerine ulaşmak için kritik bir adımdır. (Kreinin ve Aigner, 2022, 3)

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 8, sürdürülebilir, kapsayıcı ve sürekli ekonomik büyümeyi, tam ve verimli istihdamı ve herkes için saygın iş sağlanmasını teşvik etmeye odaklanır. Ancak, bu hedef, ilerlemenin başlıca ölçütleri olarak Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ve kişi başı büyümeye aşırı derecede dayandığı için eleştirilmiştir; bu ölçütler, sosyal yeniden üretim işlerinin önemli değerini göz ardı etmektedir. Bu işler, büyük ölçüde kadınlar tarafından yapılan, genellikle ücretsiz bakım ve ev işleri gibi görevleri içerir ve geleneksel ekonomik göstergelerde hesaba katılmaz. SKH 8'in çerçevesi, bu iş biçimlerinin önemini tanıyarak bunu ele almalıdır. 2030 yılına kadar gerçekten hedefini yerine getirebilmek için, SKH 8, ekonomik büyüme modeline cinsiyet eşitliği ve işçi haklarını entegre etmeli, tüm iş biçimlerinin, özellikle de ücretsiz bakım işlerinin tanınmasını ve değer verilmesini sağlamalıdır. (Kotowicz vd., 2022b, 1–4)

2.9.9 SKH 9: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 9, dayanıklı ve sürdürülebilir altyapının, kapsayıcı sanayileşmenin ve teknolojik yeniliğin önemini vurgular. İngilizcede "SKH 9: "Industry, Innovation, and Infrastructure " olarak adlandırılıyor. Ekonomik canlılık, sosyal uyum ve çevresel sürdürülebilirlik için temel bir yapı taşı olarak kaliteli altyapı—ulaşım, enerji, su ve dijital bağlantı gibi—gerekliliğini ön plana çıkarır. SKH 9, eşitsizliğin azaltılmasını ve genel refahın artırılmasını destekleyen kapsayıcı sanayileşmeyi savunur. Teknolojik yenilik de bu hedefin merkezinde yer alır; verimlilik, sürdürülebilirlik alanlarındaki ilerlemeleri ve iklim değişikliği ile sağlık gibi küresel zorlukları çözmeyi yönlendirir. Ayrıca, SKH 9, çevresel şoklara dayanıklı altyapının geliştirilmesini teşvik eder ve bilgi transferi ve kapasite geliştirme için küresel işbirliklerini destekler. Çevresel faktörler kritik önemdedir ve sanayileşme ile altyapı geliştirme arasında denge kurmaya odaklanılır. Sonuç olarak, SKH 9, yenilikçi, adil ve sürdürülebilir toplumlar inşa etmek için bir çerçeve sunar ve uzun vadeli ekonomik ve çevresel hedeflere katkıda bulunur. (Denoncourt, 2020, 4)

2.9.10 SKH 10: Eşitsizliklerin Azaltılması

2030 Gündemi'nin 10. hedefi, eşitsizlikleri azaltmaya odaklanır. "Kalkınma hakkı" ve eşitsizliklerin azaltılması kavramı, gelişmiş ülkeler üzerinde daha yoksul ülkelere destek sağlama yükümlülüğü getirmektedir. İngilizcede "SKH 10: "Reduced Inequality" olarak adlandırılmaktadır. Dünya Bankası ve BM gibi uluslararası kurumlar, bu hakları teşvik eder ve zenginlik eşitsizliklerini

azaltmayı hedefler, çünkü eşitsizlik, uzun vadeli sürdürülebilirliğe engel teşkil eden önemli bir bariyer olarak kabul edilmektedir. Küresel ve bölgesel eşitsizlikler devam etse de, daha zengin ülkelerde de önemli eşitsizlikler mevcuttur. Bu eşitsizlikleri azaltmak için, ulusal politikalar ekonomik çeşitliliğe, dezavantajlı gruplar için sosyal politikalara ve doğanın sürdürülebilirlikteki rolüne saygı göstermeye odaklanmalıdır. (Krajewski, 2020)

Son araştırmalar, sağlık alanında hâlâ cinsiyet eşitsizliklerinin var olduğunu, ancak bazı göstergelere göre kadınların genel olarak daha avantajlı bir konumda olduğunu göstermektedir. Bu durum, politikaların hem gelir eşitsizliklerini hem de cinsiyete bağlı sağlık eşitsizliklerini hedeflemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Avrupa Birliği'nin hak temelli sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı başarıya katkı sağlamış olsa da, gelir ve servet eşitsizliğinin artışı engelleyememiştir; çünkü en zengin %1'lik kesim, küresel servetin %40'ını elinde bulundurmaktadır. SKH 10, kapsayıcı ekonomik büyüme, toplumsal katılım ve eşit fırsatları teşvik ederek eşitsizlikleri azaltmayı hedeflemektedir. Ancak hızlı ekonomik büyüme, bu eşitsizlikleri daha da derinleştirme riski taşımaktadır. Bu nedenle SKH 10, sosyal güvenlik sistemlerinin iyileştirilmesi, daha etkili finansal düzenlemeler yapılması ve gelişmekte olan ülkelerin küresel karar alma mekanizmalarında daha fazla temsil edilmesi çağrısında bulunmaktadır. Ancak, bu hedeflere ulaşmak karmaşık bir süreçtir ve sürdürülebilir kalkınma düşüncesinde temel değişiklikler gerektirmektedir. (Dabija vd., 2022, 2–5)

2.9.11 SKH 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 11, şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dirençli ve sürdürülebilir hale getirmeyi hedeflemektedir. İngilizcede "SKH 11: "Sustainable Cities and Communities" olarak adlandırılmaktadır. Bu hedef, uygun fiyatlı konutlara erişim, sürdürülebilir ulaşım sistemleri ve yeşil kamusal alanlar sağlayarak kentsel yaşam koşullarını iyileştirmeye odaklanır. SKH 11 ayrıca, şehirlerin olumsuz çevresel etkilerini azaltma, tüm vatandaşların refahını destekleyen kentsel planlamayı teşvik etme ve iklim değişikliği, kirlilik ve hızlı kentleşme gibi zorluklarla başa çıkmak için kentsel alanların yönetimini iyileştirme gerekliliğini vurgular. Bu hedef, felaketsel dirençli şehirler yaratmayı ve herkes için yüksek yaşam kalitesi sağlamayı amaçlamaktadır. (Bartniczak ve Raszkowski, 2022, 9–11)

Son on yıl içinde Akıllı Şehirler'e olan ilgi önemli ölçüde artmış ve bu ilgi, kentsel yaşamı iyileştirmek ve SKH 11 Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar hedefini başarmak için dijital teknolojilerin entegrasyonuna odaklanmıştır. Akıllı Şehirler, kaynak yönetimini, ulaşımı ve kentsel altyapıyı geliştirmeyi hedeflerken, daha iyi yönetim ve toplumsal sorunları da teşvik etmektedir.

Trafik, atık ve iklim verileri gibi veri ortaklıklarına dayanarak bilinçli kararlar alınmasını sağlarlar, ancak siber güvenlik sürdürülebilirlik için kritik öneme sahiptir. Ayrıca, Amsterdam, Singapur ve Seul gibi birçok küresel şehir, insan sermayesini, yeniliği ve istihdam yaratımını teşvik etmek amacıyla Akıllı Şehir girişimlerini benimsemiştir. Makine öğrenimi, özellikle Yapay Sinir Ağları (ANN), hava kalitesi ve altyapı yönetimi gibi kentsel zorlukları ele almak için giderek daha fazla uygulanmaktadır. (Jain, 2023, 2)

2.9.12 SKH 12: Sorumlu Tüketim ve Üretim

SKH 12, "sorumlu tüketim ve üretim" konusuna odaklanmakta ve ekonomik büyümeyi çevresel zarar ve doğal kaynakların tükenmesinden ayırmayı hedeflemektedir. İngilizcede "SKH 12: "Responsible Consumption and Production" olarak adlandırılmaktadır. Bu hedef, doğal kaynakların verimli yönetimi, atıkların azaltılması, sorumlu kimyasal yönetimi ve hem işletmelerde hem de kamu alımlarında sürdürülebilir uygulamaların teşvik edilmesi gibi sekiz hedefi içerir. Amacı, tüketim ve üretimin çevresel ve insan sağlığı üzerindeki etkilerini ele almaktır, çünkü bunlar insan kaynaklı zararların başlıca katkı sağlayıcılarıdır. (Jain, 2023, 7)

2020 Dünya Ekonomik Forumu raporu, insanların tüm yaşayan organizmaların yalnızca %0.01'ini oluşturmasına rağmen, vahşi memelilerin %83'ünün ve bitki türlerinin yarısının yok olmasından sorumlu olduğunu vurgulamaktadır. Mevcut yok olma oranları, tarihsel normlardan önemli ölçüde daha yüksek olup, insan faaliyetleri kara alanlarının %75'ini ve deniz ekosistemlerinin %66'sını etkilemiştir. Bu durum, küresel ekosistemlerde %47'lik bir azalmaya yol açmıştır. Kaynakların aşırı kullanımı, yenilenebilir ve yenilenemez kaynaklar için bir risk oluşturmakta ve artan küresel nüfus, doğal kaynakları, özellikle gıda ve enerji konusunda daha da zorlayacaktır. Buna karşı koymak için, SKH 12, sorumlu tüketim ve üretimi teşvik etmeyi hedeflemektedir. SKH 12 altındaki 10 yıllık program çerçevesi (10YFP), sürdürülebilir uygulamalara geçişi hızlandırmayı, çevresel bozulmayı azaltma çabalarını desteklerken ekonomik ve sosyal kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. (Arora ve Mishra, 2023, 1–4)

2.9.13 SKH 13: İklim Eylemi

İngilizcede "SKH 13: "Climate Action " olarak adlandırılmaktadır. İklim değişikliğinin etkileri dünya genelinde giderek daha fazla hissedilmeye başlanmış olup, sera gazı (GHG) seviyeleri 1990 seviyelerinin %50 üzerinde bulunmaktadır. Bu küresel ısınma, doğal afetler nedeniyle yüz milyarlarca dolarlık ekonomik kayıplara yol açarak geri dönüşü olmayan iklim değişikliklerine neden olmuştur. Hedef, iklim sisteminde kalıcı değişiklikleri önlemek ve ekonomik zararı minimize etmektir. SKH 13 kapsamında, iklim değişikliğine uyum sağlamak ve düşük karbonlu kalkınma planları hazırlamak için destek sağlanmaktadır. Ana hedef, küresel sıcaklık

artışını 1,5°C'nin altına sınırlamak, 2030 yılına kadar 2010 seviyelerine kıyasla karbon emisyonlarını %45 oranında azaltmak ve 2050 yılına kadar net sıfır emisyona ulaşmaktır. İklim değişikliği, yıkıcı seller ve geniş çapta orman yangınları gibi aşırı hava olaylarında belirginleşmektedir. Bu olaylar, insanlığın kırılganlığını ve sık sık, şiddetli iklimle ilgili afetlere karşı hazırlıksız olmasını ortaya koymaktadır; bu afetler, mülk kaybı, can kaybı ve yerinden edilme gibi sonuçlar doğurmaktadır. 2030 yılına kadar hedef, doğal afetlerle daha iyi başa çıkmak, ölümleri, yaralanmaları ve yerinden edilme durumlarını azaltmaktır. Bu iklim hedeflerine ulaşmak için hükümetler ve uluslararası kurumlar, iklim eylemi ve karbonsuzlaşmaya odaklanan yeni politikalar benimsemeli ve sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik net hedefler belirlemelidir. Paris Anlaşması, emisyon azaltım planlarını içeren Ulusal Katkı Beyanlarını (NDC) sunmayı teşvik etmektedir. Ancak bazı hedefler yetersiz kalmakta veya bunları karşılayacak gerekli politikalara sahip olmamakta ve iklim değişikliğiyle mücadelede ilerlemeyi engellemektedir. (Küfeoğlu, 2022d, 446–449)

Ayrıca, Asya-Pasifik bölgesi, Ulusal Katkı Beyanlarını (NDC) geliştirme konusunda ilerleme kaydetmiş olsa da, bu taahhütler küresel 1.5°C iklim hedefini karşılamak için yetersiz kalmaktadır. Sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik hükümet politikaları eksiktir ve bölge, artan afetle ilgili ölümler ve yerinden edilme ile karşı karşıyadır. İlerleme kaydedilen önemli alanlar arasında, özellikle uyum sağlama için iklim finansmanında önemli bir artış ve ASEAN İklim Dayanıklılığı Ağı gibi ağlar aracılığıyla iklim eğitimi ve farkındalıkta iyileştirmeler bulunmaktadır. Ancak, emisyonları azaltma çabalarını artırma konusunda hala zorluklar yaşanmaktadır, çünkü 2010 ile 2019 yılları arasında toplam sera gazı emisyonları %22,33 oranında artmıştır. Emisyon azaltımları, bazı küçük ada devletlerinde ilerleme gösterirken, G20+ ülkelerinden bazıları ise artış yaşamıştır. SKH 13 hedeflerine ulaşmak için daha iddialı ve entegre iklim stratejilerine ihtiyaç vardır. (UN.ESCA, 2024, 3–8)

2.9.14 SKH 14: Su Altındaki Hayat

SKH 14: Su Altındaki Hayat, okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumayı ve sürdürülebilir bir şekilde kullanmayı Hedefler. İngilizcede "SKH 14: "Life Below Water" olarak adlandırılmaktadır. Ana hedefler arasında deniz kirliliğini azaltmak, aşırı avlanmayı sona erdirmek, deniz ekosistemlerini korumak, okyanus asidifikasyonunu ele almak, bilimsel araştırmaları teşvik etmek ve küçük ölçekli balıkçılar için erişim sağlamak yer almaktadır. Hedef, deniz biyolojik çeşitliliğini korumak ve okyanusların sağlığını sağlamak, çünkü okyanuslar gıda, geçim kaynağı ve iklim düzenlemesi sağlar. Karşılaşılan zorluklar arasında kirlilik, aşırı avlanma, iklim değişikliği ve habitat tahribatı bulunmakla birlikte, deniz koruma alanları, uluslararası anlaşmalar ve

sürdürülebilir okyanus yönetimi için teknolojik yenilikler gibi girişimlerle ilerleme kaydedilmektedir. (Sturesson, 2018, 24)

Evler, tarım ve sanayi kaynaklı atık sular, insan sağlığı ve çevre için riskler oluşturan zararlı kirleticiler içermektedir. Yetersiz sanitasyon, kolera gibi hastalıklara yol açabilirken, atık su arıtma, su kalitesini iyileştirmek ve SKH 6 (temiz içme suyu) hedefini gerçekleştirmek için önemlidir. Hayat Döngüsü Değerlendirmesi (LCA) ve Çevresel Etki Ölçümü (EIQ) gibi sürdürülebilir arıtma uygulamaları, çevresel ve halk sağlığı risklerini azaltmaya yardımcı olur. Ayrıca, atık su yönetimi, suyun yeniden kullanımı, besin geri kazanımı ve enerji üretimi sağlayarak döngüsel ekonomi modelini destekler. Bu uygulamalar, su kirliliğini azaltarak ve deniz ekosistemlerini koruyarak SKH 14: Su Altındaki Hayat ile yakından bağlantılıdır. (Obaideen, 2022, 2)

2.9.15 SKH 15: Karasal Hayat

SKH 15: Karasal Hayat, kara ekosistemlerinin, özellikle ormanlar ve bunlarla ilişkilendirilen biyolojik çeşitliliğin, sürdürülebilir kalkınmadaki kritik rolünü vurgulamaktadır. İngilizcede "SKH 15: "Life on Land " olarak adlandırılmaktadır. Birleşmiş Milletler'in 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi'nden (SKH) biri olan bu hedef, kara ekosistemlerinin korunması, restorasyonu ve sürdürülebilir yönetimi üzerine odaklanmaktadır. Amaç, çölleşmeyi engellemek, arazi bozulmasını durdurmak ve tersine çevirmek, biyolojik çeşitliliği korumaktır. SKH 15'in önemi giderek daha fazla kabul edilse de, hızlı nüfus artışı, ekonomik kalkınma ve artan tüketim gibi faktörler, kara ekosistemleri üzerinde büyük baskılar yaratmaya devam etmekte ve hedeflere ulaşmayı engellemektedir. SKH 15, diğer SKH'ler kadar önemli bir hedef olarak konumlanmış olsa da, küresel karar alma süreçlerinde görünürlüğünü artırmakta devam eden bir zorluk bulunmaktadır. Ayrıca, biyolojik çeşitliliğin zengin olduğu tropikal bölgelerdeki koruma çabaları, genellikle daha gelişmiş Batılı ülkelerin endişeleri olarak algılanmakta, bu da daha acil kalkınma öncelikleriyle karşı karşıya kalan yerel topluluklarla uyumsuz olabilmektedir. (Sayer vd., 2019, 2–4)

Dağlar, kara manzaralarının önemli unsurları olarak geniş çapta tanınmakta olup, ekosistemleri iklim ve çevresel değişimlere son derece hassastır. Bu nedenle, dağ sistemlerinin sunduğu doğal kaynakların ve ekolojik hizmetlerin sürdürülebilir yönetimi son derece önemlidir. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, özellikle dağ ekosistemlerinin korunması ve sürdürülebilirliğinin teşvik edilmesine odaklanan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SKH) 15'i belirlemiştir. Uzaktan algılama (UA) kullanımı, araştırmacılar ve politika yapıcılar tarafından dağlık bölgelerde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmaya yönelik ilerlemenin izlenmesi ve değerlendirilmesi için etkili bir araç olarak güçlü bir şekilde desteklenmektedir. (Bian vd., 2025, 4)

2.9.16 SKH 16: Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar

BM SKH 16, "Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar" başlığı altında, hem ormanlar hem de bu ormanlara bağımlı olan topluluklar için kritik öneme sahiptir. İngilizcede "SKH 16: "Peace, Justice and Strong Institutions " olarak adlandırılmaktadır. Bu hedefin odak noktası, üç ana alana dayanmaktadır:

- a) Barış ve silahlı çatışmaların azaltılması
- b) Hukukun üstünlüğü, hesap verebilirlik, şeffaflık ve adalete erişim
- c) Dahillik ve katılım

SKH 16 (Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar), sürdürülebilir kalkınmanın etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi için temel bir unsurdur. Barışın sağlanması, hukukun üstünlüğü, adalete erişim ve kurumların güçlendirilmesi, kalkınma için gerekli olan istikrarlı koşulların yaratılmasında hayati bir öneme sahiptir. Barışçıl ve adil bir toplum, doğal kaynakların sorumlu bir şekilde yönetilmesini teşvik eder, çatışma ve sömür risklerini en aza indirir. Ayrıca, güçlü kurumlar, siyasi katılım, hesap verebilirlik ve adil kaynak dağılımını sağlamada anahtar rol oynar, bunların tümü sürdürülebilir ilerleme için gereklidir. Adalet ve güçlü yönetim eksikliğinde, çatışmalar ortaya çıkabilir, toplumsal istikrarı bozabilir ve diğer alanlarda kalkınmayı engelleyebilir. Aksine, barış ve etkili kurumlar, ekonomik büyüme, sosyal refah ve çevresel sürdürülebilirlik için bir temel işlevi görür, bu da onları kapsayıcı ve uzun vadeli refahın sağlanmasında kritik kılar. (Khorram-Manesh, 2023, 6)

2.9.17 SKH 17: Hedefler İçin Ortaklıklar

SKH 17, sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklıkları güçlendirmeyi amaçlamaktadır. İngilizcede "SKH 17: "Partnerships for the Goals" olarak adlandırılmaktadır. Bu hedef, hükümetler, işletmeler ve sivil toplum arasında iş birliğini teşvik ederek, uluslararası iş birliğini geliştirmeyi hedefler. Başlangıçta, en savunmasız ülkeleri desteklemeye odaklanmıştı, ancak zamanla tüm ülkeleri kapsayan bir kapsam geliştirilmiştir. Amacı, iklim değişikliği, sosyal eşitsizlik ve çevresel bozulma gibi birbirine bağlı küresel zorlukları ele almak için uluslararası iş birliğini teşvik etmektir. SKH 17, kapsayıcı ortaklıkları ve kaynakların mobilizasyonunu savunsa da, bazı zorluklar devam etmektedir; bunlar arasında parçalanmış yönetim yapıları ve eşitsiz kaynak dağılımı bulunmaktadır. Bu hedefin başarılması, bu engellerin aşılmasına ve tüm paydaşların, özellikle en savunmasız nüfusların aktif katılımının sağlanmasına bağlıdır. SKH 17'nin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi, daha sürdürülebilir ve dirençli bir geleceği inşa etmek için uzun vadeli stratejiler ve küresel dayanışma gerektirir. (Stanberry ve Balda, 2023, 2–4)

Barış, adalet ve güçlü kurumlara dayalı bir toplum, yapıcı ortaklıklarla desteklendiğinde, decent iş sağlama ve ekonomik kalkınmayı teşvik etme açısından kritik öneme sahiptir. Bu durum, özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde önemlidir; zira böyle bir yapı, önleyici tedbirlerin finansmanı ve uygulanmasını destekleyebilir. Güçlü ortaklıklar ayrıca hükümetler ve endüstriler arasında iş birliği sağlar, yeniliği teşvik eder, dayanıklı altyapılar inşa eder ve sürdürülebilir şehirler ile toplulukları ilerletirken, sorumlu tüketim ve üretimi destekler. Bu, SKH 8, 9, 11, 12 ve 13 ile uyumludur. Bu temel adımlar, yoksulluk, açlık, sağlık, eğitim, cinsiyet eşitliği ve eşitsizliklerin azaltılması gibi SKH 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 10 ile ilgili zorluklara odaklanmadan önce önceliklendirilmelidir. Bu hedeflerin başarıyla gerçekleştirilmesi, gelecekteki zorluklarla başa çıkmak için gerekli temeli sağlar; örneğin, ortaya çıkan ihtiyaçlara yanıt olarak arazi ve su kaynaklarının yönetimi, SKH 14 ve 15 ile uyumlu bir şekilde yapılmalıdır. (Khorram-Manesh, 2023, 6)

ÜÇÜNÇÜ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANS VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNE ETKİSİNİ İNCELEYEN ULUSLARARASI LİTERATÜRÜN BİLİMETRİK ANALİZİ

Bu bölümde, İslami finans ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) konularındaki akademik literatür, bibliyometrik yöntemlerle incelenmiştir. Yayın eğilimleri, en etkili yazarlar, iş birliği ağları, en sık kullanılan anahtar kelimeler ve ülkeler arası ortak çalışmalar analiz edilerek, alanın gelişimi ve araştırma boşlukları ortaya konmuştur. Analizler, konuya olan akademik ilginin yıllar içinde arttığını ve belirli temaların öne çıktığını göstermektedir. Bu sayede, gelecekteki araştırmalar için stratejik yönlendirmeler sağlanmıştır.

3.1 Literatür Özeti

İslami Finans (İF), İslam hukuku ilkeleri doğrultusunda etik finansal uygulamaları teşvik ederken, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini (SKH) destekleyen yenilikçi çözümler sunmaktadır. Risk ve kâr paylaşımı ile varlığa dayalı finansal ürünler aracılığıyla İslami finans, adalet, ekonomik istikrar ve çevresel sorumluluğu birleştirerek yeşil girişimciliği desteklemektedir. İslami Yeşil Sukuk ve Sosyal Sorumluluk Yatırım Fonları gibi araçlar, temiz enerji, su yönetimi ve iklim eylemi gibi alanlarda SKH'lere doğrudan katkı sağlamaktadır. (Raimi ve Bamiro, 2025, 2)

İslami finansal kuruluşlar genellikle sınırlı piyasa payı, standartlaşmış düzenleyici çerçevelerin olmaması ve İslam hukuku uyumluluğuna ilişkin çeşitli yorumlar gibi zorluklarla karşı karşıyadır. Bu yapısal sorunlar, İslami finansın kalkınma hedeflerini desteklemedeki etkinliğini ve ölçeklenebilirliğini sınırlayabilir. Ayrıca, eğitim, sağlık ve beceri geliştirme alanlarındaki yatırımlar, üretkenliğin artırılması, gelir dağılımında adaletin sağlanması ve uzun vadeli ekonomik dayanıklılığın teşvik edilmesi için kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, İslami finans ile beşeri sermaye arasındaki etkileşim, kapsayıcı ve yenilik odaklı bir kalkınma ekosistemi yaratma yolunda giderek daha fazla tanınan bir yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ekonometrik tekniklerin kullanıldığı son çalışmalar, İslami finansal araçların beşeri sermaye yatırımlarıyla uyumlu hale getirilmesinin, İslami finansın sürdürülebilir ve adil ekonomik kalkınmaya katkısını artırabileceğini göstermektedir. (Risvad vd., 2025, 2-4)

İslami finans ile Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) arasındaki kesişim noktası, her ikisinin de etik, sosyal adalet ve kapsayıcı büyüme vurgusunda yatmaktadır. İslami finans, risk

paylaşımı, zararlı faaliyetlerin yasaklanması ve varlığa dayalı işlemler gibi ilkeler aracılığıyla sorumlu ve adil ekonomik uygulamaları teşvik etmektedir. Bu özellikler, yoksulluğun azaltılması, ekonomik kapsayıcılık, temiz enerji ve sorumlu tüketim gibi birçok SKH'yı doğal olarak desteklemektedir. Yeşil Sukuk ve sosyal sorumluluk yatırımı fonları gibi finansal araçlar, çevresel ve sosyal projelerin finansmanında güçlü bir potansiyel sunmaktadır. Ayrıca, İslami finans özellikle hizmetten yoksun topluluklar için finansal kapsayıcılığı teşvik ederek, eşitsizliğin azaltılması ve insana yakışır işlerle ilgili hedeflerle uyum sağlamaktadır. (Fodol ve Aslan, 2025)

İslami yeşil finans, sürdürülebilir kaynak yönetiminin ilerletilmesinde ve düşük karbon ekonomisine geçişin desteklenmesinde hayati bir rol oynamaktadır. Doğal kaynak temelli yaklaşıma dayanan İslami yeşil finansman, sorumlu yatırım uygulamalarını teşvik ederek ve yenilikçi finansal ürünler geliştirerek yenilenebilir enerji ve çevresel olarak sürdürülebilir işletmelere yapılan yatırımları hızlandırmaktadır. Bu yaklaşımı benimseyen kuruluşlar, çevre dostu ürün geliştirmeyi teşvik eden yeşil kültürler oluşturmakta, kirliliği ve karbon emisyonlarını azaltmakta ve çevresel itibarlarını artırmaktadır. Dünyanın enerji ihtiyacının %40'ını İslami finans aracılığıyla karşılayan 60'tan fazla Müslüman çoğunluklu ülkede, İslami finansal kurumlar uzun vadeli yeşil yatırımlarla ve kriz dönemleriyle ilişkili finansal riskleri azaltma konusunda güçlü yetkinlikler sergilemektedir. Ayrıca, ekonomik büyümeyi çevre korumasıyla dengeleyen ulusal iklim politikaları, firmaların temiz teknolojileri ve çevre dostu ürün yeniliklerini entegre etmelerini daha da güçlendirmektedir. Küresel enerji talebinin nüfus artışıyla birlikte yükseldiği bir dönemde, yenilenebilir enerji kaynaklarına, enerji verimliliğine ve yeşil finansmana stratejik olarak odaklanmak, çevresel etkilerin azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılması için kritik öneme sahiptir. (Achyar, 2025)

Ayrıca, İslami finans temelde sosyal adalet, adil servet dağılımı ve toplumsal refahı vurgulayan prensiplere dayanmakta olup, kâr odaklı kapitalist sistemden ayrılmaktadır. Bu finansal sistem, faizsiz işlemler ve kâr-zarar ortaklığı üzerine faaliyet göstererek, İslam hukukuna uygun ekonomik kalkınmayı teşvik etmektedir. İslami finans önemli ölçüde büyüme göstermesine rağmen, geleneksel finans sistemlerinin baskınlığı ve İslam hukuku uyumluluğunu sürdürmek için sıkı risk yönetimi gerekliliği gibi zorluklar devam etmektedir. Sisteminin temel değerleri, özellikle yoksulluk, insana yakışır iş ve eşitsizlik gibi konuları ele alan birçok Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SKH) ile yakından ilişkilidir. (Khandakar vd., 2025)

M. Kabir Hassan (University of New Orleans, ABD), İslami finansal kuruluşlardaki (İFK) yönetimindeki eksiklikleri incelemiş ve İslami finans ilkeleri ile sosyal ve değer temelli finans alanındaki küresel eğilimlere uyumlu yeni bir yönetim paradigması önermiştir. Çalışmasında, disiplin, hesap verebilirlik ve değer odaklı çerçeveleri bütünleştiren etkili yönetiminin, sürdürülebilir kalkınma hedefleri (SKH) ve kurumsal sosyal sorumluluğun (KSS) gerçekleştirilmesi açısından hayati önem taşıdığı vurgulanmaktadır. Düzenleyici yaklaşımların sosyal adalet, çevresel sorumluluk ve İslam hukuku meşruiyeti ile uyumlu hale getirilmesiyle, bu paradigma İFK'ların güvenilirliğini ve etkinliğini artırmayı amaçlamaktadır. Söz konusu çalışma, kuram geliştirmeye katkı sağlamak ve politika yapımcılar, düzenleyiciler ile uygulayıcılara sürdürülebilir ve sosyal sorumluluk sahibi bir İslami finans ekosistemi oluşturulması için rehberlik sunmaktadır. (Hassan, 2021)

(Dirie vd., 2023), Vakıf, Sadaka ve Kardeşlik Kredisi (Qard-hasan) gibi İslami sosyal finans araçlarının Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin (SKH) gerçekleştirilmesindeki rolünü incelemiştir. 2000-2022 yılları arasında yayımlanan 178 akademik makalenin sistematik literatür taraması, İslami sosyal finansın birçok sosyal sorunu ele alma ve 17 SKH'dan 11'i ile uyumlu ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği teşvik etme potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmada, Endonezya ve Malezya gibi ülkelerin bu alanda araştırmalara öncülük ettiği vurgulanmakta ve İslami ticari finansmanın kalan SKH'leri destekleyebileceği önerilmektedir. Ayrıca, bu çalışma İslami sosyal finans araştırmalarındaki sınırlamalar ve fırsatları tartışmakta; özellikle pandemi sonrası finansal bağlamda sürdürülebilir kalkınma için finansman açığını kapatma kapasitesine dikkat çekmektedir

Muhammad vd., (2021) Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin (SKH) çevresel ve sosyal sorunların ele alınmasında zamanlı ve önemli bir çerçeve sunduğunu vurgulamaktadır. İslami finansın, refahı, güvenliği ve hem mevcut hem de gelecek nesillerin haklarının korunmasını teşvik ederek sürdürülebilir kalkınma ilkeleriyle yakından uyumlu olduğu belirtilmektedir. Bu uyum, İslami finansal kuruluşları, adil ve eşit finansal araçlar kullanımı, etkili kaynak seferberliği ve sosyal faydaların sağlanması yoluyla SKH'lerin ilerletilmesinde kilit aktörler olarak konumlandırmaktadır. Buna bağlı olarak, sürdürülebilir İslami finans için en uygun göstergelerin belirlenmesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin desteklenmesinde rolünün en üst düzeye çıkarılması açısından kritik öneme sahiptir.

Harahap B. vd. (2023), göre İslami hukuk (Maqasid al-Shariah) ile Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ortak bir amacı paylaşmaktadır: sürdürülebilir ve mükemmel bir insan hayatı gerçekleştirmek. İslami finans, İslami hukukun bir uygulaması olarak, birçok ürün ve aracını bu ilkelerden türetmektedir. 2008-2022 yılları arasında yayımlanan 65 makale ve kitap bölümünün sistematik literatür taramasını yapan çalışma, İslami finans, İslami hukuk ve SKH'lerin kesişim alanını vurgulamaktadır. Al-Ghazali'nin Maqashid al-Shariah çerçevesi ve tematik analiz kullanılarak yapılan incelemede, İslami finansın özellikle insanlığın refahının artırılmasında SKH'leri önemli ölçüde desteklediği bulunmuştur. Çalışma ayrıca, bu katkının artırılmasında

Shahid, M.,(2024) (IIUM, Kuala Lumpur, Malezya ve Markfield Institute of Higher Education, Birleşik Krallık), İslami Sosyal Finans (İSF) ile Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Nitel, kütüphane tabanlı çalışmaları, çoğu SKH'nın İSF ile uyumlu olduğunu ve küresel İSF'nin, Müslüman çoğunluklu ülkelerin kritik SKH'leri zamanında gerçekleştirmesine yardımcı olacak yeterli finansal kaynağa sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma, özellikle İSF'nin rolüne odaklanmakla birlikte, İSF öncülüğünde kalkınma stratejileri için bir gündem önermekte ve İslami hayır kurumlarının Müslüman topluluklarda SKH başarısını etkin bir şekilde yönlendirmesi için tavsiyeler sunmaktadır. Bu araştırma, uluslararası kalkınma ve İslami sosyal kurumlar çerçevesinde İSF'nin sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasına potansiyel katkısını analiz ederek özgün bir değer katmaktadır.

Sukmana ve Sholihin, (2023) İslami Sosyal Finansın alternatif bir biçimi olarak Vakfın, Endonezya'da yoksulluk, eğitim kalitesi ve işsizlik gibi sosyo-ekonomik sorunları ele alarak Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin (SKH) gerçekleştirilmesini destekleme potansiyelini vurgulamaktadır. Ancak, Vakfın etkinliğini sınırlayan evrensel bir değerlendirme standardının olmaması önemli bir engel teşkil etmektedir. Bu sorunu gidermek amacıyla yazarlar, literatür taraması ve uzman odak grupları aracılığıyla geliştirilen Ulusal Vakıf Endeksi'ni (İndeks Wakaf Nasional, IWN) önermektedir. Bu endeks, düzenleyici, kurum, süreç, sistem, çıktı ve etki olmak üzere altı temel faktörü içermektedir. Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci (Fuzzy Analytical Hierarchy Process) kullanılarak yapılan analizde, düzenleyici faktörlerin vakıf yönetişiminin iyileştirilmesi ve vakıf performansının ulusal ve bölgesel ölçekte ölçülmesi için en yüksek önceliğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu çalışma, vakıf yönetişiminin güçlendirilmesine ve sürdürülebilir kalkınmadaki rolünün artırılmasına katkı sağlamaktadır.

Marwan vd., (2023), Malezya’da İslam hukuku uyumlu sosyal etki tahvillerine (SC SIBs) yatırım yapma niyetini etkileyen faktörleri araştırmıştır. Genişletilmiş planlanmış davranış teorisi kullanılarak yapılan 260 sermaye piyasası yatırımcısı ve finans piyasası geliştiricisi üzerine anket çalışması, tutum, öznel norm ve ahlaki normun yatırım niyetlerini anlamlı şekilde öngördüğünü ortaya koymuştur. Çalışma, bu faktörlerin geliştiriciler üzerinde yatırımcılardan daha güçlü bir etkiye sahip olduğunu tespit etmiştir. Elde edilen bulgular, politika yapıcılar ve fon yöneticileri için Malezya’da SC SIBs’nin sürdürülebilir ve uygulanabilir kalkınmasının teşviki amacıyla hedeflenmiş stratejiler geliştirmede değerli içgörüler sunmaktadır.

Endonezya’daki Universitas Airlangga’dan Nisful Laila ve Ririn Tri Ratnasari ile Malezya’daki Universiti Teknologi MARA’dan Shafinar Ismail, Putri Aliah Mohd Hidzir ve Mohd Halim Mahphoth, Malezya ve Endonezya’da küçük ve orta ölçekli işletme (KOBİ) sahiplerinin vakfa katılma niyetlerini incelemiştir. Planlanmış davranış teorisi ve 175 KOBİ sahibinden elde edilen veriler kullanılarak yapılan çalışmada, bilgi ve tutumun KOBİ’lerin katılım niyetlerini anlamlı şekilde etkilediği, dini inancın ise anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Araştırma, hükümetleri vakıf aracılığıyla sürdürülebilir İslami finansal sistemleri teşvik etmeye, yönetim politikalarını geliştirmeye ve KOBİ farkındalığını ve katılımını artırmak için eğitimler sağlamaya teşvik ederek pratik çıkarımlar sunmaktadır. Bu çalışma, İslami sosyal finans literatürüne katkıda bulunmakta ve iki ülke için vakfın ekonomik sürdürülebilirlik amacıyla kullanılmasına dair değerli içgörüler sağlamaktadır. (Laila vd., 2023)

Rahman vd., (2024) sürdürülebilir kalkınma için yenilikçi bir İslami finansal araç olarak Yeşil Sukuk’un (GS) potansiyelini araştırmıştır. Nitel vaka çalışmaları ve birincil ile ikincil kaynaklar kullanılarak yapılan incelemede, GS gelirlerinin Kur’an ve Hadis’ten yönlendirilen İslami öğretiler doğrultusunda öncelikli alanlara tahsis edilip edilmediği değerlendirilmiştir. Bulgular, Yeşil Sukuk’un orman, tarım, su ve altyapı gibi yeterince kullanılmayan sektörlerde etkin şekilde kullanılabileceğini ortaya koymakta; bunun yanı sıra orman koruma finansmanı için “orman sukuku” önerisi de sunulmaktadır. Söz konusu çalışma, GS ihraç çerçevelerinin iyileştirilmesine katkı sağlamak ve ihraççılara etkili sürdürülebilir projeleri seçme konusunda pratik rehberlik sunmaktadır.

Yoksulluk, eşitsizlik, iklim değişikliği ve sosyal adalet gibi küresel sorunların giderek artan aciliyeti, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’nin (SKH’ler) uluslararası kalkınma gündemlerinin ön sıralarına taşınmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, adalet, etik yatırım, risk

paylaşımı ve faiz yasağı (riba) gibi ilkelere dayanan İslami finans, SKH'lerle büyük ölçüde uyumlu, değer temelli bir finansal sistem olarak küresel düzeyde dikkat çekmektedir.

Sürdürülebilir ve kapsayıcı finansal çözümlere yönelik talebin artmasıyla birlikte, İslami finans ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki kesişim akademik ve pratik açıdan umut vadeden bir çalışma alanı olarak öne çıkmaktadır. Her ne kadar bu iki alan arasındaki teorik bağlantılar açık olsa da, bu kesişimin akademik söylemde nasıl evrildiğine dair değerlendirmeler sınırlı kalmaktadır.

Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmak amacıyla bilimetric yöntemler uygulayarak alandaki akademik katkıları haritalamakta ve analiz etmektedir. Yayın eğilimlerine, etkili araştırmacılara ve ortaya çıkan araştırma temalarına dair kapsamlı bir genel bakış sunarak, İslami finansın küresel sürdürülebilirlik gündeminde nasıl konumlandığına dair önemli içgörüler sağlamaktadır.

3.2 Problemin Tanımı

Son yıllarda İslami finans, özellikle değer temelli finansal sistemler bağlamında, etik ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı teşvik eden temel bir yapı taşı olarak öne çıkmıştır. Aynı zamanda, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin (SKH'ler) gerçekleştirilmesine yönelik küresel zorunluluk, kapsayıcı, adil ve çevresel açıdan sorumlu büyümeyi teşvik eden mekanizmalara yönelik akademik ve politika temelli ilgiyi artırmıştır.

Ancak, İslami finansın SKH'lere katkısı parçalı bir yapı sergilemekte; çalışmalar farklı disiplinlere dağılmış durumda olup, ortak bir analitik çerçeveden yoksundur. Bu durum, alanın nasıl evrildiğine, başlıca katkı sağlayan aktörlere, öne çıkan tematik eğilimlere ve mevcut araştırma boşluklarına dair kapsamlı bir anlayış geliştirilmesini engellemektedir. Söz konusu haritalandırmanın eksikliği, araştırmacıların, politika yapımcıların ve uygulayıcıların mevcut bilgi birikimi üzerine inşa etmelerini ve gelecekteki araştırma yönlerini stratejik biçimde belirlemelerini zorlaştırmaktadır.

SKH'lere ulaşmanın aciliyeti ve İslami finansın sürdürülebilir dönüşüm aracı olarak artan önemi göz önünde bulundurulduğunda, bu alandaki akademik çıktının titiz, veriye dayalı bir şekilde değerlendirilmesine yönelik güçlü bir ihtiyaç söz konusudur. Bu çalışma, bu ihtiyaca yanıt vererek, İslami finans ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki kesişimdeki yapısal özellikleri, büyüme eğilimlerini, tematik evrimi ve entelektüel etkileri sistematik biçimde haritalamak, analiz etmek ve yorumlamak üzere bilimsel metrik metodolojilerden yararlanmaktadır. Bu yaklaşım sayesinde, çalışma hem akademik araştırmalara hem de politika geliştirme süreçlerine yön verecek nitelikte kritik içgörüler sunmaktadır.

3.3 Araştırma Soruları

Yukarıda belirtilen amacı gerçekleştirmek için bu çalışma aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aramaktadır:

- 2008–2025 yılları arasında İslami finans ve sürdürülebilir kalkınma alanındaki yayın eğilimleri hacim, büyüme ve coğrafi dağılım açısından nasıl şekillenmiştir?
- Bu alana en fazla katkı sağlayan yazarlar, kurumlar ve ülkeler kimlerdir ve iş birliği ağları aracılığıyla nasıl birbirlerine bağlanmaktadır?
- En sık atıf yapılan makaleler, dergiler ve kaynaklar hangileridir ve bunlar alanın entelektüel temelleri hakkında ne gibi bilgiler sunmaktadır?
- Zaman içinde hangi anahtar kelimeler ve tematik alanlar öne çıkmıştır ve araştırma öncelikleri bu alanda nasıl bir evrim geçirmiştir?

3.4 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı, İslami finans ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki kesişimde yer alan akademik literatürü kapsamlı bir Bilimetric analiz yöntemiyle incelemektir. Yayın eğilimlerini, atıf desenlerini, yazarlık ağlarını, tematik evrimi ve araştırma etkisini haritalayarak bu gelişmekte olan disiplinlerarası alanın entelektüel yapısını ve büyüme dinamiklerini veriye dayalı bir yaklaşımla ortaya koymak hedeflenmektedir.

Bu araştırma birkaç açıdan önem taşımaktadır. Birincisi, bu disiplinlerarası alandaki akademik katkıların yapısı, evrimi ve etkisini nicel olarak haritalayarak literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. İkincisi, Biblioshiny (RStudio) ve VOSviewer gibi ileri düzey bilimsel metrik analiz araçlarını kullanarak, etkili yazarları ve kurumları, iş birliği ağlarını, ana araştırma eğilimlerini ve ortaya çıkan tematik kümeleri belirlemeye yönelik sağlam bir metodolojik çerçeve sunmaktadır.

Ayrıca, bu araştırmanın bulguları akademisyenler, politika yapıcılar, finansal kurumlar ve kalkınma ajansları için önemli sonuçlar doğurmaktadır. Mevcut literatürün güçlü ve zayıf yönlerini, gelişim eğilimlerini ve araştırma boşluklarını ortaya koyarak, gelecekteki araştırma gündemlerine yön verecek stratejik içgörüler sağlamakta; kanıta dayalı politika geliştirmeyi teşvik etmekte ve

İslami finansın daha geniş sürdürülebilir kalkınma stratejileriyle bütünleşmesine katkı sunmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma alanın görünürlüğünü, bütünlüğünü ve etkisini artırarak küresel sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli bir akademik katkı sunmayı amaçlamaktadır.

3.5 Araştırma Yöntemi

Bu çalışmada, yayın çıktıları, atıf etkisi, iş birliği ağları ve tematik gelişim gibi unsurlardaki örüntüleri ortaya çıkarmayı amaçlayan nicel bir analiz yöntemi olan bilimetrik araştırma yöntemi kullanılmaktadır.

Bilimetrik, bilimsel araştırma çıktılarının yayınlar, atıflar ve iş birliği ağları gibi göstergeler aracılığıyla nicel olarak ölçülmesini ve değerlendirilmesini amaçlayan bir araştırma yöntemidir. Bibliyometrik ve diğer nicel analiz tekniklerini kullanarak, bireysel araştırmacıların, kurumların ve bilimsel disiplinlerin üretkenliğini ve etkisini değerlendirir. Bu yöntem, bilgi üretim ve yayılım süreçlerinin yapısını ve evrimini ortaya koyarak bilimsel toplulukların nasıl şekillendiğini anlamada kritik içgörüler sunar. "Bilimetrik" terimi, 1969 yılında Vassily V. Nalimov ve Z.M. Mulchenko tarafından Rusça "naukometriya" kelimesinden türetilmiştir ve bilimsel/teknolojik literatürün çeşitli yönlerini incelemek amacıyla kullanılmaktadır. (Mingers ve Leydesdorff, 2015, 3–5)

Bilimetrik yöntemi şu alanlarda güçlü analiz araçları sunar:

- Araştırma eğilimlerini ve yükselen konuları ortaya koymak
- Yazarlık, iş birliği ve kurumsal katkıları haritalamak
- Temel dergileri belirlemek, süreklilik ve erişim düzeylerini değerlendirmek
- Yazar üretkenliği ve araştırma etkisini atıf analizi yoluyla ölçmek
- Bilginin bir alandaki yayılımını ve geçerlilik süresini izlemek

Bu bilimsel metrik analiz çalışmasını gerçekleştirmek amacıyla, "Islamic finance and sustainable development" anahtar kelimesi tüm alanlarda taranarak Web of Science veri tabanı kullanılmış ve ilgili akademik yayınlar belirlenmiştir. Veri seti 2008–2025 yıllarını kapsayacak şekilde sınırlandırılarak, hem tarihsel hem de güncel eğilimler yakalanmaya çalışılmıştır.

Akademik güvenilirliği ve analiz geçerliliğini sağlamak için aşağıdaki filtreleme kriterleri uygulanmıştır:

- **Belge Türleri:** Yalnızca makaleler, bildiri metinleri, erken erişimli çalışmalar ve derleme yazıları seçilmiştir. Bu şekilde hakemli ve araştırma temelli yayınlara odaklanılmıştır.
- **Dil:** Tutarlılık ve anlaşılabilirlik sağlamak adına yalnızca İngilizce dilindeki yayınlar analiz kapsamına alınmıştır.
- **Web of Science Kategorileri:** İşletme Finans, Ekonomi, Yönetim, Yeşil ve Sürdürülebilir Bilim ve Teknoloji, Çevre Araştırmaları, Enerji Kaynakları ve Multidisipliner Bilimler gibi konuyla doğrudan ilişkili kategorilerle sınırlandırılmıştır.

Veri analizi ve görselleştirme aşamalarında aşağıdaki güçlü araçlar kullanılmıştır:

- **Biblioshiny (Bibliometrix için web arayüzü, RStudio ortamında):** Gelişmiş bibliyometrik haritalama, üretkenlik analizi ve etki ölçümleri için kullanılmıştır. Kodlama gerektirmeksizin bilimsel yayınların ileri düzey bibliyometrik analizini gerçekleştirme olanağı sunar; betimsel istatistikleri çalıştırabilir, ağ haritaları oluşturabilir, tematik evrimi izleyebilir ve etkileşimli görselleştirmeler üretebilir. (Rusliana vd., 2022, 3)
- ❖ **VOSviewer:** Leiden Üniversitesi tarafından geliştirilmiş olan bu yazılım; ortak yazarlık, ortak atıf, anahtar kelime birlikteliği, kurumsal iş birlikleri ve atıf yapılmış kaynaklar gibi bibliyometrik ağların görselleştirilmesinde kullanılmıştır. Web of Science gibi veri tabanlarındaki bilgilerden ve metin madenciliği yöntemlerinden yararlanarak bilimsel literatürü haritalama imkânı sunar. (Bukar vd., 2023, 2)
- ❖ Bu araçlar, analizlerin doğruluğunu ve tekrar edilebilirliğini sağlayacak şekilde veri kümesinin ayrıntılı ve titiz biçimde incelenmesine olanak tanımıştır. Sonuç olarak, nihai veri kümesi 402 yayından oluşmuş ve bu yayınlara toplam 2.758 atıf yapılmıştır (kendine yapılan atıflar hariç tutulduğunda 2.675). Gelişmiş bilimetric araçlar ve titiz filtreleme protokolleri kullanılarak, İslami finans ve sürdürülebilir kalkınmanın kesişiminde yer alan akademik yapıya yönelik sistematik, güvenilir ve anlamlı bir değerlendirme sunulmuştur.

3.6 Araştırma Aşamaları

a. Veri Toplama

- Kaynak: Web of Science (WoS) veri tabanı
- Anahtar Kelimeler: “Islamic finance and sustainable development” (tüm alanlarda taranmıştır)
- Zaman Aralığı: 2008–2025

- Filtreler:
 - İngilizce dilinde
 - Belge türleri: makale, derleme, bildiri, erken erişim
 - İlgili konu kategorileri

b. Veri Temizliği ve Düzenleme

- Yinelenen ve alakasız girdilerin çıkarılması
- Yazar, kurum, yayın yılı ve anahtar kelimelerin doğrulanması

c. Veri Analizi ve Görselleştirme

- Kullanılan Araçlar:
 - Biblioshiny (RStudio): Betimsel istatistikler, performans analizi ve tematik haritalama
 - VOSviewer: Ortak yazarlık, ortak atıf, anahtar kelime birlikte geçme ve kurumsal iş birliği ağlarının görselleştirilmesi

d. Bulguların Yorumlanması

- Temel eğilimler, etkili yazarlar ve kurumlar, temel dergiler ve tematik evrimlerin belirlenmesi
- Araştırma boşluklarının haritalanması ve gelecekteki araştırma yönlerinin önerilmesi

e. Raporlama ve Sonuç

- Bulguların tutarlı anlatılar hâlinde sentezlenmesi
- Akademisyenler, politika yapıcılar ve uygulayıcılar için sonuçların sunulması

3.7 Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, İslami finans ve sürdürülebilir kalkınma literatürüne ilişkin kapsamlı bir bilimsel metrik analiz sunmasına rağmen, bazı sınırlılıkların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Birincisi, analiz yalnızca Web of Science veri tabanından elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Bu platform akademik titizlik ve indeksleme kalitesi açısından yüksek bir

itibara sahip olsa da, Scopus veya Google Scholar gibi diğer saygın veri tabanlarında yer alan ilgili çalışmalarını içermemesi veri kümesinin kapsamını sınırlayabilir.

İkincisi, çalışmaya yalnızca İngilizce yazılmış yayınlar dâhil edilmiştir. Bu durum, İslami finansın yaygın olarak uygulandığı bölgelerde sıklıkla kullanılan Arapça, Türkçe ve Fransızca gibi diğer dillerde yayımlanan önemli katkıların dışlanmasına yol açabilir.

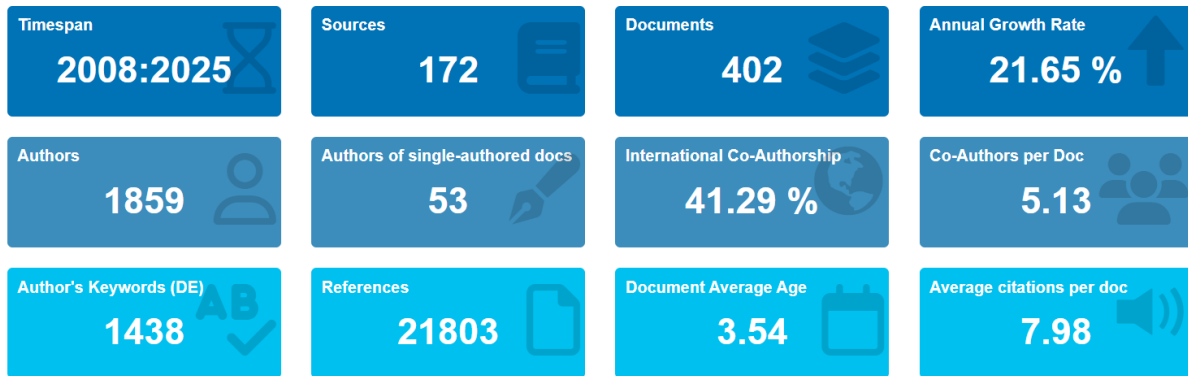
Üçüncüsü, analiz 2008–2025 yıllarıyla sınırlıdır. Her ne kadar bu dönem oldukça geniş olsa da, bu aralığın öncesinde yayımlanan temel eserler ya da henüz indekslenmemiş çok yeni yayınlar dışarıda kalmış olabilir.

Bu sınırlamalara rağmen, çalışmanın metodolojik titizliği ve analitik derinliği, İslami finans ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiyi konu alan akademik yapıya dair güvenilir ve anlamlı bir genel bakış sunmaktadır.

3.8 Araştırma Bulguları

3.8.1 Temel Göstergeler

İslami finans ile Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'lar) arasındaki ilişkinin entelektüel yapısını kapsamlı olarak ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın bulgularına ilişkin temel göstergeler aşağıda özetlenmiştir.

Şekil 8 Veri Özeti

- **Yayın Çıkışı ve Büyüme Dinamikleri**

Toplamda 172 farklı kaynaktan elde edilen 402 bilimsel belge, bu disiplinlerarası araştırma alanına yönelik ölçülü fakat çeşitlenmiş bir akademik ilginin varlığını ortaya koymaktadır. Özellikle, yıllık

bilimsel üretim %21,65 gibi güçlü bir büyüme oranı göstermektedir; bu da hızla genişleyen bir alanı işaret etmektedir. Araştırma faaliyetlerindeki bu artış, 2015 yılında kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'na (SKH'lar) yönelik küresel vurgu ve İslami finansın sürdürülebilir kalkınma için geçerli bir araç olarak artan kabulü ile ilişkilendirilebilir.

- **Yazarlık ve İşbirliği Kalıpları**

Veri kümesinde 1.859 farklı yazarın katkısı tespit edilmiştir; bu durum, bu alanda faaliyet gösteren geniş bir akademik topluluğun varlığını göstermektedir. Belge başına ortalama yazar sayısı 5,13 olup, alandaki güçlü işbirlikçi yönelimi ortaya koymaktadır. Bunu destekleyen bir diğer unsur ise %41,29 oranındaki uluslararası ortak yazarlık oranıdır; bu oran, İslami finans ve sürdürülebilir kalkınma alanındaki araştırmaların küresel ve sınır ötesi doğasını yansıtmaktadır. İlginç bir şekilde, sadece 53 belge tek yazarlı olarak yayınlanmıştır; bu da çoğunluğun çok yazarlı yayınlar olduğunu ve konunun çok disiplinli yapısının bu durumu zorunlu kıldığını göstermektedir.

- **Tematik ve Entelektüel Yapı**

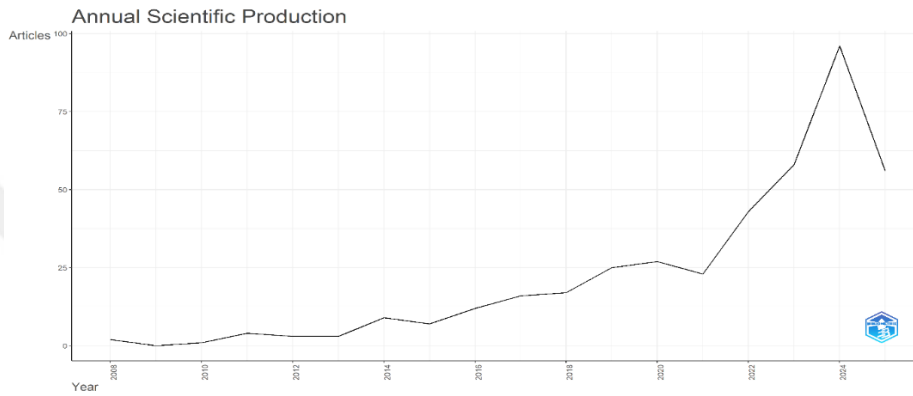
Toplam 1.438 farklı anahtar kelime belirlenmiş olup, bu durum zengin ve sürekli gelişen bir tematik yapının varlığına işaret etmektedir. Bu anahtar kelimeler, sonraki bölümlerde eş-zamanlılık (co-occurrence) ve tematik haritalama teknikleriyle analiz edilerek, öne çıkan ve yeni ortaya çıkan araştırma alanları belirlenecektir. Veri kümesindeki belgelerin ortalama yaşı 3,54 yıl olup, bu konunun özellikle 2015 sonrası dönemde akademik ilgi açısından ciddi bir artış yaşadığını göstermektedir.

- **Akademik Etki**

İncelenen belgeler toplamda 21.803 atıf içermektedir; bu durum, güçlü ve sıkça atıf yapılan bir temel literatürün varlığını ortaya koymaktadır. Belge başına ortalama atıf sayısı 7,98 olup, bu alanın akademik etkisinin orta düzeyde ama artış eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu atıf oranının, konunun olgunlaşması ve sürdürülebilirlik ile kalkınma finansmanı ana akım literatürüne daha fazla entegre olmasıyla birlikte zamanla artması beklenmektedir.

- **Yıllık Bilimsel Üretim**

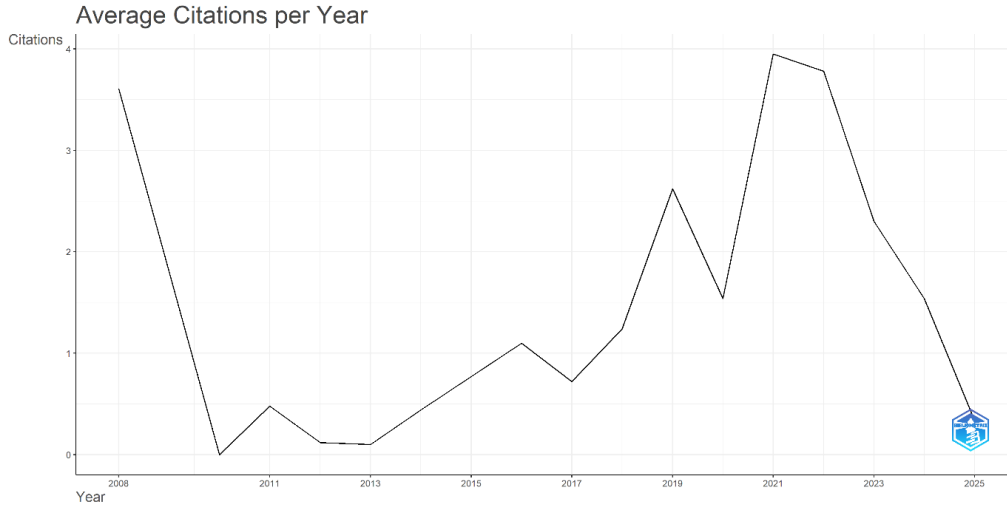
Aşağıdaki grafik, 2008–2025 yılları arasında İslami finans ve sürdürülebilir kalkınma alanındaki bilimsel yayınlarda istikrarlı bir artışı göstermektedir. 2020’den sonra belirgin bir yükseliş gözlenmekte olup, 2023’te yaklaşık 100 makaleyle zirveye ulaşmaktadır. Bu durum, küresel sürdürülebilirlik çabaları ve İslami finansın rolü tarafından tetiklenen artan akademik ilgiyi yansıtmaktadır. 2024’teki hafif düşüş, yayın gecikmelerinden kaynaklanabilir. Genel olarak, eğilim alanın artan önemini ve araştırma potansiyelini vurgulamaktadır.

Şekil 9 Yıllık Bilimsel Üretim (2008–2024)

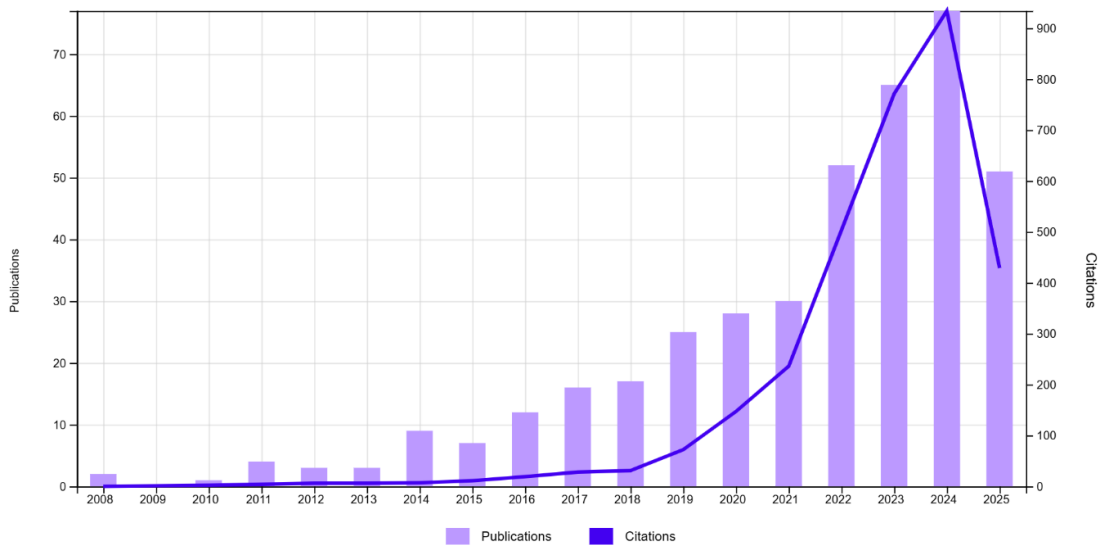
- **Yıllara Göre Ortalama Atıf Sayısı**

Aşağıdaki grafik, 2008’den 2025’e kadar yıllık ortalama atıf sayısındaki eğilimi göstermektedir. Atıf oranı yaklaşık olarak 2021 yılında zirve yapmış olup, bu dönemde akademik etkinin yüksek olduğunu işaret etmektedir. Ancak, bunu takiben belirgin bir düşüş gözlemlenmekte ve 2025 yılında en düşük seviyeye inmektedir. Bu düşüş, daha yeni yayınların henüz yeterince atıf toplama zamanı bulamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Veriler, atıf birikiminin zamanla değişkenlik gösterdiğini ve zirve yıllarında yayımlanan araştırmaların kalıcı etkisini vurgulamaktadır.

Şekil 10 Yıllara Göre Ortalama Atıf Sayısı (2008–2025)

Aşağıdaki grafik, 2008’den 2025’e kadar İslami finans ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH’lar) alanındaki yıllık bilimsel üretim ve buna karşılık gelen atıf etkisinin evrimini göstermektedir. Grafik iki temel metriği yansıtmaktadır: yayın sayısı (mor sütunlar ile gösterilmiştir) ve atıf sayısı (mavi çizgi ile temsil edilmiştir)

Şekil 11 Yıllara Göre Yayın ve Atıf Eğilimleri (2008–2025)

○ Yayınların Büyüme Eğrisi

Yıllık yayınlardaki eğilim, istikrarlı ve anlamlı bir yükselme sürecine işaret etmektedir. 2008 ile 2015 yılları arasında yayın hacmi görece düşük ve durağandır; bu durum, araştırma alanının henüz yeni gelişmekte olduğunu göstermektedir. 2016 yılı itibarıyla belirgin bir artış gözlemlenmektedir;

bu da, 2015'in sonunda resmen kabul edilen Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'ne yönelik küresel ilginin artmasıyla örtüşmektedir. 2016'dan itibaren her yıl düzenli bir artış yaşanmış ve 2024 yılında 70'in üzerinde yayınlara zirveye ulaşılmıştır. Bu örüntü, olgunlaşmakta ve hızla genişlemekte olan bir literatürün varlığını yansıtmakta; araştırmacıların İslami finansın sürdürülebilirlik sorunlarının çözümünde bir araç olarak taşıdığı önemi giderek daha fazla fark ettiklerini göstermektedir.

○ **Atıf Dinamikleri**

2008 ile yaklaşık 2019 yılları arasında atıf sayıları düşük seyretmiş, ancak 2020'den itibaren keskin bir artış göstermiştir ve 2024 yılında zirveye ulaşmıştır. Yayıncı artışı ile atıf artışı arasındaki bu zaman gecikmesi scientometrik analizlerde sıkça gözlemlenen bir durumdur; çünkü yeni araştırmalar yayıldıktan sonra bilimsel camiada görünürlük kazanıp atıf almaya başlar.

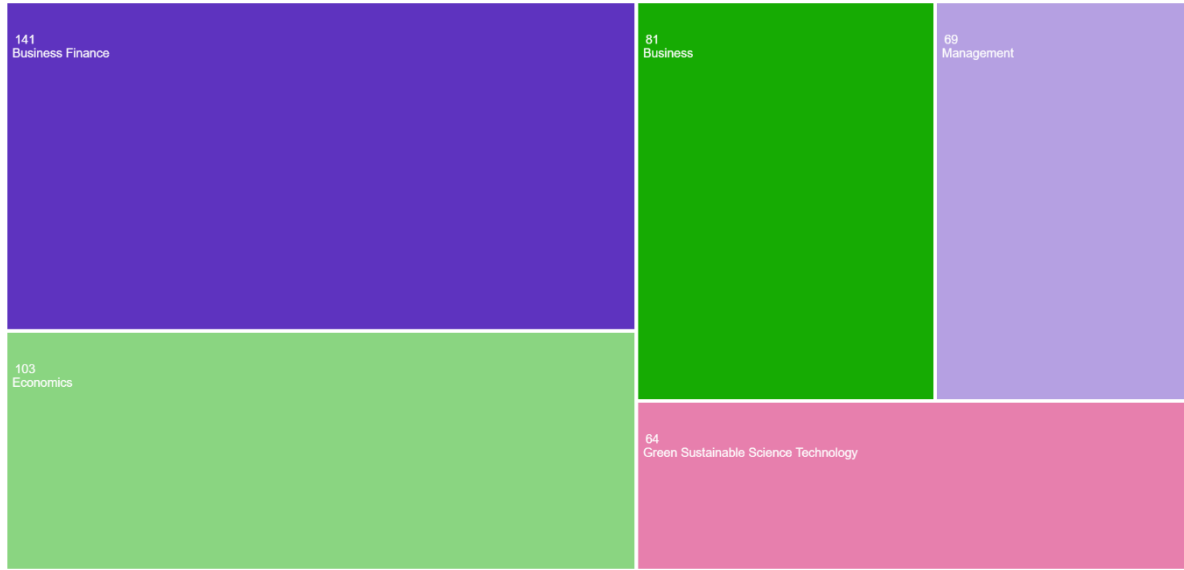
2024 yılında, zaman çizelgesindeki en yüksek atıf sayısına ulaşılması, birkaç oldukça etkili ve yaygın olarak alıntılanan çalışmanın varlığına işaret edebilir. Aynı zamanda araştırma kalitesinin ve görünürlüğünün arttığını, bu sayede daha fazla akademik ilgi çektiğini de göstermektedir. 2025 yılı atıf sayısındaki hafif düşüş ise doğaldır; çünkü bu yılki yayınlar henüz yeterli zaman geçmediği için geniş çapta atıf alma fırsatı bulamamıştır.

○ **Bağlamsal Yorum**

Yayın hacmindeki ve atıf sıklığındaki eş zamanlı artış, bu tematik kesişimin akademik alandaki giderek artan önemini ve etkisini vurgulamaktadır. İslami finans yalnızca finansal prensipler açısından değil, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma çerçevelerine — özellikle yoksulluğun azaltılması (SKH 1), finansal kapsayıcılık (SKH 8) ve iklim eylemi (SKH 13) gibi alanlara — katkı potansiyeli bakımından da giderek daha fazla incelenmektedir.

○ **Araştırmanın Konu Alanı Dağılımı (Web of Science Kategorileri)**

Aşağıdaki treemap görselleştirmesi, bu scientometrik analiz kapsamında incelenen 402 belgenin Web of Science konu kategorilerine göre disiplinlerarası dağılımını göstermektedir. Her blok bir kategoriye karşılık gelmekte olup, blok büyüklüğü o alanda indekslenen belge sayısını temsil etmektedir. Belirlenen başlıca kategoriler şunlardır:

Şekil 12 Konu Kategorilerine Göre Yayınların Treemap Görselleştirmesi (2008–2025)

➤ **İşletme Finansı (141 çalışma)**

Bu, en baskın kategoridir ve literatürün büyük bir kısmının İslami finansın sürdürülebilirlikle ilişkili finansal ilkeleri, mekanizmaları ve araçlarına odaklandığını göstermektedir. Bu kategori; İslam hukukuna uyumlu yatırımlar, İslami bankacılık, sukuk (İslami tahviller) gibi temel temaları ve bunların sürdürülebilir finansla bağlantısını vurgular.

➤ **Ekonomi (103 çalışma)**

İkinci en büyük kategori olan Ekonomi, İslami finansın SKH'lara ulaşmadaki makroekonomik etkilerini öne çıkarmaktadır. Özellikle yoksulluğun azaltılması, adil büyüme ve finansal kapsayıcılık gibi alanlara katkılar üzerinde durulmaktadır. Ayrıca İslami finans sistemlerinin etkinliği, adaleti ve kalkınmadaki rolü gibi teorik ve politika temelli tartışmaları da içermektedir.

➤ **İşletme (81 çalışma)**

Bu kategori, İslami finansın stratejik, organizasyonel ve girişimcilik yönlerine odaklanmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk (KSS), İslami mikrofinans girişimleri ve bunların ekonomik büyüme ile toplumsal cinsiyet eşitliği gibi SKH hedefleriyle uyumu gibi konuları kapsayabilir.

➤ **Yönetim (69 çalışma)**

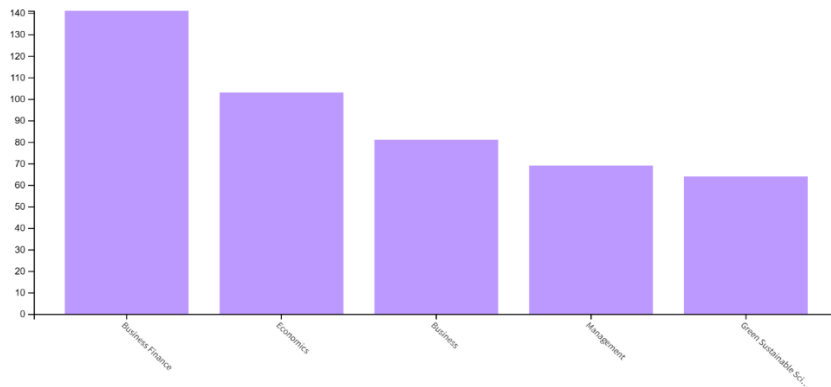
Yönetimle ilgili araştırmalar, İslami finans kurumlarındaki yönetim, operasyonel uygulamalar ve karar alma süreçlerini ele almaktadır. Ayrıca bu kurumlarda sürdürülebilir ve etik çıktılar üretmeye yönelik yönetim pratiklerinin nasıl optimize edilebileceğine dair artan akademik ilgiyi de göstermektedir.

➤ **Yeşil ve Sürdürülebilir Bilim ve Teknoloji (64 çalışma)**

Bu kategori, İslami finans ile çevresel sürdürülebilirlik arasındaki giderek artan kesişime işaret etmektedir. Yeşil sukuklar, İslami çevre etiği ve yenilenebilir enerji projeleri için finansman gibi konuları içermekte olup, doğrudan iklim eylemi (SKH 13) ve temiz enerjiye erişim (SKH 7) gibi hedeflerle ilişkilidir.

Konu Alanı Dağılımı (Web of Science)

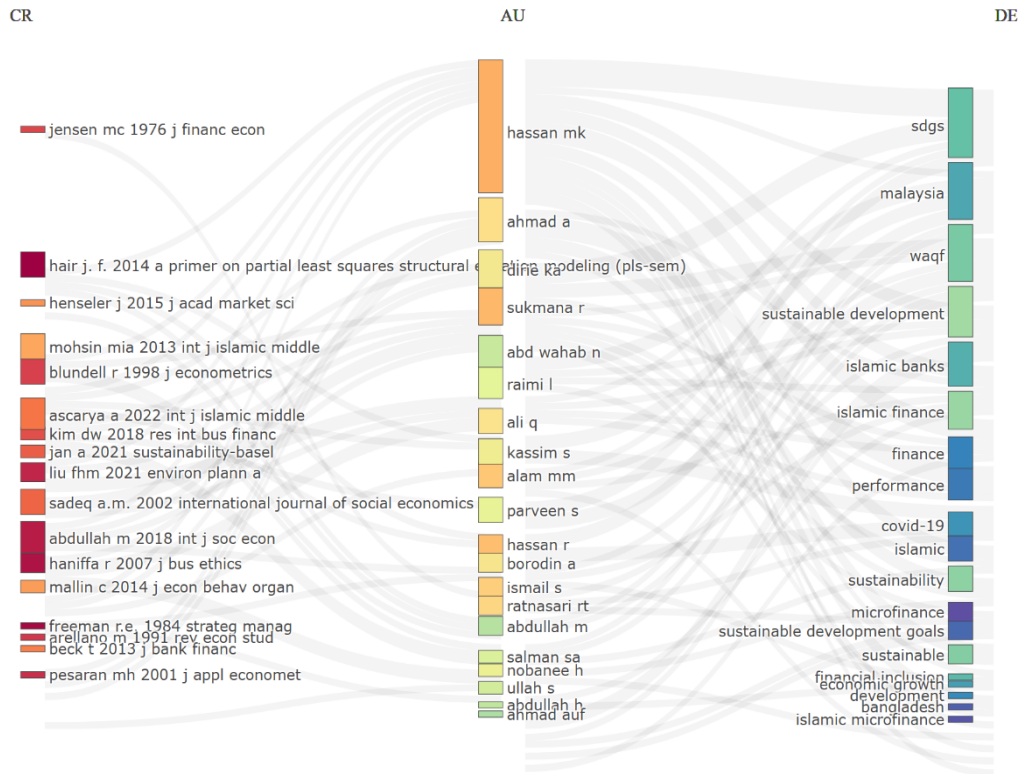
Aşağıdaki treemap görselleştirmesi, İslami finans ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) üzerine yapılan araştırmaların çok disiplinli doğasını vurgulamaktadır. Yayınların en büyük kısmı İşletme Finansı (141) ve Ekonomi (103) kategorilerinde yoğunlaşmıştır; bu da finansal mekanizmalara ve makroekonomik kalkınmaya olan güçlü ilgiyi ortaya koymaktadır. Diğer önemli kategoriler arasında İşletme (81), Yönetim (69) ve Yeşil & Sürdürülebilir Bilim & Teknoloji (64) yer almakta olup, sürdürülebilirlik, etik yönetim ve yeşil finans konularına olan ilginin arttığını göstermektedir. Bu dağılım, küresel kalkınma sorunlarını ele almak için finans, ekonomi ve sürdürülebilirlik perspektiflerinin entegre edildiğini doğrulamaktadır.

Şekil 13 Yayın Sayısına Göre En Önde Gelen Araştırma Alanları

3.8.2 Üç Alanlı Grafik Analizi

Literatürdeki entelektüel yapıyı ve tematik bağlantıları daha iyi anlamak için Biblioshiny kullanılarak bir üç alanlı grafik oluşturulmuştur. Aşağıdaki görselleştirme, veri setindeki en çok atıf alan kaynaklar (CR), en üretken katkıda bulunan yazarlar (AU) ve en sık kullanılan anahtar kelimeler veya tanımlayıcılar (DE) arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

Şekil 14 Atıf Alınan Kaynaklar, Yazarlar ve Anahtar Kelimeler, Üç Alanlı Grafik

○ Etkili Atıf Alınan Kaynaklar

Üç alanlı grafiğin sol eksenini, alan üzerinde önemli etkisi olan temel atıf alınan kaynakları vurgulamaktadır. Bunlar arasında Jensen (1976) finansal iktisat teorisinin İslami finans tartışmalarındaki kurucu rolünü göstermektedir. Hair ve ark. (2014) ile Henseler (2015) gibi yapısal eşitlik modellemesi (PLS-SEM) bağlamında önemli metodolojik referanslar, araştırmacıların özellikle ileri istatistiksel modelleme kullanan çalışmalarda güçlü bir metodolojik odaklandığını göstermektedir. İslami finans spesifik çalışmalardan Mohsin (2013) ve Ascarya (2022) da öne

çıkarak, sürdürülebilirlik bağlamında İslami finansal araçlar, etik finans ve sosyo-ekonomik etkiler üzerine tartışmalara katkılarını göstermektedir.

○ **Önde Gelen Katkıda Bulunan Yazarlar**

Grafiğin orta eksen, veri setindeki en üretken ve etkili yazarları belirlemektedir. Öne çıkan isimlerden Hassan, M.K., Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler), İslami finans ve sürdürülebilirlik gibi anahtar kelimelerle güçlü tematik bağlantılar kurmaktadır. Diğer önemli yazarlar arasında Ahmad, A., Sukmana, R., Raimi, L. ve Ali, Q. yer almakta olup, İslami bankacılık, finansal performans ve COVID-19 sonrası İslami finansın etkileri gibi çeşitli araştırma alanlarına bağlantılıdır. Bu yazarlar, temel finans literatürü ile uygulamalı İslami finans ve sürdürülebilirlik araştırmaları arasında entelektüel köprü işlevi görerek alanın ilerlemesinde kritik bir rol oynamaktadırlar.

○ **Baskın Araştırma Temaları**

Sağ eksen, literatürde en sık geçen tanımlayıcıları veya anahtar kelimeleri sunar ve tematik yoğunluğu temsil eder. İslami finans, sürdürülebilir kalkınma ve SKH'ler gibi terimler, İslami finansal ilkelerin küresel kalkınma hedefleriyle uyumunu vurgulayan merkezi araştırma odağını göstermektedir. Ayrıca, İslami bankalar, vakıf, mikrofinans ve makasid-ı şeria (Maqasid al-Shariah) gibi anahtar kelimeler, literatürde kapsayıcı ve etik finansal araçların sosyo-ekonomik kalkınma üzerindeki etkisine özel bir ilginin olduğunu göstermektedir.

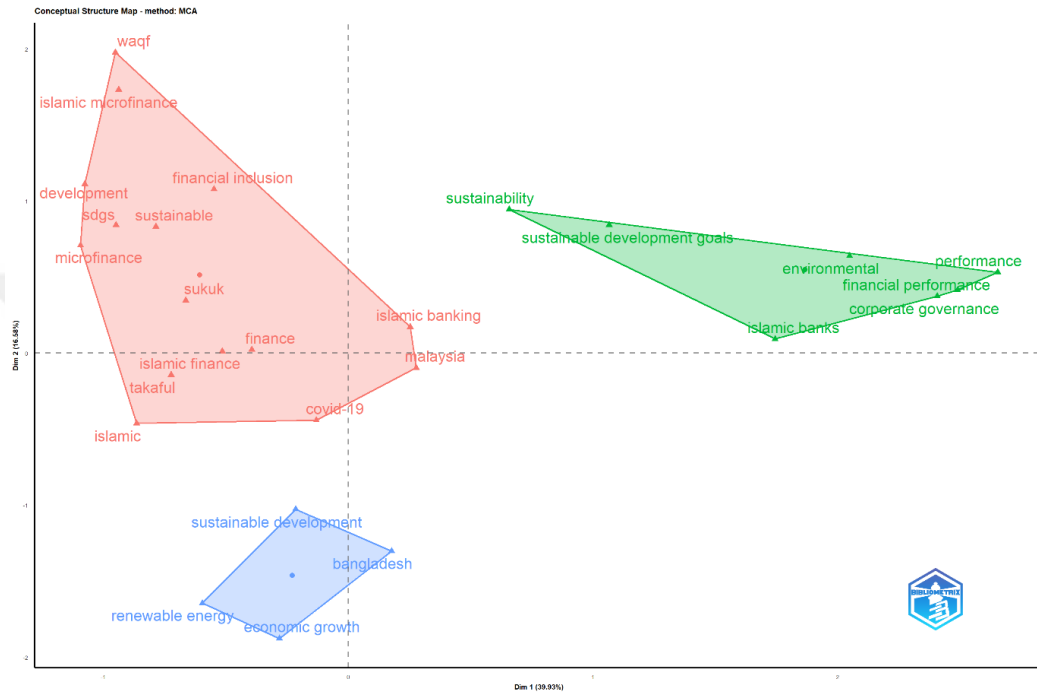
COVID-19 gibi yeni temalar, İslami finansın çağdaş küresel zorluklara uyum sağlama ve çözüm üretmedeki önemini ortaya koymaktadır. PLS-SEM gibi metodolojik terimlerin varlığı, bu alanda uygulanan analitik titizliği de yansıtmaktadır.

○ **Sentez ve Çıkarımlar**

Üç alanlı grafik, temel yazarların klasik finans ve metodolojik referansları pratik ve politika odaklı İslami finans ve sürdürülebilirlik konularıyla bağladığı iç içe geçmiş bir ağ ortaya koymaktadır. Bu durum, İslami finans uygulamalarının Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine katkısını incelemeye yönelik artan akademik ilgiyi göstermektedir. Ayrıca, ileri ekonometrik ve istatistiksel tekniklerin entegrasyonu, alanın olgunlaşması ve analitik derinliğinin artışı yansıtmaktadır.

3.8.3 Kavramsal Yapı Haritası

Araştırma alanının entelektüel yapısını keşfetmek için Çoklu Karşılık Analizi (MCA) kullanılarak bir Kavramsal Yapı Haritası oluşturulmuştur. Bu yöntem, anahtar kelimeleri birlikte ortaya çıkma (eşzamanlılık) örüntülerine göre gruplandırarak, İslami finans ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) literatüründeki gizli tematik kümeleri ortaya çıkarmaktadır.

Şekil 15 Kavramsal Yapı Haritası (MCA Yöntemi)

Harita, alandaki üç temel kavramsal akımı temsil eden üç ayrı küme ortaya koymuştur.

Küme 1 – İslami Finans ve Sosyal Dahil Etme (Kırmızı Küme)

En büyük ve en belirgin küme, sol üst çeyrekte yer almakta olup, İslami finans, İslami bankacılık, sukuk, mikrofinans, takaful, finansal kapsayıcılık ve kalkınma gibi terimler etrafında yoğunlaşmaktadır. Bu grup, İslami finansal araçların ve ilkelerin sosyal dahil etme, yoksullukla mücadele ve sürdürülebilir kalkınma konularında nasıl kullanıldığına dair güçlü akademik bir odağı yansıtır.

COVID-19, Vakıf ve Malezya gibi anahtar kelimelerin dahil edilmesi, araştırmanın özellikle Güneydoğu Asya bölgesinde yoğunlaşmasını ve İslami finansın küresel krizlere adaptasyonunu

vurgular. Bu küme, İslami finansın sosyoekonomik kalkınma ve etik finansal kapsayıcılık için bir araç olarak rolünü ortaya koymaktadır.

Küme 2 – Sürdürülebilir Finansa Performans ve Yönetişim (Yeşil Küme)

Sağ üst çeyrekte yer alan bu küme, sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma hedefleri, çevresel, finansal performans, kurumsal yönetim ve İslami bankalar gibi anahtar kelimeleri içerir. Tematik olarak, bu grup, İslami finansal kurumların sürdürülebilir uygulamaları desteklemedeki etkinlik, verimlilik ve yönetim boyutlarını değerlendiren araştırmaları temsil eder.

Performans ve kurumsal yönetim gibi terimlerin varlığı, hesap verebilirlik ve etki değerlendirmesine odaklanıldığını gösterir; yani, son çalışmalar sadece İslami finansı teşvik etmekle kalmayıp, aynı zamanda onun sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmadaki başarısını da ölçülebilir biçimde incelemektedir.

Küme 3 – Sürdürülebilir Kalkınma ve Makroekonomik Sonuçlar (Mavi Küme)

Sol alt çeyrekte konumlanan bu küme, sürdürülebilir kalkınma, Bangladeş, yenilenebilir enerji ve ekonomik büyüme gibi anahtar kelimelerle bağlantılıdır. Bu tematik grup, İslami finansın daha geniş ulusal kalkınma hedeflerine katkısını makroekonomik bir bakış açısıyla ele alır; özellikle temiz enerji ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik genişleme konularına vurgu yapar.

Bangladeş'in anılması, İslami finansın belirli gelişim bağlamlarındaki rolünü inceleyen coğrafi odaklı vaka çalışmalarının varlığına işaret etmektedir; özellikle Küresel Güney ülkelerinde.

Yorum ve Çıkarımlar

Kavramsal yapı haritası, entelektüel manzaranın nüanslı bir görünümünü sunar. Üç birbirine bağlı ama farklı alanı ortaya koyar:

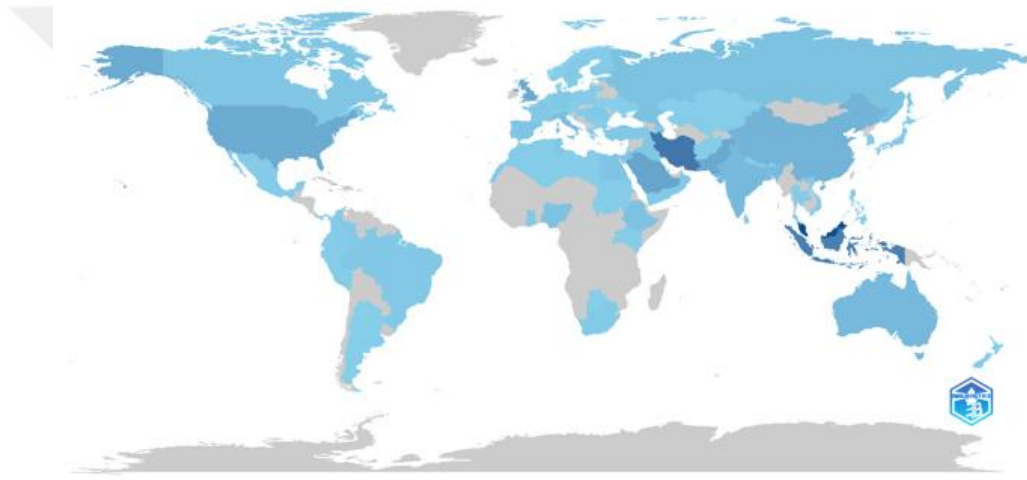
- Araçsal ve politika temelli yaklaşımlar (kırmızı küme),
- Etki odaklı ve performans değerlendirme çalışmaları (yeşil küme),
- Kalkınma ve makroekonomik değerlendirmeler (mavi küme).

Bu tematik ayırım, İslami finans ve SKH literatürünün çok boyutlu olduğunu, hem teorik hem de ampirik sorgulamaları kapsadığını ve finansal kapsayıcılıktan çevresel sürdürülebilirlik ve kurumsal yönetime kadar çeşitli paydaş kaygılarını ele aldığını doğrulamaktadır.

Genel olarak, MCA tabanlı kümeleme, araştırma alanının evrimini daha iyi anlamamıza yardımcı olur ve gelecekteki keşifler için ülke karşılaştırmalı çalışmalar, etki değerlendirme çerçeveleri ve adil enerji geçişlerini kolaylaştırmadaki İslami finansın rolü gibi stratejik alanları belirler.

3.8.4 Yayınların Coğrafi Dağılımı

Aşağıdaki şekil, Web of Science veri tabanından elde edilen ve R’de Biblioshiny arayüzü kullanılarak analiz edilen verilere dayalı olarak İslami finans ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ile ilgili bilimsel yayınların coğrafi dağılımını dünya haritası üzerinde göstermektedir. Ülkeler, araştırma çıktısı hacmine göre renklendirilmiş olup, koyu tonlar daha yüksek akademik katkıyı temsil etmektedir.

Şekil 16 Yayınların Coğrafi Dağılımı

Analiz, yayınların büyük çoğunluğunun belirli birkaç ülkede yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Malezya, Endonezya, Suudi Arabistan, Pakistan ve Birleşik Krallık en üretken katkı sağlayan ülkeler arasında öne çıkmaktadır. Bu eğilim, Malezya'nın sürdürülebilir kalkınma bağlamında İslami finans araştırmalarında küresel bir lider olarak oynadığı belirgin rolü vurgular. Benzer şekilde, diğer Müslüman çoğunluklu ülkelere gelen katkılar, İslami finans uygulamalarını sürdürülebilirlik odaklı gündemlerle uyumlu hale getirme konusundaki güçlü bölgesel ilgiyi yansıtmaktadır.

Buna ek olarak, özellikle Birleşik Krallık gibi Batılı ülkelerin varlığı, İslami finansın Müslüman olmayan bağlamlarda artan küresel önemi ve akademik ilgisini göstermektedir. Bu durum, etik finansmana yönelik artan ilgi ve İslami finansın Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'na (SKH) ulaşmak için potansiyel bir araç olarak kabul edilmesiyle açıklanabilir.

- **Zehir C., Nobanee H. ve Naeem M.** gibi bazı izole düğümler veya küçük gruplar ise erken aşamadaki iş birliği ağlarını ya da bağımsız araştırmacıları yansıtmaktadır.

VOSviewer kullanılarak yapılan bu analiz, araştırma merkezlerini, yükselen katkı sağlayıcıları ve potansiyel iş birliği boşluklarını açıkça tanımlamaya olanak sağlamıştır. Bu da İslami finans ve SKH alanında etkiyi artırmak ve disiplinlerarası entegrasyonu güçlendirmek isteyen araştırmacılar ve kurumlar için stratejik içgörüler sunmaktadır.

3.8.6 Yazar Ortaklık Yoğunluğu Görselleştirmesi (Isı Haritası)

Aşağıdaki ısı haritası, İslami finans ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) alanındaki yazarların ortaklık ağını temsil etmektedir. Harita, önemli katkı sağlayan araştırmacıları ve iş birliği yoğunluğunu görsel olarak sunarak, kimin kimle daha sık çalıştığını ve ağdaki hangi bölgelerin daha aktif olduğunu göstermektedir

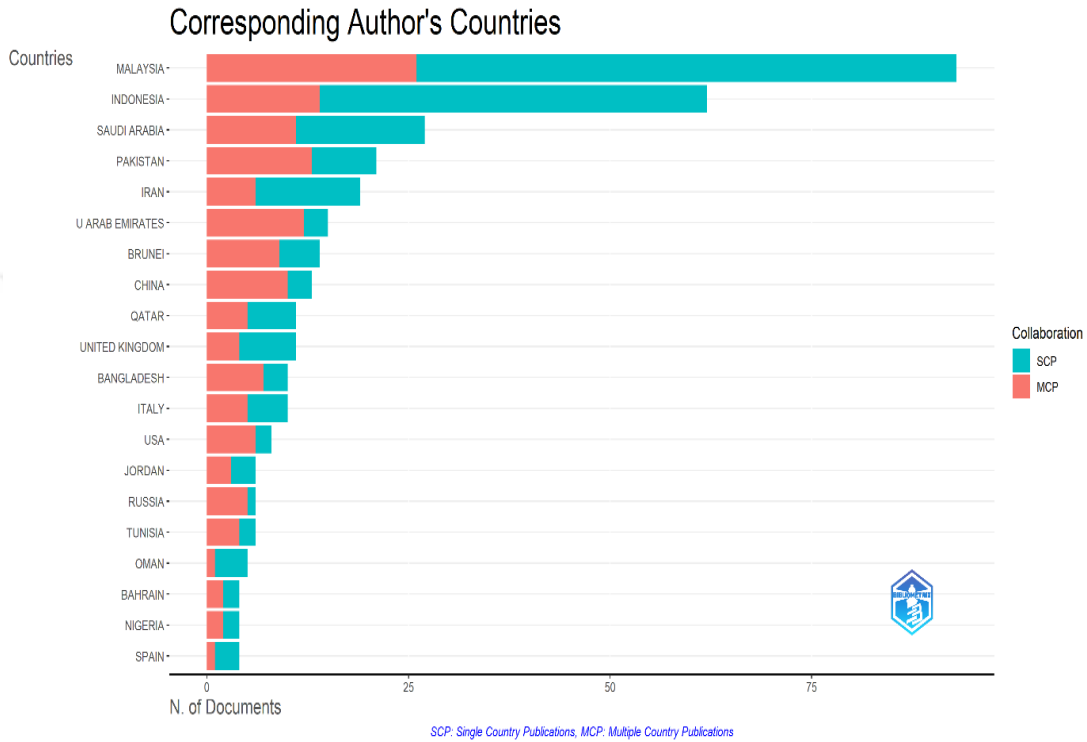
Şekil 18 Yazar Yoğunluğu ve Etki Haritası

- Koyu kırmızı bölgeler, bu araştırma alanında daha sık veya daha iş birlikçi yayımlar yapan yazar kümelerini temsil ederek yüksek yoğunluğu gösterir.
- Özellikle **Hassan M.K., Sukmana R. ve Hassan R.**, haritadaki belirgin konumları ve merkezî yerleşimleri ile en üretken ve etkili yazarlar olarak öne çıkmaktadır.
- **Sukmana R., Ratnasari R.T. ve Salman S.A.** gibi diğer katkı sağlayıcılar da yoğun bölgelerde yer almakta, bu da güçlü akademik faaliyet ve iş birliğini yansıtmaktadır.

Bu görselleştirme, alandaki önde gelen araştırmacıları, potansiyel iş birliği yapılabilecek kişileri ve araştırma alanının entelektüel yapısını şekillendiren temel yazar ağlarını tanımlamak açısından önemli bir değer sunar.

3.8.7 Sorumlu Yazarların Ülkelere Göre Dağılımı

Aşağıdaki şekil, sorumlu yazarların ülkelerine göre yayın dağılımını göstermektedir. Burada, Tek Ülke Yayınları (SCP) ile Çoklu Ülke Yayınları (MCP) arasındaki fark vurgulanmaktadır. Bu metrik, sadece araştırma çıktısını değil, aynı zamanda İslami finans ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) alanındaki uluslararası iş birliği düzeyini de yansıtır

Şekil 19 Sorumlu Yazarların Ülkeye Göre Dağılımı

Malezya, bu alandaki akademik üretimde belirgin bir farkla lider konumda yer almakta ve konunun akademik gelişiminde merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. Endonezya, Suudi Arabistan, Pakistan ve İran gibi ülkeler de onu takip etmekte ve Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerin bu alana olan güçlü ilgisini pekiştirmektedir. Özellikle Endonezya ve Suudi Arabistan, **Çoklu Ülke Yayınları (MCP)** oranlarıyla dikkat çekerek uluslararası ortak araştırmalara aktif katılım sergilemektedir.

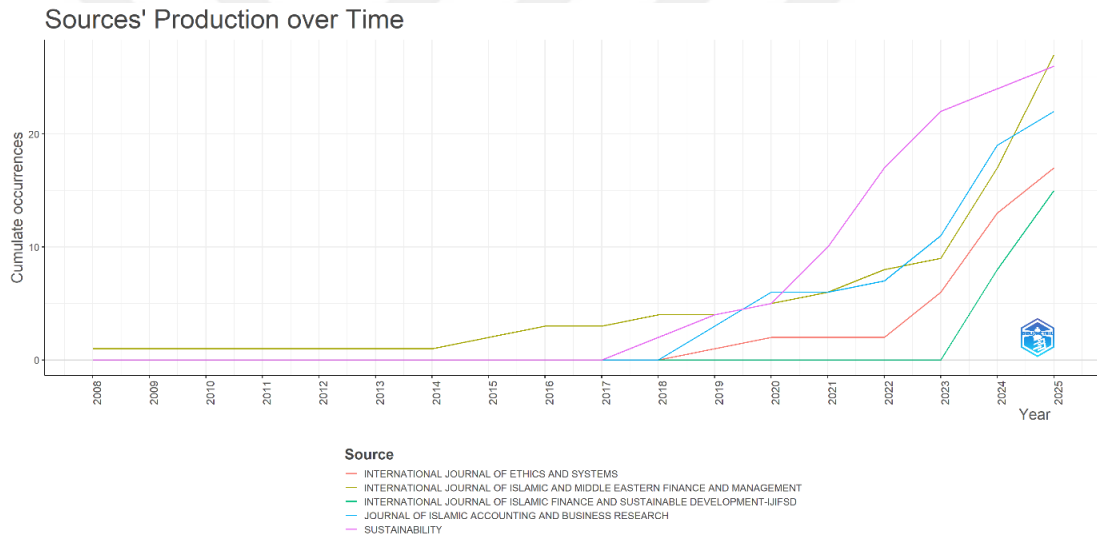
Birleşik Krallık, Çin ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler ise orta düzeyde yayın sayısına sahip olmakla birlikte, MCP oranlarının yüksekliği bu ülkelerin sınır ötesi akademik iş birliklerine verdiği önemi ortaya koymaktadır. ABD, İtalya ve Rusya gibi ülkelere gelen katkılar daha sınırlı olmakla birlikte, İslami finans ve sürdürülebilir kalkınma konularına olan uluslararası ilgiyi yansıtmaktadır.

Bu grafik, Güneydoğu Asya ve Orta Doğu ülkelerinin bölgesel liderliğini ve İslami finans ile sürdürülebilir kalkınma kesişiminde artan küresel araştırma iş birliklerini açıkça ortaya koymaktadır.

3.8.8 Kaynakların Zaman İçindeki Yayın Üretimi

Aşağıdaki şekil, 2008'den 2025'e kadar İslami finans ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) alanında literatüre en fazla katkıda bulunan akademik dergilerin kümülatif yayın eğilimlerini göstermektedir.

Veriler, özellikle 2017 sonrası dönemde akademik yayın üretiminde belirgin bir artışa işaret ederek, İslami finans ile sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiye yönelik akademik ilginin giderek arttığını ortaya koymaktadır.

Şekil 20 Kaynakların Zaman İçindeki Yayın Üretimi

Başlıca akademik dergiler arasında, International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management ile Sustainability dergileri, en yüksek kümülatif yayın sayısına ulaşarak bu alandaki araştırmaların yaygınlaştırılmasında kritik bir rol üstlendiklerini göstermektedir. Özellikle çok disiplinli bir dergi olan Sustainability'nin katkılarındaki belirgin artış, İslami finansın sürdürülebilirlik eksenli küresel tartışmalarda artan önemini yansıtmaktadır.

Göreceli olarak daha yeni bir yayın olan International Journal of Islamic Finance and Sustainable Development (IJFSD) ise istikrarlı bir yükseliş trendi sergileyerek, doğrudan bu temaya odaklanan uzmanlaşmış bir kaynak olarak artan önemini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Journal of

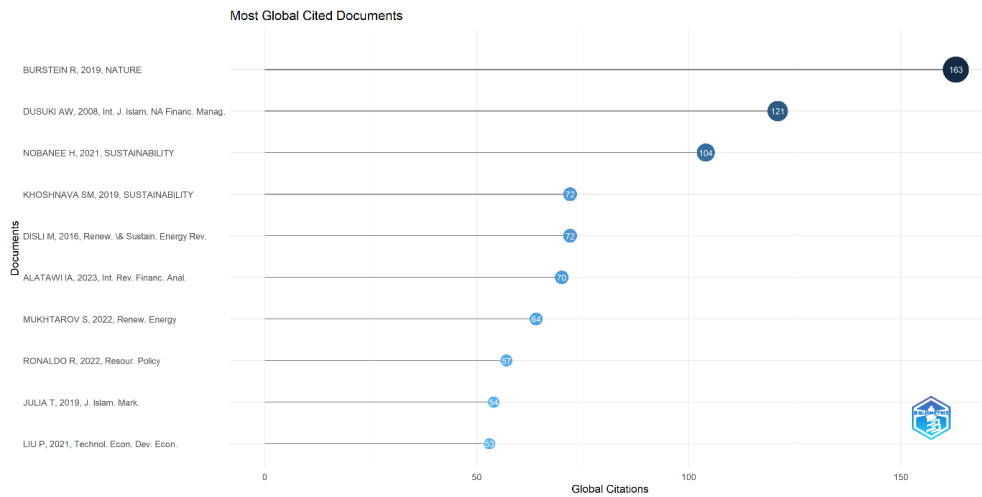
Islamic Accounting and Business Research ile International Journal of Ethics and Systems gibi dergilerdeki düzenli artışlar, ilgili araştırmaların yayımlandığı kaynakların çeşitlendiğini göstermektedir.

Bu grafik, zaman içinde alanın nasıl evrildiğini ve İslami finans ile sürdürülebilir kalkınma ilişkisinin hem uzmanlaşmış hem de çok disiplinli platformlarda giderek daha görünür hale geldiğini ortaya koymaktadır.

3.8.9 En Fazla Küresel Atıf Alan Belgeler

Aşağıdaki şekil, İslami finans ve sürdürülebilirlik alanında küresel ölçekte en fazla atıf alan belgeleri incelemektedir. En çok atıf alan makale, Burstein (2019) tarafından Nature dergisinde yayımlanmış olup, 165 atıf alarak alandaki önemli bir etki yaratmıştır. Bu çalışma, mevcut araştırmaların şekillenmesinde temel bir rol oynadığını göstermektedir.

İkinci sırada, Dusuki and Abdullah (2006) yer almakta ve 131 atıf ile İslami finansın etik ve sosyal yönlerini sürdürülebilir kalkınma bağlamında değerlendiren öncü çalışmalar arasında kabul edilmektedir. Üçüncü sırada ise Noja et al. (2021), Sustainability dergisinde yayımlanmış ve 100 atıf almıştır; bu da İslami finansın sürdürülebilir kalkınma Hedefleriyle entegrasyonuna olan akademik ilgiyi doğrulamaktadır. Bu analiz, alanın gelişiminde yön verici olan literatürün belirlenmesine katkı sağlamakta ve araştırmacılar için etkili referans noktaları sunmaktadır.

Şekil 21 En Fazla Küresel Atıf Alan Belgeler

Diğer dikkat çekici katkılar arasında Khoshnava et al. (2019) ve Solangi et al. (2019) yer almakta olup, sırasıyla 78 ve 71 atıf almışlardır. Bu çalışmalar, enerji politikası, İslami finans ve çevresel

sürdürülebilirlik arasındaki giderek büyüyen disiplinler arası tartışmaları öne çıkarmaktadır. Bu yüksek atıf alan belgeler, literatürün gelişimine hem teorik hem de ampirik açıdan önemli katkılar sunarak alanın evriminde temel dayanak noktaları olarak öne çıkmaktadır.

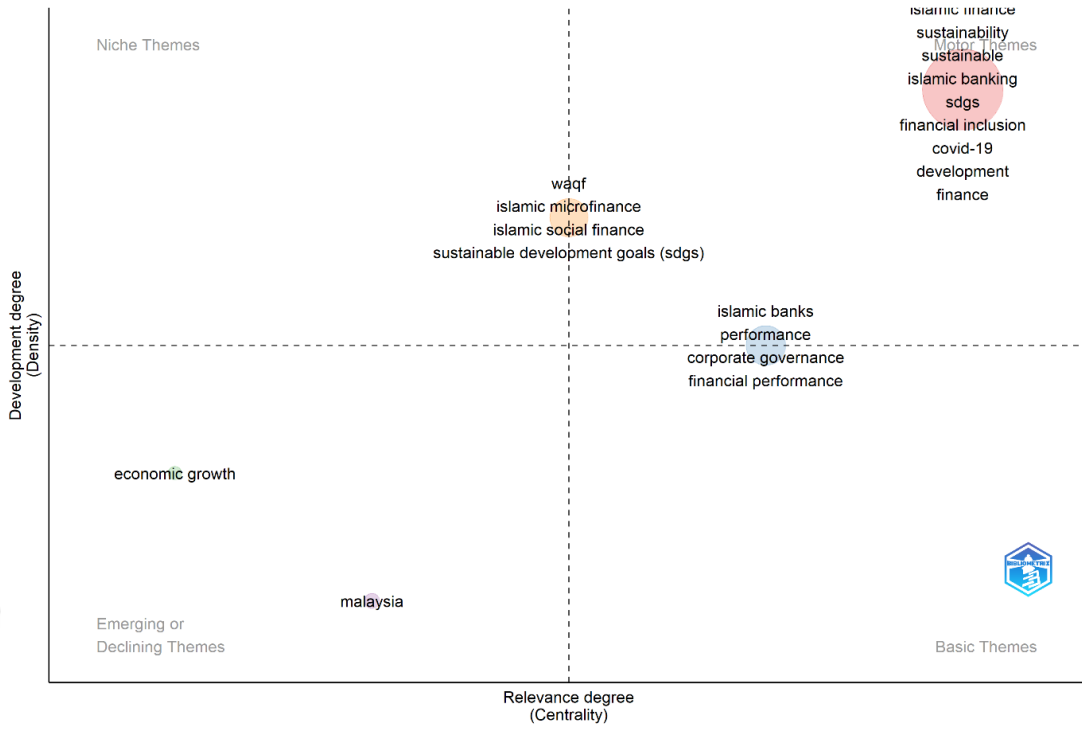
Bu atıf haritalaması yalnızca bu çalışmaların akademik ağırlığını ortaya koymakla kalmayıp, aynı zamanda İslami finans ve sürdürülebilir uygulamalar üzerine yapılan araştırmaların entelektüel mihenk taşlarını da belirlemeye yardımcı olmaktadır.

3.8.10 Tematik Harita Analizi

Aşağıda *Biblioshiny* (RStudio ortamında) kullanılarak oluşturulan tematik harita, İslami Finans ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler) kesişiminde yer alan araştırma temalarının kavramsal yapısını görsel olarak sunmaktadır. Harita, iki temel boyuta göre dört çeyreğe ayrılmıştır:

- **Merkezilik (centrality):** Temanın genel alan içindeki önemi ve bağlantı gücünü ifade eder.
- **Yoğunluk (density):** Temanın içsel gelişmişliğini ve olgunluk düzeyini gösterir.

Bu tematik yapı, literatürde hangi konuların güçlü ve merkezi (motor temalar), hangi alanların gelişmekte, niş veya gerileyen temalar olduğunu anlamaya yönelik stratejik içgörüler sunar. Bir sonraki bölümde haritanın dört bölgesi ayrıntılı şekilde açıklanacaktır.

Şekil 22 Anahtar Kelimelerin Merkezilik ve Yoğunluğa Göre Tematik Haritası

1. Motor Temalar (Sağ Üst Çeyrek)

Bu çeyrekte yer alan temalar, hem gelişmiş hem de araştırma alanı açısından merkezi öneme sahip konuları temsil eder. Öne çıkan anahtar kelimeler şunlardır:

- İslami finans
- Sürdürülebilirlik
- İslami bankacılık
- Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler)
- Finansal kapsayıcılık
- Covid-19
- Kalkınma
- Finans

Bu temalar, İslami finansın sürdürülebilirlik ve kalkınma hedefleri ile nasıl ilişkilendirildiğine dair kapsamlı ve yoğun bir literatürü yansıtır. Yüksek merkezilik değerleri, bu konuların çok sayıda çalışma ve alt alanla güçlü şekilde bağlantılı olduğunu göstermektedir.

2. Niş Temalar (Sol Üst Çeyrek)

Bu bölümde yer alan temalar, yüksek derecede gelişmiş olmasına rağmen araştırma alanı içinde daha az merkezi konular olarak öne çıkar. Belirlenen anahtar kelimeler şunlardır:

- Vakıf (Waqf)
- İslami mikrofinans
- İslami sosyal finans
- Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (merkeze yakın konumda)

Bu temalar, alternatif İslami finans araçlarının (örneğin, vakıf ve mikrofinans) sürdürülebilirlik hedefleriyle nasıl örtüştüğüne dair derinlemesine çalışmaları temsil eder. Ancak, literatürde daha izole konular olarak kalmaktadırlar.

3. Temel Temalar (Sağ Alt Çeyrek)

Bu çeyrek, araştırma alanı için temel ancak henüz yeterince gelişmemiş konuları içerir. Belirlenen anahtar kelimeler:

- İslami bankalar
- Performans
- Kurumsal yönetim
- Finansal performans

Bu temalar, İslami finans literatürünün yapısal öğeleri olarak önemlidir. Ancak, bu konuların sürdürülebilirlik söylemiyle daha derinlemesine bütünleştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

4. Yükselen veya Gerileyen Temalar (Sol Alt Çeyrek)

Bu çeyrek, gelişim düzeyi düşük ve merkezilik açısından marjinal temaları temsil eder. Bu temalar ya yeni gelişmekte olan ya da akademik ilgisini kaybetmekte olan alanları gösterebilir. Gözlemlenen temalar:

- Ekonomik büyüme
- Malezya

Malezya, geçmişte İslami finansın küresel merkezlerinden biri olsa da, bu konumdaki yerinin değişmesi, araştırma ilgisinin daha küresel ve tematik konulara kaydığına işaret edebilir.

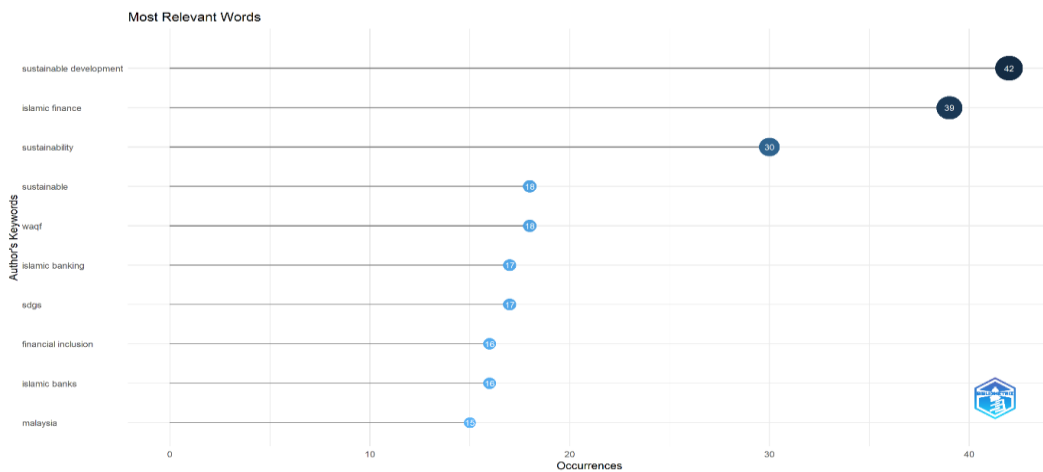
Tematik harita, İslami finans ve SKH'ler alanındaki literatürün kavramsal yapısını bütüncül biçimde sunmaktadır. Bu harita sayesinde:

- Hangi temaların olgun ve merkezi olduğunu (motor temalar),
- Hangi konuların derin ancak sınırlı bağlantıya sahip olduğunu (niş temalar),
- Hangi temel konuların daha fazla geliştirilmesi gerektiğini (temel temalar),
- Ve hangi alanların yükselmekte ya da gerilemekte olduğunu (yeni/azalan temalar)

görmek mümkündür. Bu analiz, gelecekteki araştırmalar için stratejik yönlendirmeler sunarak, İslami finans ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki entegrasyonun güçlendirilmesine katkı sağlayabilir.

3.8.11 Anahtar Kelimeler ile ilgili bulgular

Aşağıdaki grafik, İslami finans ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler) ile ilgili yayınlarda en sık geçen anahtar kelimeleri göstermektedir. Bu anahtar kelime analizi, *Web of Science Core Collection* veri seti kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Şekil 23 İslami Finans ve Sürdürülebilir Kalkınma Literatüründe En Sık Kullanılan Kelimeler

- “Sürdürülebilir kalkınma” ifadesi 42 kez geçerek literatürde en baskın tema olduğunu göstermektedir.
- “İslami finans” 36 kez geçerek tartışmalarda merkezi bir rol oynadığını teyit etmektedir.

- “Sürdürülebilirlik”, “İslami bankacılık” ve “finansal kapsayıcılık” gibi anahtar kelimeler de önemli sıklıkta yer almakta olup, bu alanların çevresel, sosyal ve yönetim (ESG) konularıyla tematik olarak örtüştüğünü göstermektedir.
- “SKH'ler” (Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri), “İslami bankalar” ve “Malezya” gibi kelimelerin varlığı, araştırmaların bölgesel ve kurumsal boyutlarını da yansıtmaktadır.

Bu sıklık dağılımı, araştırma alanında hangi kavramların ön planda olduğunu ve hangi temaların tekrarlandığını ortaya koyarak, gelecekteki çalışmalar için baskın eğilimleri ve potansiyel araştırma boşluklarını belirlemeye yardımcı olur.

Şekil 24 Anahtar Terimlerin Kelime Bulutu

Ayrıca, “Malezya” ve “Bangladeş” gibi coğrafi belirteçlerin varlığı, araştırmalarda bölgesel bir katılımın olduğunu göstermektedir. “Yeşil finans”, “yenilenebilir enerji” ve “iklim değişikliği” gibi kavramların öne çıkması ise çevresel önceliklerin İslami finans araştırmalarına giderek daha fazla entegre edildiğine işaret etmektedir.

Bu kelime bulutu, alanın tematik yapısını etkili bir şekilde özetleyerek literatürde hangi kavramların ön plana çıktığını görsel olarak yansıtmaktadır.

Terms	Frequency
sustainable development	42
islamic finance	39
sustainability	30
sustainable	18
waqf	18
islamic banking	17
sdgs	17
financial inclusion	16
islamic banks	16
malaysia	15

Şekil 25 En Sık Kullanılan 10 Anahtar Kelime

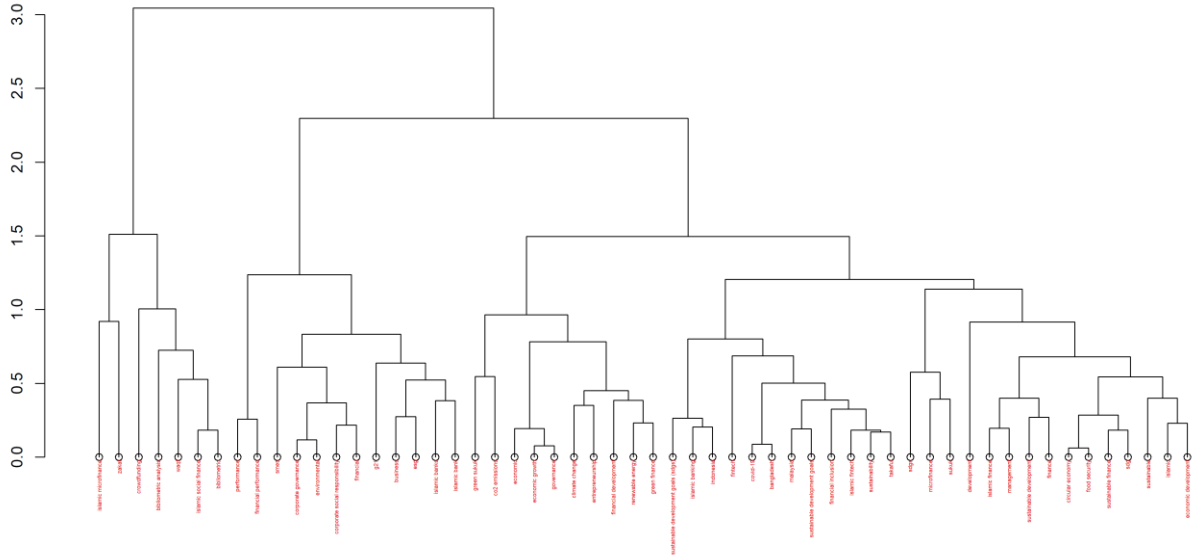
❖ Anahtar Kelime Frekans Analizi

Yukarıdaki tablo, İslami finans ve sürdürülebilirlik ile ilgili literatürde en sık tekrar eden terimleri sunmaktadır. “Sürdürülebilir kalkınma” (42 kez) ve “İslami finans” (39 kez) en çok kullanılan anahtar kelimeler olup, mevcut araştırmaların merkezinde yer alan tematik odakları göstermektedir. Diğer öne çıkan terimler arasında “sürdürülebilirlik” (30), “vakıf”, “İslami bankacılık” ve “SKH’ler” yer almakta olup, bu kavramların her biri İslam ekonomi ilkeleri ile sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasındaki kesişimi yansıtmaktadır.

❖ Anahtar Kelime Birlikte Görünüm Ağı (VOSviewer ile Görselleştirilmiştir)

Aşağıdaki şekil, VOSviewer kullanılarak oluşturulmuş ve görselleştirilmiş bir anahtar kelime birlikte görünüm ağını göstermektedir. Bu ağ, İslami finans ile Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH’ler) arasındaki araştırma alanının kavramsal yapısını ortaya koymaktadır.

sınıflandırmaları ortaya çıkarmak için bilimmetriks araştırmalarında yaygın olarak kullanılmaktadır.

Şekil 27 Bibliyografik Eşleşmeye Dayalı Kümeleme Analizi Dendrogramı

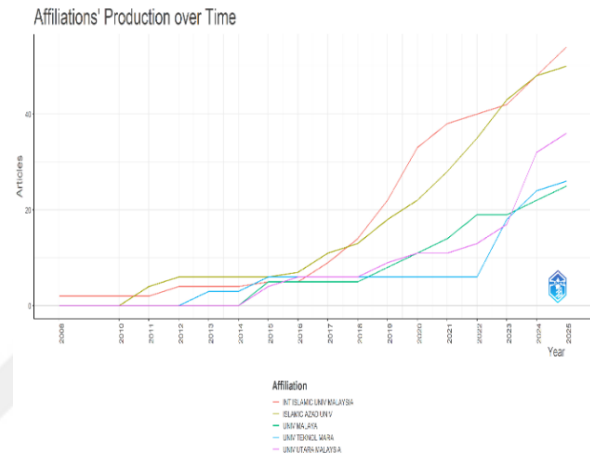
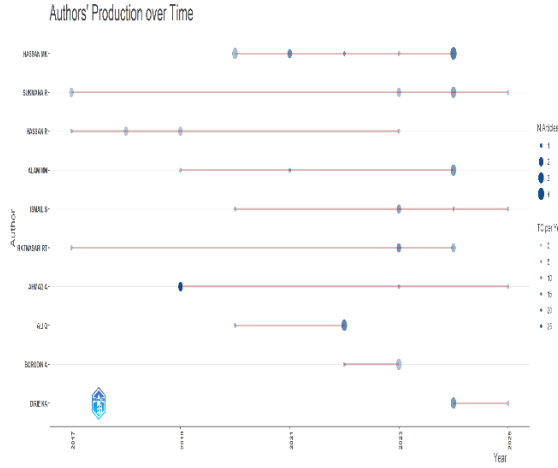
Dikey eksen, terimler arasındaki benzerliksizlik ya da mesafeyi temsil ederken, yatay eksen bireysel anahtar kelimeleri göstermektedir. Yayınlarda sıkça birlikte anılan terimler birbirine daha yakın görünür ve daha düşük yüksekliklerde dallanarak gruplandırılır; bu da daha güçlü tematik benzerliği ifade eder.

Kümeleme yapısından çeşitli çıkarımlar elde edilebilir:

- Dendrogram, her biri daha geniş alan içinde belirli bir araştırma teması veya alt alanı temsil eden birden fazla belirgin anahtar kelime kümesini ortaya koymaktadır.
- Alt seviyedeki dallar daha ayrıntılı konu ilişkilerini gösterirken, üst seviyedeki gruplamalar daha geniş kavramsal kategorileri temsil eder.
- Bu hiyerarşik yapı, konular arasındaki ilişkileri anlamak, ortaya çıkan eğilimleri tespit etmek ve araştırma boşluklarını belirlemek açısından değerlidir.

Bu görselleştirme yöntemi, alanın entelektüel yapısını haritalandırmada önemli katkı sağlar ve konuların nasıl organize edildiğini ve birbirleriyle nasıl bağlantılı olduğunu kapsamlı bir şekilde

sunar. Bu tür bir analiz, yalnızca tematik sınıflandırmayı desteklemekle kalmaz, aynı zamanda gelecekteki araştırma yönlerini ve iş birliği fırsatlarını belirlemede de yol gösterici olur.

Şekil 28 Yazarların Zaman İçindeki Araştırma Üretimi Şekil 29 Kurumların Zaman İçindeki Araştırma Üretimi

3.8.13 Yazarların Zaman İçindeki Üretimi

Yukarıdaki şekil, İslami finans ve sürdürülebilir kalkınma alanında en üretken yazarların zamana bağlı yayın eğilimlerini göstermektedir. Görselleştirme; yayın sayısını (daire boyutu ile temsil edilmiştir) ve yıl başına toplam atıf sayısını (TC – renk yoğunluğu ile belirtilmiştir) haritalayarak hem üretkenliği hem de etkiyi yansıtmaktadır.

Temel gözlemler şunlardır:

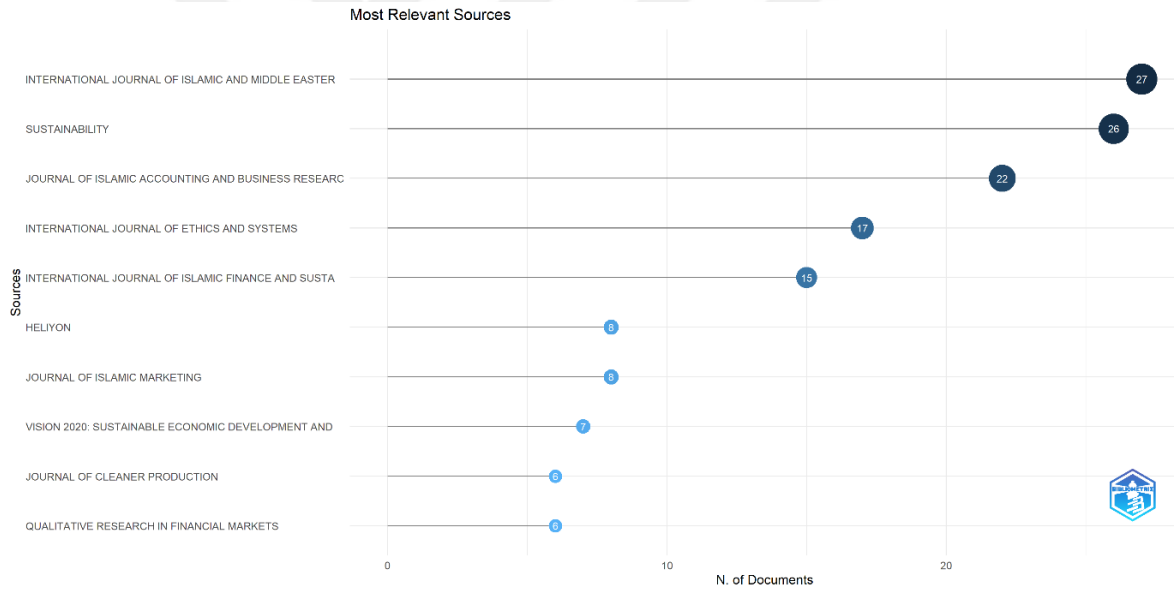
- Hassan M.K., Sukmana R. ve Hassan R., yıllar boyunca sürdürülebilir yayın profiliyle tutarlı ve aktif katkı sağlayan yazarlar olarak öne çıkmaktadır. Yayınları yüksek atıf performansı sergileyerek önemli akademik etki yaratmaktadır.
- Alam M.M., Saba I. ve Rathnasiri R.T. gibi yazarlar ise son yıllarda artan şekilde çalışmalarına devam etmekte olup, bu alandaki söylemi şekillendirmede artan rollerine işaret etmektedir.
- Grafikteki zaman çizelgesi, 2016 sonrası dönemde yazar katılımında belirgin bir artış olduğunu göstermekte; bu da İslami finans ile Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler) kesişimindeki akademik ilgi patlamasıyla örtüşmektedir.

- Dairelerin boyutu ve renk yoğunluğu, yalnızca üretim miktarını değil, aynı zamanda akademik etkiyi de vurgulayarak bibliyometrik verimlilik ile akademik anlamlılığı bir araya getirmektedir.

Bu uzunlamasına analiz; kilit kanaat önderlerini belirlemek, araştırma ivmesini takip etmek ve bu gelişmekte olan alanda zaman içinde bilimsel katılımın evrimini anlamak açısından oldukça değerlidir.

3.8.14 En İlgili Kaynaklar

Aşağıdaki çubuk grafik, İslami finans ve sürdürülebilirlik literatürüne en çok katkı sağlayan akademik kaynakların analizini sunmaktadır. Yayınlanan belge sayısına dayanan bu görselleştirme, bu disiplinlerarası alanda başlıca bilgi yayım platformu olarak hizmet veren dergileri ortaya koymaktadır.

Şekil 30 En İlgili Akademik Dergiler

3.8.15 Uluslararası İşbirliği Ağı ve Kaynak Analizi

❖ En İlgili Akademik Dergiler

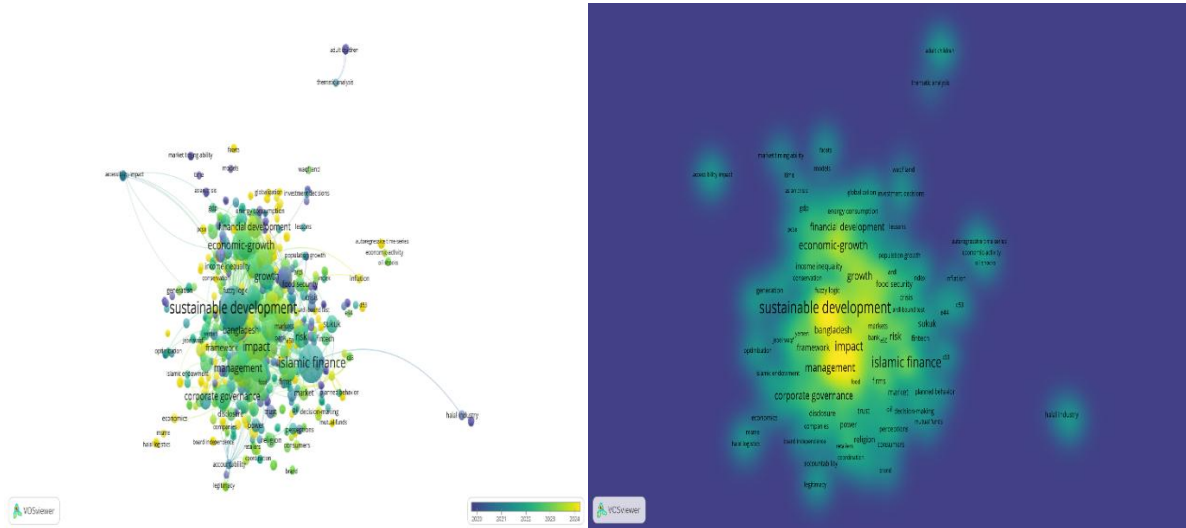
International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management, 27 yayın ile sıralamada başı çekmektedir ve onu 26 yayınlı *Sustainability* dergisi yakından takip etmektedir. Bu dergiler, hem İslami finans ilkeleri hem de sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle güçlü tematik uyum göstermektedir.

renk geçişi ortalama yayın yılını gösterir. Mavi renkler daha erken yılları, sarı ise daha yakın dönem katkılarını temsil eder (şekilde belirtilen ölçeğe göre).

Temel bulgular şunlardır:

- Malezya, ağın merkezi konumunda yer almakta, en yüksek akademik çıktı hacmine sahip olmakta ve Endonezya, Pakistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi birçok ülkeyle güçlü iş birliği bağları göstermektedir.
- Endonezya ve Pakistan, özellikle son yıllarda genişleyen araştırma etkileriyle önemli katkı sağlayıcılar olarak öne çıkmaktadır; bu da bu ülkelerin alana artan ilgisini yansıtmaktadır.
- Ağ yapısı, özellikle Güneydoğu Asya, Orta Doğu ve Güney Asya'daki Müslüman çoğunluklu ülkeler arasında sağlam bir Güney-Güney iş birliği olduğunu ortaya koymaktadır.
- Türkiye, Suudi Arabistan ve Bangladeş, orta düzeyde iş birliği yoğunluğu ile kümelerde yer almakta; bu da bu ülkeler için daha derin uluslararası etkileşim fırsatlarını işaret etmektedir.
- Renk kodlaması, Malezya ve Endonezya gibi ülkelerin zaman içinde istikrarlı bir katılım gösterdiğini, İran ve Nijerya gibi ülkelerin ise daha yakın dönemde araştırmalara katıldığını göstererek, araştırma coğrafyasındaki çeşitlenme eğilimini yansıtmaktadır.

Bu analiz, İslami finans ve sürdürülebilir kalkınma alanındaki akademik katkıların jeopolitik dağılımını anlamada önemli içgörüler sunmakta; bölgesel araştırma merkezlerini ve gelişen küresel iş birliği yapısını ortaya koymaktadır.

Şekil 32 Anahtar Kelime Birlikte Görünme Ağı Şekil 33 Anahtar Kelime Frekansının Yoğunluk Görselleştirmesi

❖ Anahtar Kelime Birlikte Görünme Ağı

Yukarıdaki görseller, İslami finans ve sürdürülebilir kalkınma konularıyla ilgili akademik yayınlara dayanan bibliyometrik bir analiz sonucu VOSviewer kullanılarak oluşturulan anahtar kelime eş-ortaya çıkma ağını göstermektedir. Bu görselleştirme, alandaki kavramsal yapıyı sık kullanılan anahtar kelimeleri ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerini belirleyerek haritalandırmaktadır.

Görselleştirmenin Temel Özellikleri:

- Düğümler, analiz edilen belgelerin başlıkları ve özetlerinden çıkarılan anahtar kelimeleri temsil etmektedir.
- Her düğümün büyüklüğü, ilgili anahtar kelimenin ne sıklıkta geçtiğini göstermekte olup, bu kelimenin akademik söylem içerisindeki göreceli önemini yansıtmaktadır.
- Düğümler arasındaki bağlantılar (kenarlar), anahtar kelimelerin aynı belgelerde birlikte geçme sıklığını (eş-ortaya çıkma gücünü) ifade etmekte ve böylece tematik ilişkileri ortaya koymaktadır.
- Renk gradyanı, her bir anahtar kelimeyle ilişkili ortalama yayın yılını göstermektedir; bu renkler, erken dönem çalışmaları (koyu mavi) ile daha yakın tarihli çalışmaları (sarı) ayırt etmeye olanak tanımaktadır.

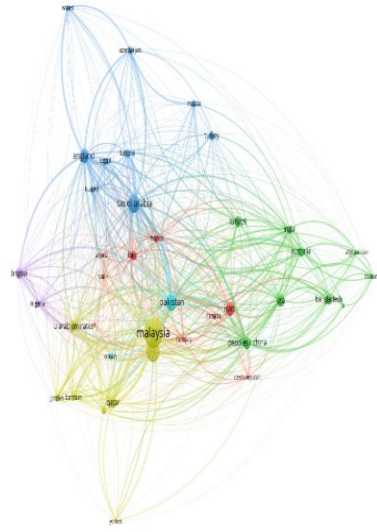
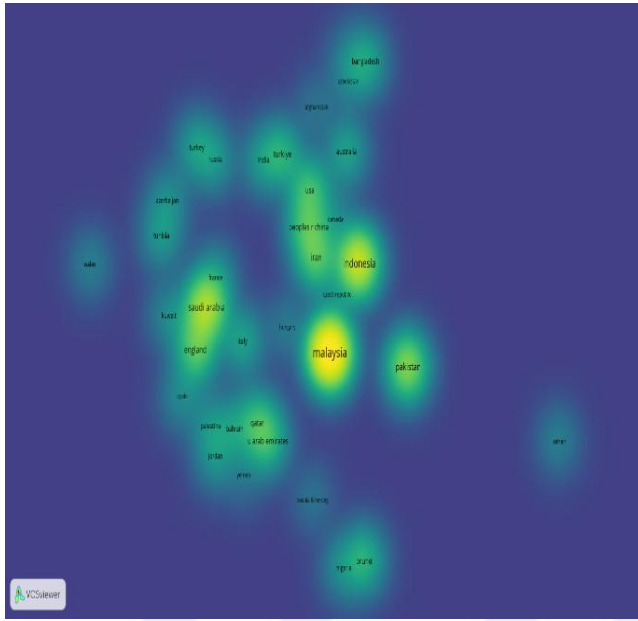
❖ **Başlıca Bulgular:**

- “Sürdürülebilir kalkınma”, “İslami finans” ve “ekonomik büyüme” en baskın ve birbirine bağlı temalar olarak öne çıkmakta, bu kavramların araştırma alanındaki mekezî konumunu ortaya koymaktadır.
- Çevresel kümeler şu kavramları içermektedir:
 - “Finansal kapsayıcılık”, “yeşil finans” ve “kurumsal yönetim” gibi disiplinlerarası entegrasyona işaret eden konular.
 - “Yönetim”, “risk” ve “etki” gibi analitik ve performans odaklı çalışmaları yansıtan temalar.
- “Helal tedarik zinciri”, “etkiye erişim” ve “termal analiz” gibi çevresel anahtar kelimeler izole veya zayıf bağlantılı olup, bunların niş veya gelişmekte olan alanlara işaret ettiğini göstermektedir.
- Renk kodlaması, “SKH’ler (Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri)”, “iklim değişikliği” ve “İslami sosyal finans” gibi kavramlara son yıllarda artan bir ilgi olduğunu ortaya koymakta; bu da çağdaş küresel sürdürülebilirlik endişelerini yansıtmaktadır.

❖ **Akademik Yansımalar:**

Bu ağ, araştırma önceliklerinin zaman içindeki evrimini ortaya koymakta ve akademik ilginin nasıl değiştiğine dair içgörüler sunmaktadır. Aynı zamanda, yerleşik temel alanları ve daha fazla araştırma veya disiplinlerarası iş birliği gerektiren yeni gelişen konuları belirleyerek gelecekteki araştırmalar için bir yol haritası sunmaktadır.

3.8.15 Ülke Ortak Yazarlık Yoğunluğu Görselleştirmesi (VOSviewer Analizi)

Şekil 34 Ülke Düzeyinde Ortak Yazarlık Yoğunluğu Şekil 35 Uluslararası Ortak Yazarlık Ağı

Yukarıdaki şekiller, belirli bir araştırma alanında örneğin İslami finans ve sürdürülebilir kalkınma üzerine yürütülen akademik yayınlar temel alınarak VOSviewer yazılımı ile oluşturulan ülke bazlı ortak yazarlık yoğunluk haritasını göstermektedir. Bu görselleştirme, akademik iş birliklerinin coğrafi dağılımını ve iş birliği yoğunluğunu görsel olarak ortaya koymaktadır.

Temel Özellikler:

- Harita üzerindeki her bir etiket, ilgili yayınlarda yazarlık veya ortak yazarlık yoluyla katkıda bulunan bir ülkeyi temsil etmektedir.
- Koyu maviden (düşük yoğunluk) parlak sarıya (yüksek yoğunluk) uzanan renk gradyanı, her bir ülkenin bilimsel çıktı hacmini ve iş birliği gücünü yansıtmaktadır.
- Yoğunluk, bir ülkenin yayın sayısı ve bu yayınlardaki ortak yazarlık bağlantılarının sıklığına göre belirlenmektedir.

Başlıca Bulgular:

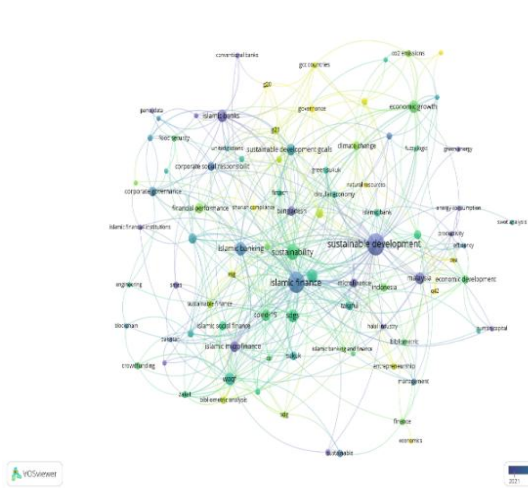
- **Malezya**, haritada en parlak ve en belirgin düğüm olarak öne çıkmakta; bu durum, söz konusu alanda akademik katkılar ve uluslararası iş birlikleri açısından Malezya'nın merkezî ve etkili bir rol oynadığını göstermektedir. Bu bulgu, Malezya'nın akademik liderliğini, politika düzeyindeki kararlılığını ve İslami finans ile sürdürülebilirlik araştırmalarına kurumsal düzeyde verdiği önemi vurgulamaktadır.

- **Endonezya, Pakistan, Suudi Arabistan ve İran** da görece yüksek yoğunluk sergilemekte olup, araştırma söylemine kayda değer katkılarda bulduklarını ortaya koymaktadır.
- **Birleşik Krallık, ABD ve Avustralya** gibi Batılı ülkeler ise orta düzeyde yoğunlukla temsil edilmekte, bu da bu ülkelerin katkılarının değerli ancak Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu öncü ülkelerle karşılaştırıldığında daha az baskın olduğunu göstermektedir.
- **Japonya, Nijerya ve Brunei** gibi bazı ülkeler haritada daha çevresel konumda yer almakta; bu da bu ülkelerde ya yeni gelişen bir ilgiye ya da daha düşük düzeyde yayın ve iş birliği faaliyetlerine işaret etmektedir.

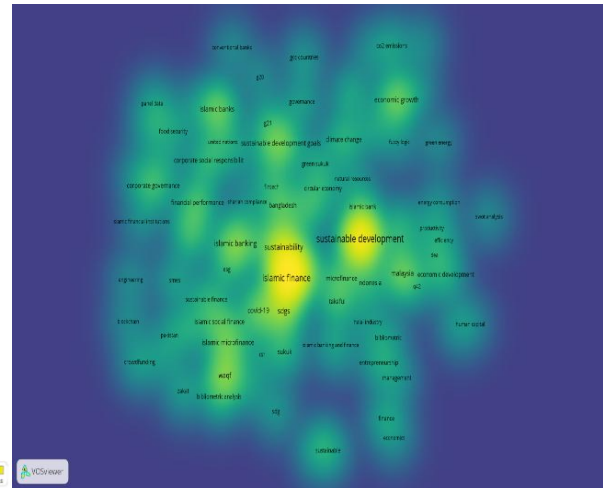
Bu görselleştirme, küresel araştırma ortamını anlamak açısından kritik öneme sahiptir ve akademik faaliyetlerin hangi bölgelerde yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Haritada Malezya'nın öne çıkması, yalnızca araştırma üretkenliğinin değil, aynı zamanda İslami finans araştırmalarında stratejik bir merkez olarak konumlanmasının da bir göstergesidir. Bu tür içgörüler, politika yapıcılar, akademik kurumlar ve fon sağlayıcı kuruluşlar için; hedef odaklı uluslararası iş birliklerinin geliştirilmesi, bölgesel liderliğin desteklenmesi ve araştırma boşluklarının giderilmesi açısından son derece değerlidir.

3.8.16 Anahtar Kelime Eş-ortaya Çıkma Yoğunluk Görselleştirmesi

Aşadaki görsel, İslami finans ve sürdürülebilir kalkınma alanındaki akademik literatürde en sık kullanılan terimleri haritalayan bir **anahtar kelime eş-ortaya çıkma ağı** ve **yoğunluk görselleştirmesini** göstermektedir. Bu görselleştirme, VOSviewer yazılımı kullanılarak oluşturulmuş olup, alandaki kavramsal yapıyı ve anahtar kelimeler arasındaki ilişki yoğunluklarını görsel olarak sunmaktadır.

Şekil 36 Anahtar Kelime Eş-ortaya Çıkma Ağı

Şekil 37 Yazar Anahtar Kelimelerinin Yoğunluk Görselleştirilmesi

Temel Bulgular:

- **“İslami finans”, “sürdürülebilirlik” ve “sürdürülebilir kalkınma”,** haritanın merkezinde parlak sarı renkle yer almakta olup, analiz edilen literatürde en baskın ve en sık birlikte kullanılan anahtar kelimeler olarak öne çıkmaktadır.
- **Renk gradyanı** (maviden sarıya), anahtar kelimelerin geçiş sıklığını ve diğer terimlerle kurduğu eş-ortaya çıkma bağlantılarını yansıtmaktadır. Sarı rengin yoğunluğu arttıkça, anahtar kelimenin hem kullanımı hem de bağlantı gücü artmaktadır.
- Diğer önemli ve yüksek yoğunluklu terimler arasında **“SKH’ler” (Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri), “İslami bankacılık”, “iklim değişikliği” ve “kurumsal yönetim”** yer almakta; bu da araştırmalarda sıkça tekrar eden temalara ve öncelik verilen alanlara işaret etmektedir.
- **“Blokzincir”, “helal endüstrisi” ve “COVID-19”** gibi çevresel anahtar kelimeler, bu alandaki söylem içerisinde ya yeni gelişen ya da niş araştırma alanlarını temsil etmektedir.

Akademik Önemi:

Bu görselleştirme, tematik yoğunlaşmaları, araştırma eğilimlerini ve bilgi boşluklarını belirlemek açısından kritik öneme sahiptir. Ayrıca araştırmacılara, çalışmalarını ilgi gören konular ve politika açısından öncelikli alanlarla nasıl uyumlu hale getirebilecekleri konusunda yön göstermekte; özellikle İslami finansın sürdürülebilirlik ve küresel kalkınma hedefleriyle nasıl kesiştiğini anlamada yol gösterici olmaktadır.

3.8.17 Öne Çıkan Yazarlar ve Kurumlar

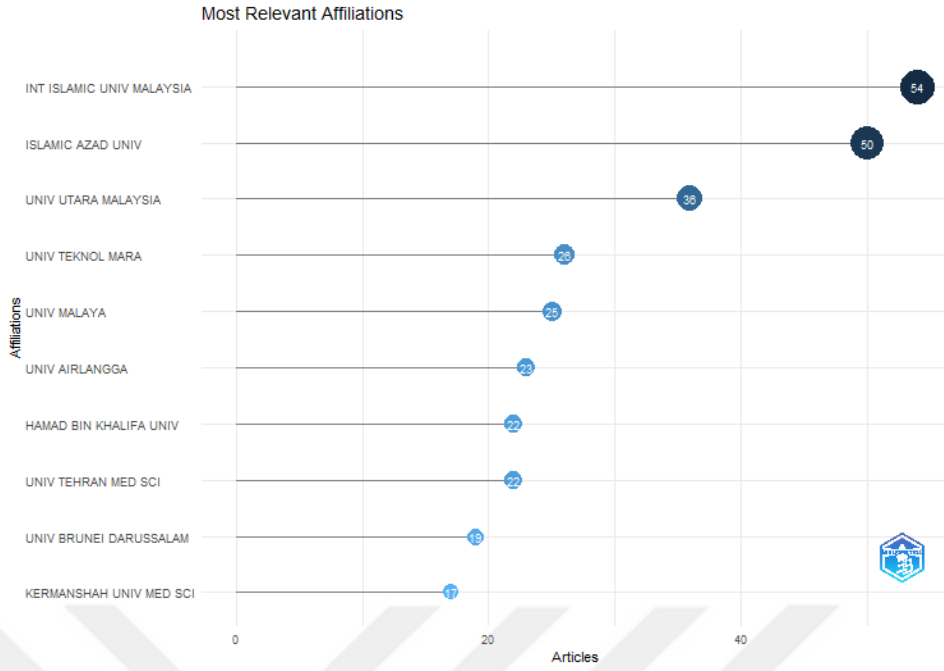
Hassan, M.K., Kahf, M., Choudhury, M.A., Chapra, M.U. gibi önde gelen akademisyenler ile Dünya Bankası gibi kurumlar, haritanın merkezinde konumlanmış olup, alana yaptıkları kurucu katkılar ve yüksek atıf etkileri ile dikkat çekmektedir. Bu yazarlar, İslami finansal sistemler, etik bankacılık ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma gibi alanlarda kuramsal ve ampirik yaklaşımların şekillendirilmesinde önemli roller üstlenmişlerdir.

Bu görselleştirme, alanın entelektüel yapısını ortaya koyarak, temel katkı sağlayıcıları ve düşünsel liderleri tanımlamaktadır. Bilgi gelişiminin haritalanması ve İslami finans ile küresel sürdürülebilirlik gündemleri arasındaki disiplinlerarası araştırma evrimini yönlendiren akademik etkilerin belirlenmesi açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Ayrıca, farklı coğrafi ve disiplinler arka planlara sahip çok çeşitli yazarların varlığı, İslami finans ilkelerinin kalkınma ekonomisi ve finans araştırmalarının ana akımına giderek daha fazla entegre edildiğini göstermektedir.

En Çok Yayın Yapan İlk 3 Kurum:

1. International Islamic University Malaysia (IIUM) – 54 yayın
2. Islamic Azad University – 50 yayın
3. Universiti Sains Islam Malaysia (USIM) – 38 yayın

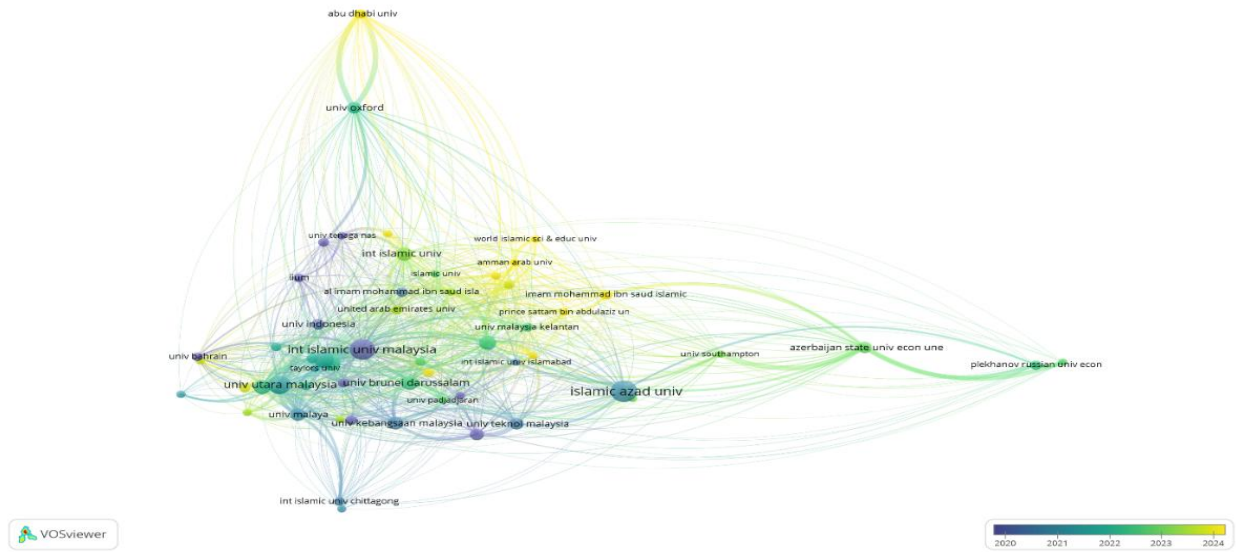
Bu sonuçlar, bu üniversitelerin İslami finans ve SKH alanındaki akademik üretkenlikte öncü olduklarını göstermektedir.

Şekil 38 İslami Finans ve Sürdürülebilir Kalkınma Alanındaki En Etkili Kurumsal Yayıncılar

3.8.18 Kurumsal İş Birliği Ağı

VOSviewer kullanılarak oluşturulan bu görselleştirme, 2008–2025 yılları arasında İslami finans ve sürdürülebilir kalkınma alanındaki kurumsal iş birliği ağını göstermektedir. Her bir düğüm (node), bir akademik kurumu temsil ederken; aralarındaki çizgiler (kenarlar), ortak yayınlara dayalı eş yazarlık veya araştırma iş birliklerini ifade etmektedir. Mavi-sarı renk geçişi, ortalama yayın yılını yansıtmaktadır; mavi daha erken dönemli iş birliklerini, sarı ise daha yakın tarihli olanları göstermektedir.

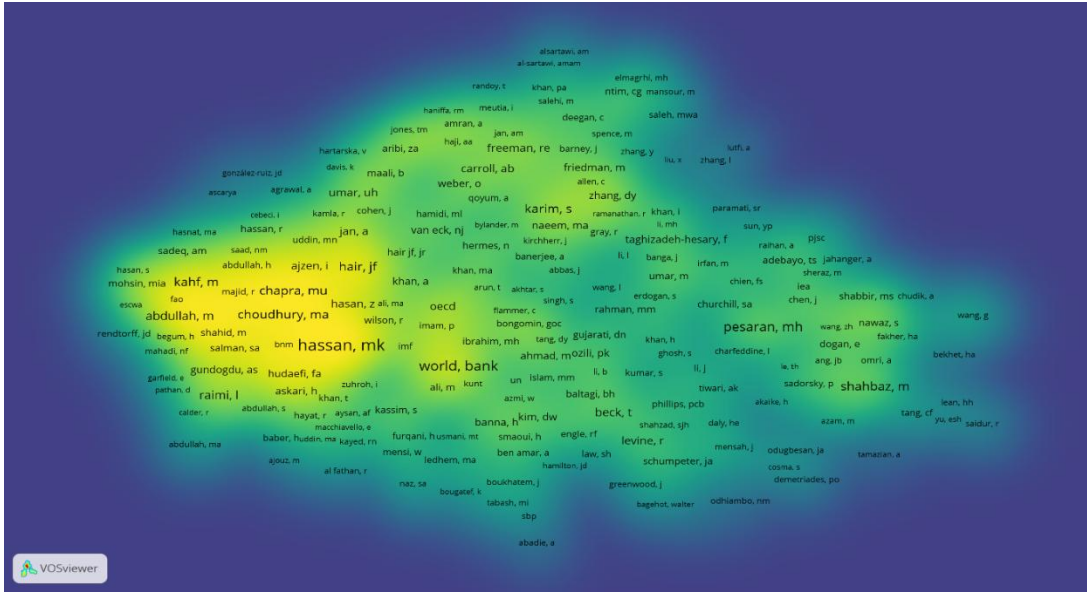
Şekil 39 Kurumsal İş Birliği Ağı

Ağ yapısı incelendiğinde, International Islamic University Malaysia (IIUM), Universiti Sains Islam Malaysia (USIM) ve Islamic Azad University gibi kurumların merkezî konumlarda yer aldığı görülmektedir; bu durum, söz konusu kurumların akademik söylemde önemli roller üstlendiğine işaret etmektedir. Bu kurumların sahip olduğu yoğun bağlantılar, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde güçlü iş birliği ilişkilerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Abu Dhabi University, Peshawar University ve University of Oxford gibi kurumların da ağda belirgin biçimde yer alması, küresel araştırma faaliyetlerine aktif katılımı göstermektedir.

Bu görselleştirme, İslami finans ve sürdürülebilir kalkınma alanındaki akademik çalışmaların giderek artan uluslararası boyutunu vurgulamakta; özellikle Malezya'daki kurumların bu alanda iş birliği merkezleri olarak kilit rol üstlendiğini ortaya koymaktadır. Bu yapı, yalnızca Malezya'nın İslam ekonomisi eğitimi ve araştırmalarına yaptığı stratejik yatırımı yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda ülkeyi İslami finans ilkeleri ile sürdürülebilir kalkınma hedeflerini uyumlaştırma konusunda küresel bir bilgi lideri konumuna getirmektedir.

3.8.19 Etki Sahibi Yazarların Yoğunluk Görselleştirmesi

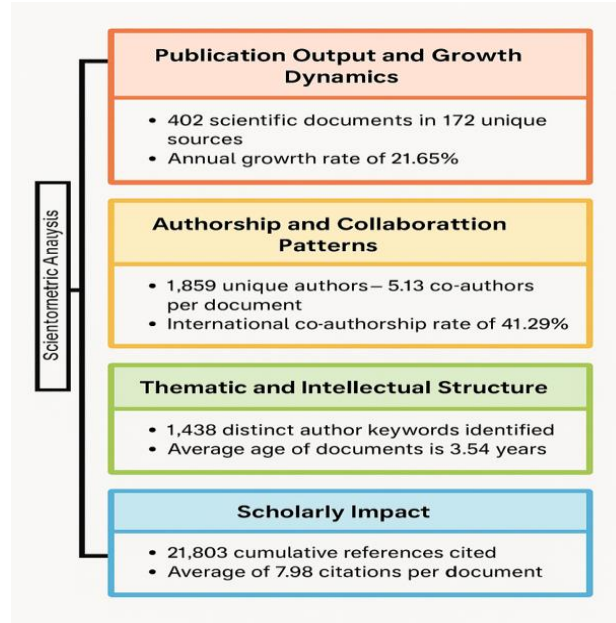
Aşağıda sunulan yoğunluk görselleştirmesi, VOSviewer aracılığıyla oluşturulmuş olup, İslami finans ve sürdürülebilir kalkınma alanında en sık atıf yapılan yazarları temsil etmektedir. Bu haritada, her bir etiket bir yazarı simgelemekte; renk yoğunluğu ise atıf sıklığını ve etkisini göstermektedir. Sarı tonun parlaklığı arttıkça, yazarın akademik söylemdeki etkisi ve merkezî konumu da o derece yükselmektedir.

Şekil 40 Yazar Ortak Atıf Ağı Görselleştirmesi

3.9 Tartışma

2008–2025 yılları arasında Web of Science veritabanında dizinlenen, İslami finans ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili 402 akademik yayın üzerinde bilimetrik bir analiz gerçekleştirilmiştir. Biblioshiny (RStudio ortamında) ve VOSviewer araçları kullanılarak, yayın artışı, atıf eğilimleri ve yazarlık desenleri gibi temel bibliyometrik göstergeler haritalanmıştır. Özellikle 2015 sonrası dönemde araştırma çıktılarında istikrarlı bir artış gözlemlenmiş; bu eğilim, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler) etrafında küresel ölçekte oluşan ivmeyle paralellik göstermektedir. Toplamda 2.758 atıf (kendi kendine atıflar hariç tutulduğunda 2.675) kaydedilmiş olup, bu durum akademik etkinin artmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan analiz, giderek büyüyen ve etkisi artan bir araştırma alanını öne çıkarmakta; bu alan, artan akademik katılım ve küresel düzeydeki ilgiyle karakterize edilmektedir.

Şekil 41 İslami Finans ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (2008–2025) Üzerine Yapılan Bilimetric Analizin PRISMA Tarzı Akış Şeması

Bu çalışmada yürütülen analiz, İslami finans ve sürdürülebilir kalkınma alanının doğası gereği çok disiplinli olduğunu ortaya koymaktadır. Yayınların büyük çoğunluğu İşletme Finansı (141 belge), İktisat (103) ve İşletme (81) alanlarından gelmiş olup, finansal mekanizmalar, makroekonomik politika ve stratejik örgütsel çalışmalar üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Yönetim (69) ile Yeşil ve Sürdürülebilir Bilim ve Teknoloji (64) alanları da öne çıkan diğer disiplinler arasında yer almakta; bu durum, etik yönetim ve çevresel sürdürülebilirliğin İslami finans araştırmalarına giderek daha fazla entegre edildiğini yansıtmaktadır.

Anahtar kelime sıklığı analizinde “İslami finans,” “sürdürülebilir kalkınma” ve “SKH’lar” gibi ifadeler temel temalar olarak öne çıkmış; bu da alanın İslami finans ilkelerini küresel kalkınma hedefleriyle uyumlaştırma yönelimine sahip olduğunu göstermektedir. Yayın eğilimleri yıllar içinde istikrarlı bir artış sergilemiş, 2023 yılında zirveye ulaşmıştır. 2024 yılında gözlemlenen hafif düşüş ise, araştırma faaliyetlerindeki azalmadan ziyade, indeksleme gecikmeleriyle açıklanabilir. Atıf istatistikleri 2021’de zirve yapmış olup, bu döneme ait literatürün hâlâ önemli akademik etki yarattığını göstermektedir.

Kavramsal yapı haritalaması, üç baskın tematik küme ortaya koymuştur: (1) İslami finans ve sosyal kapsayıcılık, (2) sürdürülebilir finansa yönetim ve performans, ve (3) sürdürülebilir kalkınmayla ilişkili makroekonomik sonuçlar. Bu kümeler, alanın pratik, değerlendirici ve politika

odaklı bakış açılarını içeren çok yönlü yapısını yansıtmakta; karşılaştırmalı çerçeveler, etki değerlendirmeleri ve yeşil finans girişimleri gibi gelecekteki araştırma alanlarına ışık tutmaktadır.

Coğrafi analiz, Malezya, Endonezya, Suudi Arabistan, Pakistan ve Birleşik Krallık'ı en aktif katkı sağlayan ülkeler olarak tanımlamış; Malezya ise açık bir lider konumundadır. Afrika ve Latin Amerika gibi bölgelerin görece düşük temsiliyeti, daha geniş akademik katılım ve bölgesel bilgi paylaşımı için fırsatlar sunmaktadır.

Yazar iş birliği ağı, parçalı fakat gelişmekte olan bir yapı sergilemektedir. Özellikle Güneydoğu Asya'da anlamlı kümelenmeler bulunsa da, daha güçlü küresel entegrasyona ihtiyaç duyulmaktadır. Uluslararası ortaklıkların güçlendirilmesi, hem kuramsal gelişimi hem de İslami finans-sürdürülebilirlik ekseninde pratik uygulamaları zenginleştirebilir.

Tematik yapı analizinde vakıf, İslami mikrofinans ve İslami sosyal finans gibi alanların oldukça gelişmiş ancak hâlâ ana akım araştırmalardan izole olduğu belirlenmiştir. Bu temalar, sürdürülebilirlikle uyumlu İslami finansal araçlara yönelik uzmanlaşmış incelemeleri temsil etmekte; ancak temel kavramlarla daha derin entegrasyona ihtiyaç duymaktadır. Buna karşılık, İslami bankacılık, kurumsal yönetim ve finansal performans gibi temel konular ise henüz yeterince gelişmemiş alanlar olarak görülmekte; bu bağlamda daha derin ampirik ve kuramsal araştırmalar için önemli fırsatlar sunmaktadır.

Tematik haritanın kenarlarında yer alan “ekonomik büyüme” ve “Malezya” gibi konular, ülke odaklı çalışmalardan daha küresel ve kavramsal çerçevelere doğru bir yönelimi işaret etmektedir. Bu durum, alanın olgunlaşmakta olduğunu ve giderek daha uluslararası ve tematik açıdan sofistike bir yapıya kavuştuğunu göstermektedir.

Birlikte geçme (co-occurrence) analizleri de bu bulguları desteklemektedir. “İslami bankacılık,” “sürdürülebilirlik” ve “finansal kapsayıcılık” gibi terimler sıkça “İslami finans” ve “sürdürülebilir kalkınma” ile birlikte kullanılmış; bu da ESG (çevresel, sosyal ve yönetim) öncelikleriyle örtüşmeyi teyit etmektedir. “Malezya” ve “Bangladeş” gibi coğrafi terimler bölgesel liderliği vurgularken, “yeşil finans” ve “iklim değişikliği” gibi temaların yükselişi, çevresel faktörlerin İslami finans söylemine giderek daha fazla entegre edildiğini ortaya koymaktadır.

VOSviewer aracılığıyla oluşturulan anahtar kelime kümeleri, belirgin tematik gruplar ortaya koymuştur. Bir küme, vakıf ve İslami sosyal finans gibi sosyal finans mekanizmalarına ve SKH'lara

odaklanırken; bir diğer küme kurumsal performans, kurumsal sosyal sorumluluk ve İslami bankalar etrafında yoğunlaşmıştır. Üçüncü bir küme ise iklim değişikliği, yönetim ve ekonomik kalkınma gibi daha geniş meseleleri kapsayarak disiplinlerarası genişlemeyi yansıtmaktadır.

Son olarak, hiyerarşik kümeleme yoluyla oluşturulan dendrogram analizinde, tematik alanların doğal biçimde kavramsal alt alanlara gruplaştığı gözlemlenmiştir. Belirli terimler arasındaki güçlü bağlantılar, sağlamlaşmış araştırma güzergâhlarını ortaya koyarken; üst düzey gruplamalar ise kapsamlı kavramsal çerçevelere işaret etmektedir. Bu yapı, gelecekteki akademik çalışmalar için stratejik yönlendirme sunmakta; araştırma boşluklarının belirlenmesine ve hedef odaklı disiplinlerarası iş birliklerine imkân tanımaktadır.

Başlıca yayın kaynakları arasında *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management* ve *Sustainability* dergileri öne çıkmakta; bu durum, İslami finans ile sürdürülebilir kalkınmanın kesişim noktasını yansıtmaktadır. Malezya, yayın üretimi ve iş birliği açısından lider konumda yer almakta; özellikle Endonezya, Pakistan ve BAE ile olan ortaklıkları, güçlü bir Güney-Güney araştırma eksenine işaret etmektedir. “İslami finans,” “sürdürülebilir kalkınma” ve “ekonomik büyüme” gibi anahtar kelimeler sürekli olarak ön planda yer alırken; “yeşil finans,” “SKH’lar” ve “İslami sosyal finans” gibi yükselen temalar, artan disiplinlerarası ilgiyi göstermektedir. IIUM ve USIM gibi kurumlar, iş birliği ağlarının merkezinde yer almakta; bu da Malezya’nın, İslami finans ile sürdürülebilirlik araştırmalarının akademik entegrasyonunda lider rolünü bir kez daha teyit etmektedir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu çalışma, 2008–2025 yılları arasında İslami finans ve sürdürülebilir kalkınma kesişiminde oluşan bilimetrik açıdan kapsamlı bir şekilde analiz etmektedir. Bulgular, küresel sürdürülebilirlik gündemiyle giderek daha fazla uyum sağlayan, sürekli büyüyen ve çok disiplinli bir araştırma alanını ortaya koymaktadır. Malezya gibi öncü ülkeler, M.K. Hassan gibi etkili yazarlar ve *Sustainability* gibi dergiler, literatüre SKH’lar, İslami sosyal finans, yeşil finans ve etik yatırımlar üzerine odaklanarak yön vermiştir. Yayın çıktılarındaki artış, atıf etkisi ve iş birliği ağlarının evrimi, alanın hem entelektüel derinliğe sahip olduğunu hem de küresel düzeyde artan bir katılım sergilediğini göstermekte; ancak bölgesel eşitsizliklerin sürdüğü de gözlemlenmektedir.

Disipliner dağılım incelendiğinde, çalışmaların büyük kısmı işletme-finance (141), iktisat (103) ve işletme (81) alanlarında yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte yönetim (69) ve

yeşil/sürdürülebilir bilim ve teknoloji (64) alanlarında da önemli sayıda yayın yer almakta; bu durum İslami finans araştırmalarının sadece finansal değil, aynı zamanda çevresel ve etik yönetim boyutlarına da temas ettiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda İslami finansın, sürdürülebilir kalkınma ile çok boyutlu ve çok disiplinli bir kesişim alanı oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar kelime analizi sonuçları, "İslami finans", "sürdürülebilir kalkınma" ve "SKH'lar" gibi terimlerin yüksek frekansa sahip olduğunu göstermekte; bu da alandaki çalışmaların İslami finans ilkeleri ile küresel kalkınma hedeflerini birleştirme çabasında olduğunu ortaya koymaktadır. Kavramsal yapı haritalaması, üç ana tematik kümenin öne çıktığını göstermiştir: (1) İslami finans ve sosyal kapsayıcılık, (2) sürdürülebilir finasta yönetim ve performans, ve (3) sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin makroekonomik etkiler. Bu temalar, uygulamaya dönük, politika merkezli ve değerlendirici bir bakış açısıyla literatürün çok yönlü gelişimini temsil etmektedir.

Bununla birlikte, tematik analizde bazı alt alanların hâlâ ana akım literatürden izole şekilde geliştiği gözlemlenmiştir. Özellikle vakıf, İslami mikrofinans ve İslami sosyal finans gibi sosyal finans mekanizmaları, güçlü içerik sunmalarına rağmen yeterince merkezî bir konumda yer almamaktadır. Buna karşılık İslami bankacılık, kurumsal yönetim ve finansal performans gibi daha temel konular ise hâlâ olgunlaşma sürecindedir ve bu alanlarda daha fazla ampirik çalışma ihtiyacı bulunmaktadır. Bu durum, gelecekteki araştırmalar için önemli teorik ve metodolojik boşluklara işaret etmektedir.

Coğrafi analizde Malezya, açık ara lider bir konumda yer almakta; Endonezya, Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Krallık gibi ülkeler onu takip etmektedir. Malezya menşeli kurumlar (özellikle IIUM ve USIM), hem yayın sayısı hem de uluslararası iş birlikleri açısından merkezî aktörlerdir. Güney-Güney iş birliklerinin (örneğin Malezya-Pakistan veya Malezya-Endonezya ortaklıkları) öne çıktığı bu yapı, gelişmekte olan ülkeler arasında bilgi paylaşımını teşvik etmektedir. Buna karşın Afrika ve Latin Amerika gibi bölgelerin literatürde yeterince temsil edilmediği görülmüş; bu durum, yeni araştırma girişimleri için fırsatlar barındırmaktadır.

Son olarak, anahtar kelime kümeleri ve dendrogram analizleri, İslami finans ve sürdürülebilirlik temalarının birbirine giderek daha fazla entegre olduğunu göstermektedir. Özellikle "yeşil finans," "iklim değişikliği," "ESG," ve "finansal kapsayıcılık" gibi yükselen terimler, çevresel ve sosyal yönetimin İslami finans literatüründe önemli bir yer kazandığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda "Malezya" ve "ekonomik büyüme" gibi anahtar kelimelerin harita kenarlarında yer alması, araştırma odağının ülke merkezli çalışmalardan daha evrensel,

tematik ve karşılaştırmalı çerçevelere doğru evrildiğini göstermektedir. Bu da alanın akademik olarak olgunlaşmakta ve daha sofistike hâle gelmekte olduğunun bir göstergesidir.

Bu çalışmada yürütülen tematik analiz, İslami finans ve sürdürülebilir kalkınmanın kesişiminde yer alan dinamik ve evrimleşen bir alanı ortaya koymaktadır. Araştırma manzarası, yerleşik ve yükselen temaların birleşimiyle şekillenmekte; bu durum, bilimsel ilgideki hem derinliği hem de çeşitliliği yansıtmaktadır. İslami bankacılık ve kurumsal yönetim gibi temel alanlar literatürün çekirdeğini oluşturmaya devam ederken; vakıf, İslami sosyal finans ve yeşil finans gibi konuların yükselen önemi, daha yenilikçi ve toplumsal duyarlılığı yüksek finansal araçlara yönelimi işaret etmektedir.

Ayrıca, kavramsal yapı analizi; etik finans, sürdürülebilirlik ve kalkınma ekonomisi arasında giderek artan bir yakınsama olduğunu ortaya koymakta ve olgunlaşan bir akademik söyleme işaret etmektedir. Ancak, Afrika ve Latin Amerika gibi bölgelerin düşük temsil oranları, daha geniş coğrafi kapsayıcılık ihtiyacını göstermektedir.

Genel olarak, bu alan; değer temelli finansal modeller aracılığıyla küresel sürdürülebilirlik çabalarına katkı sunma açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. Bu potansiyelin tam anlamıyla hayata geçirilmesi için disiplinlerarası entegrasyonun devam etmesi, kuramsal derinleşmenin artırılması ve uluslararası iş birliklerinin güçlendirilmesi kritik önemdedir.

Öneriler

1. **Küresel İş Birliğini Teşvik Etmek:** Özellikle düşük temsil edilen bölgeleri kapsayan bölge-ötesi akademik ortaklıkların güçlendirilmesi, alanın çeşitliliğini ve küresel geçerliliğini artıracaktır.
2. **Temel Araştırma Alanlarını Derinleştirmek:** İslami bankacılığın performansı ve kurumsal yönetim gibi temel konuların SKH'larla ilişkilendirilerek kuramsal ve ampirik çalışmalarla daha fazla geliştirilmesi gerekmektedir.
3. **Disiplinlerarası Yaklaşımları Teşvik Etmek:** Çevre çalışmaları, kalkınma ekonomisi ve sosyal bilimlerle entegrasyon, İslami finansın sürdürülebilir kalkınmadaki rolüne dair daha bütüncül bir anlayışı destekleyecektir.
4. **Politika ve Uygulamayla Entegrasyon:** Akademisyenler ve kurumlar, araştırma çıktılarının sürdürülebilir kalkınma stratejilerine uygulanabilirliğini artırmak için politika ve uygulama ile uyumlu çalışmalar yürütmelidir.

Bu çalışma, gelecekteki akademik araştırmalara ve kamu politikası geliştirme süreçlerine veri temelli bir temel sunarak, İslami finansı küresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada stratejik bir araç olarak konumlandırmaktadır. Burada 'politika oluşturma süreçleri' ifadesi, kamu kurumları, uluslararası kuruluşlar ve karar alıcılar tarafından sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik ekonomik, finansal ve yasal düzenlemelerin tasarlanması ve uygulanması anlamında kullanılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abdul Aziz, R. P., Ve Gintzburger, A. S. (2009). Equity-Based, Asset-Based And Asset-Backed Transactional Structures In Shari'a-Compliant Financing: Reflections On The Current Financial Crisis. *Economic Papers: A Journal Of Applied Economics And Policy*, 28(3), 270–278. <https://doi.org/10.1111/J.1759-3441.2009.00035.X>
- Abdulrahman, Z., Ebrahimi, T., Ve Al-Najjar, B. (2023). Shariah-Related Disclosure: A Literature Review And Directions For Future Research. *International Journal Of Disclosure And Governance*, 21(4), 642–665. <https://doi.org/10.1057/S41310-023-00221-4/Tables/6>
- Abedifar, P., Molyneux, P., Ve Tarazi, A. (2013). Risk In Islamic Banking. *Review Of Finance*, 17(6), 2035–2096. <https://doi.org/10.1093/Rof/Rfs041>
- Abozaid, A., Ve Khateeb, S. H. (2024). A Proposed Model For Efficient Shariah Governance Of Islamic Financial Institutions. *Recent Developments In Financial Management And Economics*, 276–293. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-2683-1.Ch015>
- Achsien, I. H., Ve Purnamasari, D. L. (2016). Islamic Crowd-Funding As The Next Financial Innovation In Islamic Finance: Potential And Anticipated Regulation In Indonesia. *European Journal Of Islamic Finance*, 0(5). <https://doi.org/10.13135/2421-2172/1771>
- Achyar, D. H. (2025). Islamic Finance For Sustainable Development In Clean Technology: Dynamic Capabilities And Natural Resource-Based View. *Sustainability Accounting, Management And Policy Journal*, Ahead-Of-Print(Ahead-Of-Print). <https://doi.org/10.1108/Sampj-10-2024-1119/Full/Pdf>
- Ahmed, H., Ve Cevherli, F. (2019). Şeriatın Maksatları Ve İslami Finans Ürünleri: Değerlendirme İçin Bir Çerçeve. *Uluslararası İslam Ekonomisi Ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 111–120. <https://doi.org/10.25272/Ijisef.555999>
- Akyıldız, F. (2011). Binyıl Kalkınma Hedefleri, İnsan Hakları Ve Demokrasi. In *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (Vol. 2, Issue 14, Pp. 39–60). Süleyman Demirel Üniversitesi. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/23234/248079>
- Al Rahahleh, N., Ishaq Bhatti, M., Ve Najuna Misman, F. (2019a). Developments In Risk Management In Islamic Finance: A Review. *Journal Of Risk And Financial Management 2019*, Vol. 12, Page 37, 12(1), 37. <https://doi.org/10.3390/Jrfm12010037>

- Al Rahahleh, N., Ishaq Bhatti, M., Ve Najuna Misman, F. (2019b). Developments In Risk Management In Islamic Finance: A Review. *Journal Of Risk And Financial Management 2019, Vol. 12, Page 37, 12(1), 37.* <https://doi.org/10.3390/Jrfm12010037>
- Alam, M. M., Akbar, C. S., Shahriar, S. M., Ve Elahi, M. M. (2017). The Islamic Shariah Principles For Investment In Stock Market. *Qualitative Research In Financial Markets, 9(2), 132–146.* <https://doi.org/10.1108/Qrfm-09-2016-0029/Full/Pdf>
- Alam, N., Gupta, L., Ve Shanmugam, B. (2017). Prohibition Of Riba And Gharar In Islamic Banking. *Islamic Finance, 35–53.* https://doi.org/10.1007/978-3-319-66559-7_3
- Altıntaş, K. M. (2016). Katılım Bankacılığı Çerçevesinde Alternatif Bir Sigorta Sistemi: Tekafül Sigorta Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(2), 115–142.* <https://doi.org/10.11616/Basbed.Vi.455247>
- Aminath, A. A., Ve Barakat, A. (2024). *Islamic Financial Services Board.* <https://www.ifs.org/>
- Arora, N. K., Ve Mishra, I. (2023). Responsible Consumption And Production: A Roadmap To Sustainable Development. *Environmental Sustainability 2023 6:1, 6(1), 1–6.* <https://doi.org/10.1007/S42398-023-00266-9>
- Baber, H. (2018). How Crisis-Proof Is Islamic Finance? : A Comparative Study Of Islamic Finance And Conventional Finance During And Post Financial Crisis. *Qualitative Research In Financial Markets, 10(4), 415–426.* <https://doi.org/10.1108/Qrfm-12-2017-0123/Full/Pdf>
- Bacha, O. I. (1997). *Adapting Mudarabah Financing To Contemporary Realities: A Proposed Financing Structure.*
- Barry, J. (2013). Climate Change Ethics, Rights, And Policies: An Introduction. *Environmental Politics, 22(3), 361–376.* <https://doi.org/10.1080/09644016.2013.788861>,
- Bartniczak, B., Ve Raszkowski, A. (2022). Implementation Of The Sustainable Cities And Communities Sustainable Development Goal (SKH) In The European Union. *Sustainability 2022, Vol. 14, Page 16808, 14(24), 16808.* <https://doi.org/10.3390/Su142416808>
- Bashar Al Nator. (2022). Global Islamic Finance Industry Landscape Global Islamic Finance Industry Landscape Long-Term Growth Fundamentals Positive, but Multiple Challenges Remain.

- Baysar, Z., Çavuşoğlu, I. E., Ve Günaydın, E. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Ve Göç. *Türkiye İnsan Hakları Ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, 6(10), 43–84. <https://doi.org/10.59162/Tihek.1217860>
- Bekkin, R. I. (2007). Islamic Insurance: National Features And Legal Regulation. *Arab Law Quarterly*, 21(1), 3–34. <https://doi.org/10.1163/026805507x197820>
- Benameur, K. B., Mostafa, M. M., Hassanein, A., Shariff, M. Z., Ve Al-Shattarat, W. (2023). Sustainability Reporting Scholarly Research: A Bibliometric Review And A Future Research Agenda. *Management Review Quarterly* 2023 74:2, 74(2), 823–866. <https://doi.org/10.1007/S11301-023-00319-7>
- Bian, J., Zhao, J., Ve Li, A. (2025). Remote Sensing Monitoring Of Mountain Sustainable Development Goals (SKH15.4): A Systematic Review. *International Journal Of Digital Earth*, 18(1). <https://doi.org/10.1080/17538947.2024.2448216>
- Bilman, M. E. (2020). Türkiye’de İslami Bankacılık, Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkilerinin Doğrusal Ve Doğrusal Olmayan Yöntemlerle Analizi. *Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(Temmuz 2020(Özel Ek)), 353–369. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iticusbe/issue/56181/768928>
- Bocutoğlu, E. (2015). Kredi Derecelendirme Kuruluşları Ve 2007 Küresel Finansal Krizi. *Hak İş Uluslararası Emek Ve Toplum Dergisi*, 4(10), 66–113. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hakisderg/issue/26779/259091>
- Bukar, U. A., Sayeed, M. S., Razak, S. F. A., Yogarayan, S., Amodu, O. A., Ve Mahmood, R. A. R. (2023). A Method For Analyzing Text Using Vosviewer. *Methodsx*, 11, 102339. <https://doi.org/10.1016/J.Mex.2023.102339>
- Burton, I. (1987). Report On Reports: Our Common Future. *Environment*, 29(5), 25–29. <https://doi.org/10.1080/00139157.1987.9928891/Asset//Cms/Asset/Afbfec1d-343e-4e30-8401-55c6327c2b60/00139157.1987.9928891.Fp.Png>
- Chen, X., Shuai, C., Ve Wu, Y. (2023). Global Food Stability And Its Socio-Economic Determinants Towards Sustainable Development Goal 2 (Zero Hunger). *Sustainable Development*, 31(3), 1768–1780. <https://doi.org/10.1002/Sd.2482>

- Chen, Y., Li, L., Chen, D., Ve Sachs, J. D. (2015). How Do Different Elderly-Care Patterns Affect Subjective Well-Being Of Elderly People In Rural China? Case Of Shandong Province Achieving The Sustainable Development Goals. *Journal Of International Business Ethics*, 8(2).
- Cheng, J. (2019). Impacts Of Exposure To Ambient Temperature On Burden Of Disease: A Systematic Review Of Epidemiological Evidence. *International Journal Of Biometeorology*, 63(8), 1099–1115. <https://doi.org/10.1007/S00484-019-01716-Y>
- Çimen, S. , Ve D. (2024). Forward Sözleşmelerin Selem Ve Istisna Akitleri Ile Mukayesesi. *Karatay İslam İktisadi Ve Finans Dergisi*, 2(1), 95–122. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/karjief/issue/86570/1519197>
- Dabija, D.-C., Sitnikov, C. S., Bandoi, A., Danciulescu, D., Vasiliu, C., Cojocaru, T. M., Ionescu, G. H., Firoiu, D., Cismas, L. M., Ot, M. D., Ve Toma, O. (2022). Reducing Inequalities Within And Among Eu Countries—Assessing The Achievement Of The 2030 Agenda For Sustainable Development Targets (SKH 10). *Sustainability* 2022, Vol. 14, Page 7706, 14(13), 7706. <https://doi.org/10.3390/Su14137706>
- Dalı, M. A., Fiziği, Y., Ve Programı, M. (N.D.). *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Doğrultusunda Yeşil Bina Sertifika Sistemlerinin Leed Örnekleminde Değerlendirilmesi Yüksek Lisans Tezi Yunus Emre Atasoy.*
- Danso, A. (2020). Stakeholder Integration, Environmental Sustainability Orientation And Financial Performance. *Journal Of Business Research*, 119, 652–662. <https://doi.org/10.1016/J.Jbusres.2019.02.038>,
- Denoncourt, J. (2020). Companies And Un 2030 Sustainable Development Goal 9 Industry, Innovation And Infrastructure. *Journal Of Corporate Law Studies*, 20(1), 199–235. <https://doi.org/10.1080/14735970.2019.1652027>
- Di Vaio, A., Ve Varriale, L. (2020). SKHs And Airport Sustainable Performance: Evidence From Italy On Organisational, Accounting And Reporting Practices Through Financial And Non-Financial Disclosure. *Journal Of Cleaner Production*, 249, 119431. <https://doi.org/10.1016/J.Jclepro.2019.119431>
- Dirie, K. A., Alam, M. M., Ve Maamor, S. (2023). Islamic Social Finance For Achieving Sustainable Development Goals: A Systematic Literature Review And Future Research Agenda. *International Journal Of Ethics And Systems*, 40(4), 676–698. <https://doi.org/10.1108/Ijoes-12-2022-0317>

- DinarStandard. (2024). *State Of The Global Islamic Economy Report*. (2024).
<https://www.dinarstandard.com/post/state-of-the-global-islamic-economy-report-2023>
- Efe, A. (2021). Islam Perspektifinden Svc#220;Rdvc#220;Rvc#220;Lebilir Kalkinma. *Jomelips-Journal Of Management Economics Literature Islamic And Political Sciences*, 6(1), 95–126.
- Elder, M., Bengtsson, M., Ve Akenji, L. (2016). An Optimistic Analysis Of The Means Of Implementation For Sustainable Development Goals: Thinking About Goals As Means. *Sustainability 2016, Vol. 8, Page 962, 8(9), 962*. <https://doi.org/10.3390/Su8090962>
- Estoque, R. C. (2020). A Review Of The Sustainability Concept And The State Of SKH Monitoring Using Remote Sensing. *Remote Sensing*, 12(11). <https://doi.org/10.3390/Rs12111770>
- Evans, A., Ve Steven, D. (2012). *Sustainable Development Goals-A Useful Outcome From Rio+20 Center On International Cooperation Nyu C I C About The Center On International Cooperation About The Authors Background: What We Currently Know About SKHs*.
- Ezzahra, H. F. (2021). (Pdf) *Interest In Islamic Micro-Finance In Morocco*.
https://www.researchgate.net/publication/349340215_interest_in_islamic_micro-finance_in_morocco
- Fabozzi, F. J., Ve Kothari, V. (2007). *Securitization: The Tool Of Financial Transformation*.
<https://papers.ssrn.com/abstract=997079>
- Fadlang, M. (2024). Stock Trading On The Stock Exchange In The Perspective Of Islamic Law. *Al-Bayyinah*, 8(1), 140–154. <https://doi.org/10.30863/Al-Bayyinah.V8i1.6315>
- Feliciano, D. (2019). A Review On The Contribution Of Crop Diversification To Sustainable Development Goal 1 “No Poverty” In Different World Regions. *Sustainable Development*, 27(4), 795–808. <https://doi.org/10.1002/Sd.1923>
- Fodol, M. Z., Ve Aslan, H. (2025). Mapping The Evolution Of Islamic Finance For Sustainability: A Bibliometric Analysis. *Sustainability Accounting, Management And Policy Journal, Ahead-Of-Print(Ahead-Of-Print)*. <https://doi.org/10.1108/Sampj-08-2024-0926/Full/Pdf>
- Fues, T., Ve Wolff, P. (2010). *G20 And Global Development How Can The New Summit Architecture Promote Pro-Poor Growth And Sustainability?* <http://www.die-gdi.de>
- Fukuda-Parr, S., Ve McNeill, D. (2019). Knowledge And Politics In Setting And Measuring The SKHs: Introduction To Special Issue. *Global Policy*, 10, 5–15. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12604>

- Georgeson, L., Ve Maslin, M. (2018). Putting The United Nations Sustainable Development Goals Into Practice: A Review Of Implementation, Monitoring, And Finance. *Geo: Geography And Environment*, 5(1), E00049. <https://doi.org/10.1002/Geo2.49>
- Handl, G. (1982). *Declaration Of The United Nations Conference On The Human Environment (Stockholm Declaration), 1972 And The Rio Declaration On Environment And Development, 1992*. www.un.org/law/avl
- Hani Salem Sonbol, & Mustafa Adil. (2023). From Niche To Norm. Icd - Lseg Islamic Finance Development Report 2024
- Harahap, B., Risfandy, T., Ve Putri, I. N. (2023). Islamic Law, Islamic Finance, And Sustainable Development Goals: A Systematic Literature Review. *Sustainability 2023*, Vol. 15, Page 6626, 15(8), 6626. <https://doi.org/10.3390/Su15086626>
- Hassan, M. K., Ve Kayed, R. N. (2009a). The Global Financial Crisis, Risk Management And Social Justice In Islamic Finance. *Journal Of King Abdulaziz University-Islamic Economics*, 4(1), 81–87. <https://doi.org/10.4197/Islec.4-1.4>
- Hassan, M. K., Ve Kayed, R. N. (2009b). *The Global Financial Crisis, Risk Management And Social Justice In Islamic Finance*. <https://papers.ssrn.com/abstract=3263255>
- Hassan, M. K., Ve Kayed, R. N. (2009c). The Global Financial Crisis, Risk Management And Social Justice In Islamic Finance. *Journal Of King Abdulaziz University-Islamic Economics*, 4(1), 81–87. <https://doi.org/10.4197/Islec.4-1.4>
- Hassan, M. Kabir. (2021). Influential And Intellectual Structure Of Islamic Finance: A Bibliometric Review. *International Journal Of Islamic And Middle Eastern Finance And Management*, 14(2), 339–365. <https://doi.org/10.1108/Imefm-08-2020-0419/Full/Pdf>
- Hesse, H., Jobst, A. A., Ve Solé, J. (2017). *Trends And Challenges In Islamic Finance*.
- Jain, A., Gue, I. H., Ve Jain, P. (2023). Research Trends, Themes, And Insights On Artificial Neural Networks For Smart Cities Towards SKH-11. *Journal Of Cleaner Production*, 412, 137300. <https://doi.org/10.1016/J.Jclepro.2023.137300>
- Kahf, M., Paper, T. K., Ve 1992, Undefined. (1992). Principles Of Islamic Financing. *Academia.EduM Kahf, T KhanResearch Paper, 1992•Academia.Edu*. <https://www.academia.edu/download/73254068/27.pdf>

- Kalita, B. (2023). *A Study Of Drinking Water And Sanitation In India Under The Sustainable Development Goals 2030*. <https://doi.org/10.36713/Epra2012>
- Kamali, M. H. (1999). *Theory Of Gharar And Its Interpretation Of Risk And Uncertainty From The Perspectives Of Authentic Hadith And The Holy Quran: Review Of Literatures Abstract*.
- Karahan, H., Ve Ersoy, H. (2016). Faizsiz Finansın Temel Prensipleri İle Türkiye’de Reel Kesimde Kullanılması. *Maliye Ve Finans Yazıları*, 0(105), 93–114. <https://doi.org/10.33203/Mfy.312137>
- Kazak, H. (2023). İslami Bankaların Toplam Varlık Değeri Büyümesine Etki Eden Faktörler: Türkiye Örneği. *The International Journal Of Economic And Social Research*, 19(1), 99–117. <https://dergipark.org.tr/en/pub/esad/issue/78312/1168064>
- Khan, A., Hassan, M. K., Paltrinieri, A., Dreassi, A., Ve Bahoo, S. (2020). A Bibliometric Review Of Takaful Literature. *International Review Of Economics Ve Finance*, 69, 389–405. <https://doi.org/10.1016/j.iref.2020.05.013>
- Khandakar, H., Hasnat, M. A., Rahman, M. A., Aubhi, R. U. H., Babur, A., Ve Hasan, K. K. (2025). Reforming Islamic Financial Standards For Inclusive And Sustainable Development: A Maturidi Creed Perspective On Behaviour, Equity And Justice. *International Journal Of Ethics And Systems, Ahead-Of-Print*(Ahead-Of-Print). <https://doi.org/10.1108/Ijoes-04-2025-0186/Full/Pdf>
- Khorram-Manesh, A. (2023). Global Transition, Global Risks, And The Un’s Sustainable Development Goals – A Call For Peace, Justice, And Political Stability. *Global Transitions*, 5, 90–97. <https://doi.org/10.1016/j.glt.2023.06.002>
- Kloke-Lesch, A. (2015). *The G20 And The Sustainable Development Goals (SKHs): Reflections On Future Roles And Tasks 2*. <http://T20china.org/index.php>
- Kotowicz, J., Lyulyov, O., Ve Miskiewicz, R. (2022a). Clean And Affordable Energy Within Sustainable Development Goals: The Role Of Governance Digitalization. *Energies 2022, Vol. 15, Page 9571, 15(24)*, 9571. <https://doi.org/10.3390/en15249571>
- Kotowicz, J., Lyulyov, O., Ve Miskiewicz, R. (2022b). Clean And Affordable Energy Within Sustainable Development Goals: The Role Of Governance Digitalization. *Energies 2022, Vol. 15, Page 9571, 15(24)*, 9571. <https://doi.org/10.3390/en15249571>
- Krajewski, M. (2020). *Interdisciplinary Studies In Human Rights Editor-In-Chief*. <http://www.springer.com/series/15339>

- Kreinin, H., Ve Aigner, E. (2022). From “Decent Work And Economic Growth” To “Sustainable Work And Economic Degrowth”: A New Framework For SKH 8. *Empirica*, 49(2), 281–311. <https://doi.org/10.1007/s10663-021-09526-5/tables/2>
- Küfeoğlu, S. (2022a). Emerging Technologies. *Sustainable Development Goals Series, Part F2738*, 512. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-07127-0>
- Küfeoğlu, S. (2022b). *SKH-3 Good Health And Well-Being*. 229–253. https://doi.org/10.1007/978-3-031-07127-0_5
- Küfeoğlu, S. (2022c). *SKH-5 Gender Equality*. 277–288. https://doi.org/10.1007/978-3-031-07127-0_7
- Küfeoğlu, S. (2022d). *SKH-13: Climate Action*. 429–451. https://doi.org/10.1007/978-3-031-07127-0_15
- Kulmie, D. A. (2024). Musharakah Financing: Profitability Improvement Tool For Islamic Banks. *International Journal Of Religion*, 5(6), 609–619. <https://doi.org/10.61707/mzpevj08>
- Kushnir, I., Ve Nunes, A. (2022). Education And The Un Development Goals Projects (Mdgs And SKHs): Definitions, Links, Operationalisations. <https://doi.org/10.1177/14752409221088942>, 21(1), 3–21. <https://doi.org/10.1177/14752409221088942>
- Laborde, D., Martin, W., Swinnen, J., Ve Vos, R. (2020). Covid-19 Risks To Global Food Security. *Science*, 369(6503), 500–502. https://doi.org/10.1126/science.abc4765/asset/2d2555d9-845f-4bb7-8095-09b9051f73d9/assets/graphic/369_500_f1.jpeg
- Laila, N., Ratnasari, R. T., Ismail, S., Mohd Hidzir, P. A., Ve Mahphoth, M. H. (2023). The Intention Of Small And Medium Enterprises’ Owners To Participate In Waqf: The Case Of Malaysia And Indonesia. *International Journal Of Islamic And Middle Eastern Finance And Management*, 16(3), 429–447. <https://doi.org/10.1108/imefm-01-2022-0014/full/pdf>
- Leal Filho, W., Ve Frankenberger, F. (2021). A Framework For The Implementation Of The Sustainable Development Goals In University Programmes. *Journal Of Cleaner Production*, 299, 126915. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.126915>
- Leal Filho, W., Ve Fritzen, B. (2023). Promoting Gender Equality Across The Sustainable Development Goals. *Environment, Development And Sustainability*, 25(12), 14177–14198. <https://doi.org/10.1007/s10668-022-02656-1>

- Loeffler, E., Ve Bovaird, T. (2020). The Palgrave Handbook Of Co-Production Of Public Services And Outcomes. *The Palgrave Handbook Of Co-Production Of Public Services And Outcomes*, 1–728. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-53705-0/Cover>
- Mabuza, M. P. (2020). The Un Millennium Development Goals (Mdgs) And Sustainable Development Goals (SKHs). *Evaluating International Public Health Issues*, 77–103. https://doi.org/10.1007/978-981-13-9787-5_4
- Maddox, C., Barredo, L., Shehu, B., Ve Nazim, F. (2022). Clean Water And Sanitation For All: Study On SKHs 6.1 And 6.2 Targets With State Policies And Interventions In Nigeria. *Environmental Sciences Proceedings 2022*, Vol. 15, Page 71, 15(1), 71. <https://doi.org/10.3390/Environsciproc2022015071>
- IFSB (2024). Islamic Financial Services Industry Stability Report 2024, www.ifsb.org. E.T. 30.03.2025
- Marwan, S., Ismail, S., Engku Ali, E. R. A., Ve Mohamed Haneef, M. A. (2023). Factors Influencing Intention To Invest In Shariah-Compliant Social Impact Bonds In Malaysia. *Journal Of Islamic Accounting And Business Research*, 15(8), 1338–1358. <https://doi.org/10.1108/Jiabr-12-2022-0340>
- Md. Abu Hasnat, S. A. (2017). *The Implementation Of Kafalah In Islamic Banking And Finance Organizations*. <https://www.ijsrp.org/research-paper-0717/ijsrp-p6797.pdf>
- Meadows, D. H., Randers, J., Ve Meadows, D. L. (2017). The Limits To Growth (1972). *The Future Of Nature*, 101–116. <https://doi.org/10.12987/9780300188479-012>
- Mingers, J., Ve Leydesdorff, L. (2015). A Review Of Theory And Practice In Bilimetriks. *European Journal Of Operational Research*, 246(1), 1–19. <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2015.04.002>
- Moisseron, J.-Y., Moschetto, B.-L., Ve Teulon, F. (2015). Islamic Finance: A Review Of The Literature. *International Business And Economics Research Journal*, 14(5), 745–762. <https://doi.org/10.19030/iber.v14i5.9375>
- Moosa, R. (2023). An Overview Of Islamic Accounting: The Murabaha Contract. *Journal Of Risk And Financial Management 2023*, Vol. 16, Page 335, 16(7), 335. <https://doi.org/10.3390/jrfm16070335>
- Muhmad, S. N., Muhamad, R., Ve Sulong, F. (2021). Sustainable Development Goals And Islamic Finance: An Integrated Approach For Islamic Financial Institutions. *Indonesian Journal Of*

Sustainability Accounting And Management, 5(1), 123â€“136-123â€“136.
<https://doi.org/10.28992/Ijsam.V5i1.286>

Murat Şimşek, Ve Hatice Kübra Pekirbızlı. (2021). *Islamic Insurance And Takaful Insurance Models*.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2407324>

Nazarov, I. I., Nazarov, I. I., Ve Dhiraj, N. S. (2019). A Conceptual Understanding And Significance Of Takaful (Islamic Insurance): History, Concept, Models And Products. *International Journal For Innovation Education And Research*, 7(4), 280–298. <https://doi.org/10.31686/Ijier.Vol7.Iss4.1408>

Nilufar, N. (2024). Explore How Ai Is Driving Sustainable Economic Growth And Transforming Business Analysis Worldwide. *Journal Of Sustainable Development And Green Technology*, 4(2), 08–17. <https://doi.org/10.54216/JSKHt.040201>

Obaideen, K., Shehata, N., Sayed, E. T., Abdelkareem, M. A., Mahmoud, M. S., Ve Olabi, A. G. (2022). The Role Of Wastewater Treatment In Achieving Sustainable Development Goals (SKHs) And Sustainability Guideline. *Energy Nexus*, 7, 100112. <https://doi.org/10.1016/J.Nexus.2022.100112>

Obaidullah, M. (2005). The Islamic Financial Services الخدمات المالية الإسلامية. *Books Published By The Islamic Economics Institute, Kaau*. <https://ideas.repec.org/b/abd/kaueib/40.html>

Omar Farooq, M. (2006). *Islamic Law And The Use And Abuse Of Hadith Draft, June 2006*.
http://globalwebpost.com/farooqm/writings/islamic/law_hadith.doc

Ong, T., Ve Djajadikerta, H. G. (2020). Corporate Governance And Sustainability Reporting In The Australian Resources Industry: An Empirical Analysis. *Social Responsibility Journal*, 16(1), 1–14.
<https://doi.org/10.1108/Srj-06-2018-0135/Full/XML>

Özcan, K. (2021). Etik Finans Mi Islami, Islami Finans Mi Etik. *Stratejik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 245–279. <https://doi.org/10.30692/Sisad.904445>

Özpolat. (2023). Spekülasyonun İktisadi Ve Fıkhi Açından Değerlendirilmesi: Meşru Ticaret Mi Yoksa Yasak Kumar Mı? *Apjir - Academic Platform Journal Of Islamic Research*, 7(2), 217–246.
<https://doi.org/10.52115/Apjir.1331868>

Özpolat, A., Ve Taşar, S. A. (2024). Dindar Bireylerin İslami Finans Prensipleri, İslami Finans Ürünlerine İlişkin Bilgi Düzeyi Ve İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Recep Tayyip Erdoğan University Journal Of Social Sciences*, 11(2), 273–291. <https://doi.org/10.34086/Rteusbe.1591023>

- Öztürk, D. M. (2020). Islami İktisat Ve Finans Üzerine Araştırmalar. 2020. https://www.researchgate.net/profile/Recep-Cakar-2/publication/358105029_Zekatin_Kurumsallasmasi_Turkiye_Sermaye_Piyasalarnda_Bir_Uygulamapdf/Data/61f025b48d338833e3945ac7/Zekatin-Kurumsallasmasituerkiye-Sermaye-Piyasalarndabir-Uygulama.Pdf
- Paldi, C. (2014). Understanding Riba And Gharar In Islamic Finance. *CiteseerC PaldiJournal Of Islamic Banking And Finance*, 2014•Citeseer, 2(1), 249–259. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=269bc585488421078b2e977a6ece3c6b3c9bd945>
- Paltrinieri, A., Hassan, M. K., Bahoo, S., Ve Khan, A. (2023). A Bibliometric Review Of Sukuk Literature. *International Review Of Economics Ve Finance*, 86, 897–918. <https://doi.org/10.1016/j.iref.2019.04.004>
- Partigöç, N. S. (2023). Sürdürülebilir Kentsel Planlama Süreçlerinde Akıllı Şehir Yaklaşımının Rolü. *Çevre Şehir Ve İklim Dergisi*, 2(3), 174–189. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/csid/issue/75639/1203189>
- Pervez, I. A. (1990). Islamic Finance. *Arab Law Quarterly*, 5(4), 259. <https://doi.org/10.2307/3381929>
- Pollard, J., Ve Samers, M. (2007). Islamic Banking And Finance: Postcolonial Political Economy And The Decentring Of Economic Geography. *Transactions Of The Institute Of British Geographers*, 32(3), 313–330. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5661.2007.00255.x>
- Pradhan, P., Costa, L., Rybski, D., Lucht, W., Ve Kropp, J. P. (2017). A Systematic Study Of Sustainable Development Goal (SKH) Interactions. *Earth's Future*, 5(11), 1169–1179. <https://doi.org/10.1002/2017ef000632>
- Rahman, A., Ahmad, A. U. F., Bin-Nashwan, S. A., Muneeza, A., Abdul Halim, A. H., Ve Markom, R. (2024). Policy Approach Adopted For Issuance Of Green Sukuk: Is Priority Given To Priority Needed Areas? *Journal Of Islamic Accounting And Business Research*, 15(5), 818–837. <https://doi.org/10.1108/jiabr-10-2022-0279/full/pdf>
- Raimi, L., Ve Bamiro, N. B. (2025). Role Of Islamic Sustainable Finance In Promoting Green Entrepreneurship And Sustainable Development Goals In Emerging Muslim Economies. *International Journal Of Social Economics*, Ahead-Of-Print(Ahead-Of-Print). <https://doi.org/10.1108/ijse-05-2024-0408/full/pdf>

- Rattu, M. (2013). *Exploring Legal, Regulatory And Shari'Ah Compliance Issues In Islamic Financial Instruments: Derivatives And Sukuk*.
- Risyad, M. H., Mawardi, I., Ve Al Mustofa, M. U. (2025). Innovation For Prosperity: Analyzing The Interplay Of Islamic Finance And Human Capital On Economic Development. *Journal Of Islamic Accounting And Business Research, Ahead-Of-Print(Ahead-Of-Print)*. <https://doi.org/10.1108/Jiabr-06-2024-0225/Full/Pdf>
- Rokan, M. K. (2023). *Vol 7 No 1 (2023): Islamic Banking And Finance Journal*. <https://perisai.umsida.ac.id/index.php/perisai/issue/view/143>
- Rusliana, N., Komaludin, A., Ve Firmansyah, M. F. (2022). A Bilimetrik Analysis Of Urban Economic Development: R Bibliometrix Biblioshiny Application. *Jurnal Ekonomi Pembangunan, 11(2)*, 80–94. <https://doi.org/10.23960/Jep.V11i2.484>
- Saad, N. M., Kayadibi, S., Ve Hamid, Z. (2017). The Contribution Of Waqf Institutions In Malaysia And Turkey In Improving The Socio-Economic Conditions Of The Society. *Turkish Journal Of Islamic Economics, 4(1)*, 1–29. <https://doi.org/10.15238/Tujise.2017.4.1.1-29>
- Sabarwal, T. (2005). Common Structures Of Asset-Backed Securities And Their Risks. *Ssrn Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3367860>
- Sachs, J. D., Schmidt-Traub, G., Mazzucato, M., Messner, D., Nakicenovic, N., Ve Rockström, J. (2019). Six Transformations To Achieve The Sustainable Development Goals. *Nature Sustainability 2019 2:9, 2(9)*, 805–814. <https://doi.org/10.1038/s41893-019-0352-9>
- Sayer, J., Sheil, D., Galloway, G., Riggs, R. A., Mewett, G., Macdicken, K. G., Arts, B., Boedhihartono, A. K., Langston, J., Ve Edwards, D. P. (2019). SKH 15 Life On Land – The Central Role Of Forests In Sustainable Development. *Sustainable Development Goals: Their Impacts On Forests And People*, 482–509. <https://doi.org/10.1017/9781108765015.017>
- Scherr, S. J., Ve Gregg, R. J. (2005). Johannesburg And Beyond: The 2002 World Summit On Sustainable Development And The Rise Of Partnership. *Georgetown International Environmental Law Review, 18*. <https://heinonline.org/Hol/Page?Handle=Hein.Journals/Gintenlr18veid=433vediv=Vecollection=>
- Şen, A., Üniversitesi, D., Altay, H., Ve Üniversitesi, B. (2009). Finansal Istikrarsizlik Hipotezi Bağlamında Global Finansal Kriz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1)*, 163–179. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ogusbd/issue/10995/131578>

- Shahid, M., Sulub, Y. A., Mohtesham, M. M. J., Ve Abdullah, M. (2024). Analyzing The Commonalities Between Islamic Social Finance And Sustainable Development Goals. *International Journal Of Ethics And Systems*, 40(2), 381–394. <https://doi.org/10.1108/Ijoes-04-2022-0082>
- Shanmugam, Bala. (2009). *A Primer On Islamic Finance*. 121.
- Smirnov, A. V, Ve Fauzer, G. N. (2018). Sustainable Development In Russia’s Northern Regions: Labor Dimension*. *Economic And Social Changes: Facts, Trends, Forecast*, 11(5), 120–136. <https://doi.org/10.15838/Esc.2018.5.59.8>
- Soage, A. B. (2020). An Overview Of Islamic Finance: History, Instruments, Prospects. *Journal Of The Sociology And Theory Of Religion*, 9, 60–81. <https://doi.org/10.24197/Jstr.0.2020.60-81>
- Sompolskh-Rzechuła, A., Ve Kurdyś-Kujawskh, A. (2021). Towards Understanding Interactions Between Sustainable Development Goals: The Role Of Climate-Well-Being Linkages. Experiences Of Eu Countries. *Energies* 2021, Vol. 14, Page 2025, 14(7), 2025. <https://doi.org/10.3390/En14072025>
- Stanberry, J., Ve Balda, J. B. (2023). A Conceptual Review Of Sustainable Development Goal 17: Picturing Politics, Proximity And Progress. <https://doi.org/10.1177/27538931231170509>, 1(1), 110–139. <https://doi.org/10.1177/27538931231170509>
- Sturesson, A., Weitz, N., Ve Persson, Å. (2018). *Stockholm Environment Institute SKH 14 Life Below Water-A Review Of Research Needs 1 1 SKH 14: Life Below Water A Review Of Research Needs Annex To The Formas Report Forskning För Agenda 2030: Översikt Av Forskningsbehov Och Vägar Framåt*.
- Sukmana, R., Ve Sholihin, M., Lestari L., Beik I. (2023). The Development Of National Waqf Index In Indonesia: A Fuzzy Ahp Approach. *Heliyon*, 9(5), 15783. <https://doi.org/10.1016/J.Heliyon.2023.E15783>
- Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri | Türkiye’de Birleşmiş Milletler*. (2022). <https://turkiye.un.org/tr/skh>
- Sustainable Development Website*. (2024). <https://skhs.un.org/>
- Sweileh, W. M. (2020). Bibliometric Analysis Of Scientific Publications On “Sustainable Development Goals” With Emphasis On “Good Health And Well-Being” Goal (2015-2019). *Globalization And Health*, 16(1), 1–13. <https://doi.org/10.1186/S12992-020-00602-2/Figures/5>

- Tekin, A. (2017). *İslami Finans Piyasalar*. <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Download/Article-File/356782>
- Tekin, A. (2017). Türkiye Kira Sertifikaları İle İslami Finans Piyasalarındaki Eşdeğer Ürünler Arasında Bir Karşılaşma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 20(2), 160–174. <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Selcuksbmyd/Issue/31741/317231>
- Turan, M. (2023). Körfez Ülkelerinde Finansal Teknoloji Ekonomi Politikası Ve İslami Finans: Birleşik Arap Emirlikleri Örneği. *Uluslararası İslam Ekonomisi Ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 104–125. <https://doi.org/10.54427/ijisef.1253267>
- Uddin, M. A. (2014). Proposal For The Dubai World Islamic Finance Arbitration Tribunal (Dwifac) And Jurisprudence Office (Dwifacjo) As The Dispute Resolution Mechanism And Center For The Islamic Finance Industry. *Journal Of Islamic Banking And Finance*, 2(2). <https://doi.org/10.15640/jibf.v2n2a2>
- Ul Hameed, W., Saeed Iqbal, M., Fikri, S. M., Umar, M., Naveed, M., Ve Haq, U. (2024). Revolutionizing Islamic Finance: The Impact Of Islamic Banks On Car Ijarah Financing In Pakistan. *Journal Of Banking And Social Equity (Jbse)*, 3(1), 23–30. <https://doi.org/10.52461/jbse.v3i1.2828>
- Ülev, S. (2022). İslami Mikrofinans: Bir Literatür İncelemesi. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 169–210. <https://doi.org/10.31679/adamakademi.1061493>
- United Nations: *Sustainable Development Goals*. <https://sdgs.un.org/goals>. E.T. 15.03.2025
- Un, U. (2000). *Support Sustainable Development And Climate Action | United Nations*. <https://www.un.org/en/our-work/support-sustainable-development-and-climate-action>
- Un.Escap, (Unep), U. N. E. P., Ve Women). (2024). *SKH 13: Climate Action*. <https://repository.unescap.org/handle/20.500.12870/6787>
- Wced, S. W. S. (1987). *World Commission On Environment And Development*.
- Wilson, R. (1997). Islamic Finance And Ethical Investment. *International Journal Of Social Economics*, 24(11), 1325–1342. <https://doi.org/10.1108/03068299710193624/full/pdf>
- Yumnam, G., Gyanendra, Y., Ve Singh, C. I. (2024). A Systematic Bibliometric Review Of The Global Research Dynamics Of United Nations Sustainable Development Goals 2030. *Sustainable Futures*, 7, 100192. <https://doi.org/10.1016/j.sfr.2024.100192>

Yustiardi, A. F., Diniyya, A. A., Faiz, F. A. A., Subri, N. S., Ve Kurnia, Z. N. (2020). Issues And Challenges Of The Application Of Mudarabah And Musharakah In Islamic Bank Financing Products. *Journal Of Islamic Finance*, 9(2), 26–41. <https://doi.org/10.31436/Jif.V9i2.482>

